

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSPOR

GENNEM 300 AAR

VED
CHRIS H. CHRISTENSEN

SLÆGTSPOR
GENNEM 300 AAR

SLÆGTSPOR GENNEM 300 AAR

VED
CHRIS H. CHRISTENSEN

ÆRØ
ÆRØSKØBING BOGTRYKKERI
1962

Denne Bog er sat med Garamond-Skriften fra Svendborg Maskinsats ved Jul. Rønne Simonsen og trykt i 50 Eksemplarer i Ærøskøbing Bogtrykkeri v. Sv. Willumsen. Bogen er ikke beregnet for Salg.

For at bevare Forfatterens Præg over Bogen er der ikke ændret væsentligt ved den benyttede Ordsammenstilling, der er en Følge af Forfatterens mangeaarige Ophold i Udlandet.

INDHOLD

Forord	9
Ærø i Fortiden	11
Forslægten i Vindeballe	16
Vor Oldefar Per Kresen 1783-1869	33
Jorderne	48
Vore Bedsteforældre, Faster Ane og Faster Kjesten	63
Far og Mor, Faster Karen og Faster Marie	84
Afslutning	126

Chris H. Christensen

FORORD

Ved Paabegyndelse af disse Optegnelser anede jeg næppe det Væld af Oplysninger, der krævedes tilvejebragt for at behandle Emnet udførligt, og Vanskelighederne ved at sammensøje det i kronologisk Orden. Mange Træk af mine Bedsteforældre og Oldeforældre kunde ogsaa være tilføjet, hvis en eller anden et Led før mig havde nedskrevet sine Erindringer, da kendte, gamle Mennesker endnu levede.

Men efterfølgende udgør saa mit Forsøg paa at udarbejde en Stamtavle af min Slægt og mine Erindringer fra Barndommen, medens de endnu er friske i Minde, tillige med nogle Træk og Anskuelser vedrørende Hjemstavnsoen. Jeg har søgt at skildre de forskellige Personligheder, der fremkommer herigennem, uden noget Forsøg paa at skjule deres Mangler og Fejl; thi endskønt der kan tillægges Forfædrene baade godt og ondt, har de kun været jævne Bønderfolk, paavirket af Medgang og Modgang gennem Aarhundrederne.

For Hovedtrækkene af efterfølgende er jeg imidlertid Tak skyldig til Jens Hermansen Pedersen (gift med Faster Karen) og Johan i Haven (Tækkemanden), der begge besad glimrende Fortællerevner og laa inde med stor Viden om Livet og Færden paa Slægtsgaarden i Dunkær, helt tilbage til mine Oldeforældres Tid. Ligesaa er jeg Tak skyldig til Lærer M. Eriksen, der har udvist mere end almindelig Interesse og Forstaaelse for Opgaven og bistaaet med mange værdifulde Oplysninger fra Tid til anden. Uerstattelige Oplysninger er ogsaa opnaaet fra de opbevarede Kirkebøger og andre tilgængelige Kilder baade paa Ærø og gennem Landsarkivet i Odense, der har tjent som Rettesnor, og uden hvilket det ikke vilde have været muligt med Sikkerhed at følge Slægterne gennem Aarhundrederne.

Sidst, men ikke mindst, er jeg ogsaa Tak skyldig til mange ældre Mennesker i Rise Sogn og andre Steder, for talrige til nævne ved Navn herigennem, som har bidraget med Træk og Minder efter deres Forældre og Bedsteforældre om en svunden Tid. Og hvorfor vilde disse graanende Mænd og Kvinder gengive deres Livs Erindringer med største Fortrolighed, hvis ikke det var deres Tanke, at det hermed vilde blive bevaret for Eftertiden.

Til sidst lad mig tilføje, at omend efterfølgende forekommer mangelfuldt og ufuldkomment i sin nuværende Form, saa har jeg tilbragt mange lykkelige Timer med at forfatte det og betragter mine Bestræbelser med Glæde, idet jeg overgiver det til mine Søskende til Opbevaring og som et Grundlag, hvorpaa der kan bygges videre af andre i Fremtiden.

CHC 12/7/58

ÆRØ I FORTIDEN

HISTORIESKRIVERNE meddeler ikke, hvorfra Ærø har faaet sit Navn, og om Øen har Navn efter en Sagnskikkelse eller efter dens Beliggenhed staaer ubesvaret hen. Stavemaaden har vekslet gennem Tiderne, og Ærø nævnes ikke i Historien før Aaret 1043, da en Sø-træfning mellem Svend Estridsøn og Magnus den Gode fandt Sted udfør Øen. Senere, i 1157, da Kongerne Valdemar, Knud og Svend delte Riget mellem sig, kom Ærø under Kong Knud. Øens omtumlede Arve- og Ejerskifter ned til 1749 kendes dog fra andre Beskrivelser og skal ikke gentages her.

Den Tid, man har kendt Ærø som en bestemt Landsdel, er meget kort i Forhold til Verdenshistorien. Naturomvæltninger, som har fundet Sted i Fortiden, og som efterlod Ærø omgivet af Hav, er det heller ikke let at sige noget om, endskønt de sunkne Skovstrækninger, der findes i Østersøens grundede Vande mellem »Sydhavsøerne«, tyder paa, at det hele engang har været en lastfast Masse. Men hvorom al Ting er, har Øens Omraade og Topografi sikkert undergaet store Forandringer, siden den dukkede frem af Taagen med Indskæringer og Vige, mest iøjnefaldende ved Graasten Nor. Her var Ærø indtil midt i det forrige Aarhundrede adskilt i to Dele. Alt af Noret og det lavere liggende Omraade af Ronæs og Skovsøen var dækket af Vand, og uden Tvivl har Møllsøen været sejlbart helt til Dunkær og Store Rise Moser. Af største Interesse fra Fortiden er det tillige, at ved Undersøgelse af Nationalmuseet, saa sent som dette Aar, er der fundet Borgrester ved det kendte Voldsted i Graasten, ligesom der i en Mark, der af ældre Folk endnu kendes som »Voldmarken«, beliggende paa den modsatte Side af Noret mellem Drejhuset og Ronæs, ogsaa skal være Antydning til et Borganlæg. I Borgnæs Nor skyllede Havet ind til Snekkemose og Stokkeby Jorder, og der berettes ligeledes fra gammel Tid, at der ved Borgnæs laa en Borg (Styltenborg). Det er heller ikke usandsynligt, at Snekkemose har været en Boplads, hvor Beboerne har haft deres Baade (Snekker) fortøjet ud for Stedet, deraf Stedbetegnelsen.

Hvis vi giver Fantasien frit Spillerum, mon noget lignende saa ikke kan paavises ved Søbygaard? Her har Vitsø i fordums Tider uden Tvivl strakt sig helt ind til Voldgravene. Et Engdrag (Sjoen) inden for et naturligt Værn af Sand og Grus, opskyllet af Havets evindelige Bevægelser mod Kysten mellem Dunkær Mark og Rise Mark, lader ogsaa formode, at det er en tidligere Indskæring af Østersøen. Derudover strækker et uafbrudt Højdedrag sig fra Galgehøj ved Lille Rise Bakker til Øens Vestspids. Disse falder paa Nordsiden som ved Oldemølle, Tranderup og Vindeballe i et langt, fejende Drag ned mod Havet og fortsætter med mere eller mindre Fald den øvrige Strækning. Terrænet paa Sydsiden derimod hælder jævnt for atter at hæve sig paa sine Steder i en Bakkekam ud til Østersøen, hvorved der opstaar et Lavdrag. Det samme spores ved Grønnemose og Oldedal og for øvrigt i Øens Længde fra Vitsø til Rise Moser og Møllsøen. Den østlige Del af Øen, kaldet »Guds Gave«, bestaar nærmest af et kuppelformet Terræn med Knasterbjerg som det højeste Punkt, hvorfra Jordsmønnen falder jævnt til Siderne. En Odde paa Nordsiden strækker sig fra Vesterskov til Ommelshoved, inden for hvilken »Kleven« i Lille Rise Bugten findes.

Skønt Huse og Gaarde overalt paa Ærø omgives af Frugttræer og Buske, er Trævæksten sparsom. Den bestaar hovedsagelig af stynede Popler langs Vejene, levende Hegn mellem Markerne og enkelte høje, gamle Træer, hist og her en »Abil« og Ask og Elm fra Tiden, da Bønderne selv sørgede for Gavntræ til Vogne og Redskaber. Men at Ærø i en svunden Tid har været skovbevokset, og Hjort og andet Sturvildt har tumlet sig i Fortidens Skov og Krat, antydes af de mange Stednavne, som begynder eller ender paa Skov. Endnu saa sent som i det attende Aarhundrede fandtes der Rester af tidligere Skovstrækninger paa Øen. Ved Tørvegravning i Engdraget Øst for Dunkær kom under den første Verdenskrig to svære Egestammer, som laa ca. syv, otte Fod i Jorden, til Syne. Sagkyndige hævder, at efter Faldretningen at dømme er Træerne vokset paa Stedet eller dets umiddelbare Nærhed, og at de siden hen er blevet begravet under Sand og Jordmasser. Om Egestammernes senere Skæbne oplyses endvidere, at de paa Foranstaltning af Nationalmuseet blev lavet til Planker og danner i forarbejdet Tilstand en smuk, jernbeslaaet Port i Løgum Kloster. Findestedet har yderligere Interesse for Eggen og særlig for Landsbyen Dunkær, der menes at have sit Navn efter Stedet. Denne Slutning maa dog behandles med samme Varsomhed som saa meget andet, der hører Fortiden til.

sække, med den idelige Tanke, at deres Aske engang skulde gemmes i Højen. At Højen ogsaa har tjent som Rettergang og Galgested i senere Tider, fremgaar af Navnet, og at der har været udøvet Justits vises ved Fund af Kranier og Skeletdele af henrettede. Der er blevet fortalt, at Smeden i Lille Rise stod Vagt paa Højen i Krigstider, og at han hver Morgen Klokkeren fire hørte en Klokke ringe derinde.

En af de smukkeste og bedst bevarede Stendysser paa Ærø, ja maa-ske i hele Danmark, findes imidlertid gemt i Bakkedraget (Brynkerne) mellem Lille Rise og Stokkeby. Højen udmærker sig særlig ved sin smukke Overliggersten, og den staar der uberørt, uden Indgreb, i de senere Tider. Men som den største og værdigste af disse Oldtidsminder troner Stenhøjen paa Hellebakke i ensom Højhed, og man staar forundret ved Tanken om, at her med Udsigt til Hav og Sund slæbte og trælledede et Folkefærd for at rejse dette Minde. Man spørger uvilkaarligt: Hvem var disse Ætlinge, og hvor kom de fra, siden de fortjente sligt et Gravmæle? Men intet vides og intet kendes til deres Herkomst. Myten kan være bygget paa virkelige Hændelser, naar det hedder, at Helle og Lindsbjerg var beboet i den dunkle Fortid. Kong Helle havde sin Borg der, og drabelige Kampe kæmpedes mod Venderne, hvilke det engang lykkedes at overrumple Borgen og dræbe Kong Helle. Siden blev der holdt Udkig mod Venderne ved Skovbrynke, og ved et senere Angreb lykkedes det at lokke dem om i Møllesøen med deres Skibe, og her dræbtes de alle.

Ud for Vejsnæsnakke ses en Kirke paa Havbunden, og gamle Kort over Ærø paaviser her St. Albani Kirke i Middelalderen. Omrids af en Boplads og spredte Murstensrester spores ogsaa i Nærheden af Pynten. Under Jordarbejde er man desuden stødt paa Rester af en brolagt Sti ned over Marken i Retning af det tidligere Graasten Slot, ligesom svære Porthængsler er fremdraget paa Stedet. Det hedder endvidere, at disse Hængsler i Nutiden tjener samme Formaal paa visse Gaarde i Graasten. Men hvad enten det var en Kirke eller et Kloster, sank Bygningen næppe i Havet, hvorimod den snarere kan tænkes nedlagt umiddelbart efter Reformationen. Vi kender blot ikke, hvad der ledte til at opføre et Andagthus og dets endelige Skæbne paa det afsides liggende Sted ved Havet.

sten Nør nær ved Kragnæs og Landtungen (Faareholm) i Lille Rise Bugten findes saaledes tydelige Tegn til Bopladser eller Køkkenmøddinger opstaaet ved Henkastning af Affald og Skaller. Mange Flinteredskaber (Flækker og Skraber) er gennem Tiden fremdraget i dette Omraade, og et stort Antal af disse findes i Museerne i Ærøskøbing og Marstal. En betydelig Samling af Stenkiler og Pilespidser, opsamlede paa Markerne i Rise Sogn, fandtes ogsaa indtil Slutningen af det forrige Aarhundrede i Dunkær Skole. Samlingen er siden spredt for alle Vinde, men muligvis er dog en Del overført til ovennævnte Museer, da disse blev oprettede.

Tidligere fandtes der mange Stendysser og Gravhøje paa Ærø. Særlig har den Del af Øen, der omfatter, Helle, Lindsbjerg og Rise Mark langs Østersøen, været rig paa Jættestuer og Dysser fra den ældre Stenalder. Efter den store Jordreform, ved hvilken Gaardene fik Selveje, indtil Nationalmuseet begyndte at fatte Interesse for Fredning af Højene og Fredning blev paabudt ved Lov, fjernede Bønderne imidlertid i mange Tilfælde de store Overliggersten og Stensætninger skaanselsløst fra Højene til andet Forbrug. De led derved uoprettelig Skade og skred sammen for siden, som det vides, at blive sløjftet og forsvinde fuldstændigt. I Halvfemserne af det forrige Aarhundrede foretog Nationalmuseet en Undersøgelse af den nordre Høj i Ruhet. Højen var da allerede i Forfald, og alt hvad der fandtes af den tidligere Runddysse, var en Forhøjning omgivet af en Rundkreds af Kampesten, som den ses i Dag. Johannes Kaj, som deltog i Undersøgelsen, fortalte siden, at Højen blev gennemgravet, hvorved man stødte paa et Gravkammer, som indeholdt nogle Skeletdele (Laarben og Kæbeben) af fuldvoksne paa Størrelse med Nutidsmennesker. Desuden fremkom Lerurner indeholdende Aske af afdøde. Urnerne var imidlertid saa skøre, at de hensmuldrede under Luftens Paavirkning og den mindste Berøring. Meget senere i dette Aarhundrede er der ogsaa gravet i den anden Høj (Galgehøjen), der ligger længere inde paa Marken, dog uden andet Formaal end at gøre den mere tilgængelig for Plov og Harve. Herunder afsløredes en Rundkreds af Kampesten inde i Højen, og et stort Antal Urner med et Tegn eller et Mærke indridset kom til syne. Disse Urnefund kendes ogsaa andre Steder i Danmark. Ved denne Lejlighed blev en Urne fremgravet hel og holden, og den opbevares paa Museet i Ærøskøbing. Galgehøjen hæver sig endnu i Ruhet, men hvorledes kan denne kæmpemæssige Gravhøj være blevet til, hvis ikke en Skare af Mænd og Kvinder møjsommeligt i Aarevis har baaret Jorden dertil i Skind-

sække, med den idelige Tanke, at deres Aske engang skulde gemmes i Højen. At Højen ogsaa har tjent som Rettergang og Galgested i senere Tider, fremgaar af Navnet, og at der har været udøvet Justits vises ved Fund af Kranier og Skeletdele af henrettede. Der er blevet fortalt, at Smeden i Lille Rise stod Vagt paa Højen i Krigstider, og at han hver Morgen Kløkken fire hørte en Klokke ringe derinde.

En af de smukkeste og bedst bevarede Stendysser paa Ærø, ja maa-ske i hele Danmark, findes imidlertid gemt i Bakkedraget (Brynkerne) mellem Lille Rise og Stokkeby. Højen udmærker sig særlig ved sin smukke Overliggersten, og den staar der uberørt, uden Indgreb, i de senere Tider. Men som den største og værdigste af disse Oldtidsminder troner Stenhøjen paa Hellebakke i ensom Højhed, og man staar forundret ved Tanken om, at her med Udsigt til Hav og Sund slæbte og trælledede et Folkefærd for at rejse dette Minde. Man spørger uvilkaarligt: Hvem var disse Ætlinge, og hvor kom de fra, siden de fortjente sligt et Gravmæle? Men intet vides og intet kendes til deres Herkomst. Myten kan være bygget paa virkelige Hændelser, naar det hedder, at Helle og Lindsbjerg var beboet i den dunkle Fortid. Kong Helle havde sin Borg der, og drabelige Kampe kæmpedes mod Venderne, hvilke det engang lykkedes at overrumple Borgen og dræbe Kong Helle. Siden blev der holdt Udkig mod Venderne ved Skovbrynke, og ved et senere Angreb lykkedes det at lokke dem om i Møllesøen med deres Skibe, og her dræbtes de alle.

Ud for Vejsnæsnakke ses en Kirke paa Havbunden, og gamle Kort over Ærø paaviser her St. Albani Kirke i Middelalderen. Omrids af en Boplads og spredte Murstensrester spores ogsaa i Nærheden af Pynten. Under Jordarbejde er man desuden stødt paa Rester af en brolagt Sti ned over Marken i Retning af det tidligere Graasten Slot, ligesom svære Porthængsler er fremdraget paa Stedet. Det hedder endvidere, at disse Hængsler i Nutiden tjener samme Formaal paa visse Gaarde i Graasten. Men hvad enten det var en Kirke eller et Kloster, sank Bygningen næppe i Havet, hvorimod den snarere kan tænkes nedlagt umiddelbart efter Reformationen. Vi kender blot ikke, hvad der ledte til at opføre et Andagthus og dets endelige Skæbne paa det afsides liggende Sted ved Havet.

FORSLÆGTEN I VINDEBALLE

KUN FAA af de gamle, straatækte Gaarde med tjæret Bindingsværk og klinede Lervægge, opført i det 18. Aarhundrede eller tidligere, er bevaret paa Ærø nu omstunder i deres oprindelige Skikkelse, og for de fleste gælder det, at de er blevet nedrevet og ombygget, og i mange Tilfælde samtidigt udflyttet paa Markerne, hvor de fremkommer opmuret af brændte Sten og med Tag af Tegl eller Cement. Men som nogle af de ældste Bygninger, der er bevaret tildels uforandret paa Øen, staar imidlertid de gamle, hvidkalkede Sognekirker, hvis malmfulde Klokker har forkyndt om Krig og Ulykke og samlet Befolkningen til Bod og Andagt inden for de tykke Kirkemure i Medgang og Modgang gennem Aarhundrederne. De gamle, falmede Kirkeprotokoller fortæller saaledes om Daabshandlinger, Vielser og Dødsfald af Slægtled efter Slægtled, og især er Kirkebøgerne for Tranderup Kirke af største Interesse, idet vor Slægt, saa langt den kan spores tilbage i Tiden, har sit Udspring i Vindeballe i Tranderup Sogn, og det er særlig gennem Kirkebøgerne derfra, det har været muligt at udarbejde en nøjagtig Stamtavle, der som det vil ses rækker ca. 300 Aar tilbage i lige Linie fra Fader til Søn, uden at redegøre nærmere for de mange vidtforgrenede Skud af Slægten uden om. Naar det ikke er lykkedes at føre Slægten længere tilbage i Fortiden, skyldes det, at over et langt Tidsrum efter Reformationen findes ingen eller kun yderst sparsomme Oplysninger, og det er først hen ved 1733-Tallet, at Bekendtgørelser om Daab, Trolovelser og Vielser foreligger med nogenlunde Sikkerhed, og derefter gaar der endda en lang Aarrække indtil 1783, før Dødsfald og Jordfæstelser findes anført regelmæssigt for Tranderup Sogns Vedkommende.

I det hele taget undres man mange Gange over, hvad der er sket med de gamle, gulnede Kirkebøger, skrevet med krampet og usikker Haand i det 16. og 17. Aarhundrede, og den manglende Forstaaelse for deres senere Værdi. Men opbevaret er de imidlertid ikke, og uerstattelige Oplysninger er dermed tabte for al Tid, omend der vides, at i Tranderup Præstegaard har Forfædrene sat Træskoene uden for

Døren ind til den lavloftede Forstue og forlegent med Huen i Haanden meddelt, naar der havde været Forøgelse i Familien, og i den gamle Kirke har der været lyst til Vielse for mangent et Par af vore Stamfædre, og inden for den hvidkalkede Kirkegaardsmur sover hengangne Slægter den evige Søvn.

Nogle Rids af Tranderup Kirkes Historie kan derfor have sin Interesse i denne Forbindelse, før jeg paabegynder de egentlige Optegnelser af vor Slægt. Sagnet fortæller saaledes, at Stenene, hvoraf Kirken er opført, tidligere har tilhørt den gamle Sørøverborg (Styltenborg), som siges i fordums Tider var beliggende nede ved Bogrnæs, hvilket imidlertid faar staa hen, baade for Kirkens og Styltenborgs Vedkommende. Efter Oplysning fra andre Kilder derimod, saa som »Traps Danmark«, vil vides, at den ældste Del af Skib og Kor er opført i romansk Tid af raa og kløvet Kampesten med tilhugne Hjørner og Sokkel med Skraakant. Desuden paavises nogle Relikvier og Genstande fra katolsk Tid, blandt andet et Malm Røgelseskar og en gammel Gradual, tillige to udskaarne Træfigurer, en Mand og Kvinde, hver med et Barn paa Armen. For øvrigt har Kirken uanseligt Taarn mod Vest med fritstaaende Træklokkestol og Vaabehus mod Syd. Koret har oprindelig haft Apsis, hvis Sokkelsten nu findes indmuret i Østgavlen. Rester af Norddøren og en Dør i Korets Sydside skimtes; over den sidste findes en Tympanon med raat udført Relief. Skib og Kor er overhvalvede, og over Korbuens findes et sent-middelalderligt Krucifiks. Altertavlen er et Træskærerarbejde fra Midelalderen. Figurerne er nu hvidmalede (i Midtfeltet paavises Gangen til Golgata og Korsfæstelsen, og paa Fløjene Apostle og Helgener). Prædikestolen er fra 1703 med Fr. IV's Navnetræk, medens Døbefonten er af nyere Dato og støbt af Cement. 1674 klages der i Kirkebogen over Kirkens Brøstfældighed, og det følgende Aar blev Taarnet repareret med en Bekostning af ikke mindre end 1193 Mk. og 15 Sk. Men 25 Aar senere, nemlig under en Storm i Foraaret 1700, revnede Taarnet imidlertid i det sydøstre Hjørne, saa det maatte holdes med store Jernankre. Og i 1734 var det atter galt; da blev Klokkeren, der bar Aarstallet 1516 (som vistnok er den samme Klokke, der findes nu, skønt den skal være omstøbt 1899) taget ned, fordi man ikke længere turde lade den hænge i Taarnet. Fra den

Tid af var det et Spørgsmaal, om Taarnet skulde nedbrydes eller ej, men alligevel blev det samtidig med Hvælvingerne og Vaabenuset restaureret 1775 og stod saaledes, indtil det nuværende smagløse Taarn, der synes at være en Efterligning af Frue Kirke, opførtes 1832 efter Tegning af Kirkearkitekt C. F. Hansen.

*

Ved Tanken om, at Forfædrene havde levet og virket i de Omgivelser, var det, da jeg i Sommeren 1953 efter mange Aars Fraværelse atter stod ved Slægtens Hjemsted i Vindeballe, som om Skygger af unge og gamle med fremmede Blikke og utydelige Ansigtstræk af Forfædrene blev levende et flygtigt Øjeblik og gled forbi, klædt i Kofter og lange, omfangsrige Hvergarnskjoler. Hvorom alting er, henføres vore Forfædre til en af de gamle Fæstegaarde paa Højdedraget i Vindeballe By med udliggende Jorder i Grønnemose og Vesterlykke under Voderup Gods, nærmere betegnet som den sidste Gaard i Vindeballe paa Sydsiden af Gaden, før vi kommer til Krydset, hvor Vejen gaar ud til Voderup. At Slægten ogsaa i sin Tid har været knyttet til Bjergengaarden, før den blev udflyttet, som der menes af nogle, kan derimod ikke paavises med Sikkerhed, omend det ikke er usandsynligt. Det sidste Led paa den gamle Slægtsgaard døde imidlertid uden at efterlade Livsarvinger, og Gaarden kom paa andre Hænder og deltes siden i Slutningen af det forrige Aarhundrede mellem to Brødre, der lod opbygge paa deres Lodder. Men det lange, lave Bindingsværk opført i en Længe og sammenbygget paa Østenden med Nabogaarden stod endnu omkring ved det sidste Aarhundredeskifte, og Indretningen var hin Tids gængse, omend knappe Pladsforhold beregnet til et »helt« Boel, med Beboelseslejlighed i den vestre Del og Lo og Stald i det øvrige. Den ret store Gaardtomt omgives af sammensunket, kratbevokset Stengærde og danner for øvrigt en Trekant, der paa det længste Led langs Gaden maaler 90 Alen. Spidsen af Trekanten hen til »Spegesilden« derimod har næppe tilhørt Gaarden, men vil synes at have været Bygrund. I hvert Fald plejede Bønderne at henstille deres Markredskaber paa Stedet, naar de ikke benyttedes paa Hovmarkerne, som jo strakte sig paa den modsatte Side af Vejen ned til Voderup. En Lavning i Jorden omgivet af en Stensætning findes helt til Øst ud mod Gaden viser den tidligere Mødding. Brønden,

som var paa Nordsiden ud for Kleven og udgjorde Gaardens eneste Forsyning til Mennesker og Dyr, findes ligeledes endnu. Tegn til en brolagt Opgang, der førte fra Gaden til Kleven og Beboelseslejligheden, antydes ogsaa, og stedkendte Folk meddelede, at en Jernlaage inden for Grøftekanten i sin Tid havde siddet ved Indgangen til Tranderup Kirkegaard. Gaardspladsen derimod var paa Sydsiden af Længen, og al Færdsel med Heste og Vogne er sket om »Sønden By« af den pilebevoksede Markvej, der strækker sig fra Trekanten sønden om Vindeballe. Et Hus af nyere Dato er imidlertid opført, og andre, ikke af vor Slægt, færdedes nu omstunder i de Omgivelser. Men som et Levn fra Tiden, da Slægtens Aner havde til Huse paa Gaarden trodser enkelte, »høje Avle«, Tidens Tand i forløren Ensomhed, og de krogede, vindblæste Grene, endskønt de ikke længere bærer Frugt, grønnes endnu med Foraar og Sommer af den sidste Kraft i de gamle, dybtbundne Rødder.

Et Skifte foreligger imidlertid efter Graastens Amts Skifteprotokol I, 1722—1749, Side 93, der danner et sikkert Udgangspunkt til vore Stamfædre, og lyder som følgende:

Anno 1726 d. 21 Dec. Er gjort En Venl. forening og Skifte Contract efter Christen Møllers Sal. Søn Hans Christensen af Vindeballe imellem hans efterlevende Enche og 2 Sønner Udi ofverværelse Fürst. Dhl. Hr. amtsforvalter og Dommer Johan Christofr. Hanefeld Christian Ernst tingscrif. saa og den Sal. Mands fader Christen Hansen og broderen Peder Christensen saa og Schvoger Lauritz Christensen i tranderup. som hafuer redelig og rigtig udsagt dend Sal. Mands efterladte formue som følger.

Faderen Christen Hansen vedstaar at være denne sin Sal. Søn	
schyldig Penge	59 Rdr.
Lauritz Christensen i tranderup	36 Rdr. 2 mk.
broderen Peder Christensen i vindeballe	16 Rdr.
Endnu befindes hos Christen Møller Sengetøy, Tin, Kaaber,	
Item en Koe, 3 faar, 3 bistader udi alt	61 Rdr.

Summa Formuen .. 172 Rdr. 2 mk.

Denne foreskrefne Formue, Deelis imellem Encken og hendes 2de sønner, foruden nogen Aftreck eller udkostning, hvor af Encken lander det halve neml. 86 Rdr. 1 mk.
den Anden halve Deel schall deelis Lige imellem bege sønnerne.

Hvor af den Elste ved Naffn Christen Hansen Lander 43 Rdr. 8 s.
hanem er Oldefaderen Christen Møller
Værg og formynder for.
Den Anden søn Hans Hansen Lander 43 Rdr. 8 s.
hanem er Farbroderen, Peder Christensen i vindeballe værg og formynder for.

Herhos er ogsaa aftalt mellem Dennem at bege sønnerne schall have hver en seng for 10 Rixdr. hvilchen Suma afgaar udi deris forskrefr. arvepart.

Hvad rente er angaaende da fordris ingen saa længe bornene er ved oldefaderen og Moderen med dennem i sin Eenl. stand.

Hvor med blef Sluttet denne Contract.

Dat. ut. supra.

Som det vil ses, paavises tre Slægtled i ovenstaaende Skifte, nemlig afdøde Hans Christensen og Enken Bodil tillige med Børnene Christen (1723—1789) og Hans (1726—1811). Desuden nævnes Børnenes Bedstefader Christen Hansen, der efterhaanden som Slægtskabet udvikler sig ned til det Led, som vi syv Søskende tilhører, uden Forbehold maa betragtes som vor Tiptiptipoldefader og Slægtens Stamfader, ligesom Hans Christensen og Bodil har været vore Tiptipforældre, efterfulgt af vore Tipforældre — den ældste Søn Christen og Pigen Anne Christens Datter, med hvem Slægten føres ned til vor Oldefader Peder Christensen. Men dermed er det ogsaa, som om alle Spor af Slægtens Oprindelse udslettes, og hvem der er gaaet forud, ligger skjult i den dunkle Fortid. Af hvilken Grund vor Tiptiptipoldefader kaldes Christen Møller, ligger ogsaa ubesvaret hen. Der kan kun siges, at flere Slægter paa Ærø tidligere — og vel endnu for den Sags Skyld — var kendt og skrev sig for Møller, endskønt Navnet egentlig var paahæftet og ikke havde nogen Tilknytning som Slægtsnavn. Men Christen Hansen eller »Chrest Haan«, som han vel er blevet kaldt dengang, er et godt, gammelt ærøbosk Mandsnavn. Det er forresten ogsaa mit Navn, og det lyder særlig velkendt i Tranderup og Vindeballe, hvilket lader formode, at Slægtens Hjemsted gennem umindelige Tider har været paa den Egn. En Aarrække efter 1733 paavises Navnet saaledes ret ofte i Tranderup Kirkebog, og det er uden Tvivl vor Tiptiptipoldefader, der staar anført enten som Fadder eller Forlover ved Daabshandlinger og Trolovelser inden for Slægten, selv om andre vides ved samme Navn.

Men Navnet fremkommer ogsaa nogle Gange i andre Anliggender i første Halvdel af det 18. Aarhundrede. Saaledes maa det sikkert tilskrives vor Tiptiptipoldefader, naar Christen Hansen i Vindeballe 1727 nævnes som Synsmand i den *celebre* Anklage mod Rasmus Nielsen i Dunkær. Af en Arvesag fremgaar det endvidere: »Anno 1725, den 24. Januar. Er gjort en venlig Forening og Arve Contract efter Rasmus Koch's, Hustru i Vindeballe, udi Overværelse af Hr. Amtsforvalter, Johan Christopher Hanefeld — »Christian Ernst« Ting-skriver. Saa 2de Danne Mænd næfne: Christen Hansen og Peder Lauritzen i Vindeballe«. Alt andet vedrørende vor Tiptiptipoldefader er et lukket Kapitel. Ingen kan skildre hans Ydre og Væsen, omend det turde være, at nogle af hans Træk og Lader er nedarvet og viser sig i Efterslægterne. Hvorom alting er, saa har Særegenheder, der præger Ærøboerne i Almindelighed, sikkert kunnet henføres til Fædrene Side af Forslægten. N. Klein, der tilhører en tidligere Præsteslægt i Bregninge, har skrevet nogle Træk fra den Egn i Tiden, da Ærø endnu hørte under Hertugdømmerne. Og jeg har saa tit tænkt, at Handlingerne omtrent kunde være hentet fra Livet, der har rørt sig tidligere i den straatækte Slægtslænge i Vindeballe. Saa meget har jo beroet paa Vejr og Vind for Udkommet af de fattige Jorder dengang, og Folk var nøjsomme i deres Klæder og Leve-maade. Alting skulde tages med, intet maatte gaa til Spilde, og Hverdagslivet var tilrettelagt efter gamle Skikke og Fordomme, der viste sig i indesluttet og undselige Typer blandt Befolkningen, som kun var fortrolige med Naboer og Folk inden for en snæver Kreds. Af de to Børnebørns tidlige Alder, da de mistede deres Fader, tydes imidlertid, at Bedstefaderen derfor næppe har været nogen gammel Mand heller paa det Tidspunkt, og Christen Hansen vil formodentlig være født i Tidsrummet 1665—70. Noget om hans senere Aar og Død er ikke nedskrevet for Eftertiden. Men i Tankerne ser jeg »Chrest Haan« paa sine gamle Dage som en graanende Gamling støt-tet til en Stok stride sig frem mod Martsvinden over Markerne til Voderup Klinte og med den ene Haand skygge for Øjnene i det matte Sollys, staa stirrende ud over Sønderhav efter de første Tegn til Foraar. Før rystende paa Hovedet atter langsomt at begive sig tilbage i Læ af Gærder og Hegn omkring de straatækte Gaarde i Vindeballe.

*

Jeg har søgt at danne noget om Hans Christensen og Bodil, og saa meget kan gisnes. Men selv om deres Tid er et Led længere frem i Aarene, vides der i Virkeligheden ikke meget om dem. Begge antages imidlertid at være født i Slutningen af 17. Aarhundrede, og alt taler for, at de kun var gift en kort Aarrække, før Hans Christensen døde i December Maaned 1726. Der er maaske Grund til at undres over den paafaldende Hastighed, hvormed Folk i Enkestanden tidligere atter indgik Ægteskab, baade anden og tredie Gang, endskønt det vistnok var paakrævet, særlig for en Enkes Vedkommende, for at holde Fæsterrettighed til Boet, og i det hele taget klare til Dagen og Vejen. Men en Gaard i Livsfæste var jo heller ikke at foragte; desuden øvede Slægtninge og andre velvillige Sjæle paa begge Sider tit deres Indflydelse saaledes, at en passende Ungkarl eller Ungpige som Regel indvilgede i at gøre et fornuftigt Parti, selv om deres tilkommende Ægtefælle var Enkemand eller Enkekone og nogle Børn fulgte med. Det maa derfor anses, naar vor Tiptipoldemoder Bodil giftede sig anden Gang med Christen Pedersen, at tvungne og fordelagtige Grunde har spillet en vis Rolle for begges Vedkommende, mere end romantiske Følelser. Men Christen Pedersen blev derved Sætmand, som det hed dengang, ligesom Christen og Hans fik Stedfader. Christen Pedersen menes iøvrigt at stamme fra Nabogaarden (Vestengaarden), der nedbrændte i sin Tid og siden opbyggedes i Vesterlykke. Derudover har jeg ikke søgt at udfinde noget andet om Christen Pedersen, fordi han døde uden at efterlade Livsarvinger (Børn eller Børnebørn) i Ægteskabet med Bodil, og derfor ikke har været beslægtet ved Blodet. Men der er ingen Grund til at betvivle ovenstaaende Slægtsforhold, der fastslaas yderligere ved, at Christen Pedersen nævnes som Forlover ved Stedsønnen Christen Hansens Trolovelse med Anne Margaretha 1757; desuden nævnes han som Fadder ved Børnenes Daab, og endelig opkalder Christen Hansen en Søn efter Stedfaderen, nemlig Christen Pedersen Christensen, døbt 8. December 1776. Det fremgaar imidlertid, at Bodil og Christen Pedersen levede sammen en lang Aarrække, og da der blev afholdt Skifte efter ham den 7. Marts 1766, nævnes den ældste af Bodils Sønner Christen Hansen som Beboer af Boelstedet og lovede at give sin afdøde Stedfaders Arvinger 350 Rd. til Deling, ligesom han forpligtede sig til at forsørge sin Moder til hendes Død. Bodil glider ligesom ud af Billedet derefter, og der høres ikke, hvornaar hun døde.

*

Det er næsten, som om Slægtled efter Slægtled følges fra Vuggen til Graven, ja, som om Sognets Befolkning og Historie opruller sig for een, naar de gulnede Blade vendes i de gamle, læderindbundne Kirkebøger. Og hvilke Glæder og Sorger har der ikke udfoldet sig i hvert Levnedsløb, hvis det alt sammen vidstes og kunde nedskrives. »Den 1. Søndag efter Hellig tre Konger (9. Januar 1757) hedder det saaledes, at vor Tipoldefader Christen Hansen bestilte sin Trolovelse med Anne Margaretha og havde 2de Forlover med sig, nemlig Christen Pedersen og Jørgen Danielsen, som begge forsichrede, at der er intet, som kunne hindre Ægteskab mellem benævnte Personer, hvilket de under deres Hænder bekræftede: Christen Pedersen (I K S) — Jørgen Clausen«. Anne Margaretha var født Hansdatter, og Forældrene Hans Christensen og Sidsel var Gaardfolk paa den senere saakaldte »Lindegaard« i Tranderup. Sidsel var gift tre Gange, og hendes tredie Mand Jørgen Danielsen var Anne Margarethas Stedfader. Han var fra Ø. Bregninge, og hans Fader hed Jørgen Clausen, hvorfor hans rette Navn skulde være Jørgen Clausen. Men begge Navne bruges i Flæng. At han ogsaa kaldes Jørgen Danielsen, kommer vistnok af den Omstændighed, at hans Morfar, der var Gaardmand paa den senere Albert Chr. Madsens Gaard i Torup, efter hvem han vel har Navn, hed Jørgen Danielsen. Der findes ikke saa faa Oplysninger om Jørgen Danielsen i Arkiverne. Han forsøgte saaledes flere Gange at komme i Besiddelse af »Bakkegaarden« i Ø. Bregninge, der vistnok var hans Fødegaard og en af de faa Selvejergaarde paa Ærø paa den Tid. Vielsesdatoen er ikke anført, og alt andet om Anne Margaretha er udslettet i Tidens Løb. Vi ved kun, hun døde godt en halv Snes Aar senere (20. Juni 1770), da hun endnu var i sit Livs fulde Kraft og Virke. Hendes Bortgang, der efterlod vor Tipoldefader som Enkemand med tre ukonfirmerede Børn, kalder imidlertid til Eftertanke, naar vi hører om de voldsomme og pludselige Dødsfald, der har ramt inden for Slægten fra Tid til anden, og desuden aner den stoiske Fatning, hvormed de efterladte har baaret Tabet af en Fader eller Moder. Børnene i Ægteskabet med Anne Margaretha var imidlertid: Hans døbt den 3. Søndag i Advent (11. December 1757), Sidsel døbt den 16. Marts 1760, og Bodil døbt den 16. September 1764. En Søn Christen døbt (Marie Renselsesdag, 2. Februar 1762) døde, 3—4 Aar gammel. Arven efter Moderen udgjorde ialt 444 Rd., heraf fik Hans 120 Rd. som sin Andel, mens Sidsel og Bodil hver fik 60 Rd. Desuden fik de ogsaa Senge, Kiste, Skabe m.v. Vor Tipoldefader har paa det Tidspunkt været sidst i Fyrrene, og det

har sikkert ikke været let for ham at klare Bedriften uden et Fruentimmer til at hjælpe sig, og mon andre Slægtninge ikke har traadt til, hvorved den 21-aarige Pige Anne Christensdatter kom i Huset og siden blev Kone paa Gaarden. Af Kirkebogen ses saaledes: »den 3die Søndag efter Hellig tre Kongers Dag (26. Januar 1772) bestilte Christen Hansen sin Trolovelse med Anne Christens Datter, hvis Forlover forsikrede, at intet at være hinderligt i deres Ægteskabs forening: Jens Lauritzen i Ornum — Hans Hansen i Windeballe«.

Anne Christensdatter var en Datter af Christen Knudsen og Kirsten Jensdatter i Vindeballe, og hun blev døbt i Tranderup Kirke den 3. Januar 1751. Forældrene var Boelsfolk paa den gamle indebyggede Slægtgaard paa Sydsiden af Landevejen, og Faderen stammede hende fra Lundsgaarden. Den velkendte Slægt Knud Pedersen i Borgnæs menes ogsaa at have faaet Navn efter hans Broder (Peder Knudsen), som var gift med en Enke dersteds, idet en af Enkens Sønner med den første Mand siden lod en Søn opnævne efter Stedfaderen. Der vides ikke noget om Kirstens Moder, men Faderen hed Jens Michelsen og var Boelsmand i Stokkeby paa en Gaard, der tidligere har ligget jævnsides Anders Hansen Andersens. De nærmere Omstændigheder kendes ikke, men det vil synes, at Skæbnen har været ublid ved Kirsten. I hvert Fald viser det, hvor magtpaaliggende det har været for en Enke at blive gift dengang, naar vi hører, at denne stoute Ærøbo-Type naaede at følge tre Ægtefæller til Graven, inden hendes Tid var omme. Hendes første Mand Peder Hansen, med hvem hun havde følgende Børn: Jens Pedersen, Hans, Henrik, Sidsel, Anne Marie og Bodil, døde saaledes 1740, og allerede samme Aar indgik hun Ægteskab med Lars Hansen, som maaske har været beslægtet med Peder Hansen. Vi ser nemlig, »at den, 22. Søndag efter Trinitatis (13. November 1740) bestilte Lars Hansen af Vindeballe sin Trolovelse med Kirsten Jensdatter, afgangenen Peder Hansens Enke sammeds, og foreviste Kongelig allernaadigst Dispensation, at de maa komme sammen i Ægteskab endskønt de ere Næstsøskendebørn, saavel som Biskoppens Brev, at de haver betalt til Odense Hospital 2 Sletdaler, havde derfor 2de Forlover med sig, nemlig Niels Christensen af Ornum, og Thomas Hansen af Vindeballe, som efter Loven forsichrede at bemeldte Personer ere hverandre ej nærmere beslægtet end som meldt er, og at der er ellers intet i deres Sager eller andet, som kan hindre Ægteskab mellem dem, hvilket vi her i Bogen med egne Hænders Underskrift bekræfter: Niels Christensen N C S — T H S Thomas Hansen«. Ægteskabet blev dog ikke langvarigt; thi

efter tre Aars Forløb (1743) døde Lars Hansen uden at efterlade Livsarvinger, og Kirsten sad igen som Enke paa Gaarden. Endelig indgaar hun tredie Gang Ægteskab. Vi ser saaledes, »at den, 8. Søndag efter Trinitatis (4. August 1743) bestilte Christen Knudsen sin Trolovelse med Kirsten Jensdatter, og havde 2de Forlovere med sig, nemlig Niels Rasmussen i Vindeballe, og Jens Michelsen i Stokkeby, som forsichrede at der var intet i Slægt og Svogerskab eller i nogen anden Maade, som kan hindre Ægteskab imellem bemeldte Personer: Jens Michelsen — Niels Rasmussen«.

I dette Ægteskab fødtes to Døtre til den ret store Børneflokk i Ægteskabet med Peder Hansen, nemlig Bodil døbt (een Onsdag i Fasten) den 22. Februar 1747, og den ovennævnte Anne Christensdatter, som altsaa siden var Tipoldefars anden Kone og staar dermed som vor Tipoldemor. Chr. Knudsen blev begravet d. 25. August 1763, og ved Skiftet d. 28. September opgives Boets Formue til 1364 Rd. 2 Mk. 7 Sk., og Gælden til 253 Rd. 2 Mk. 9 Sk., der efterlod 555 Rd. 1 Mk. 7 Sk., til Kirsten, medens Bodil 17 Aar, og Anne 13 Aar gl., hver fik 277 Rd. 2 Mk. 3 Sk., der uden Tvivl har været betydelige Beløb dengang. Der siges ikke noget om, hvornaar Kirsten døde, men d. 12. Oktober 1765 afstod hun Gaarden til den ældste Søn Jens Pedersen, og saa vidt jeg ved er den stadig i samme Slægt.

I mine Drengaar holdtes der Hingste paa Gaarden, og jeg kom af og til der med Følhopper. Jeg husker saaledes en Søndag Formiddag, at jeg sad bænket med Forkarlen (Per Hansen siden gift med gamle Hans' Ane og bosat omme i Nør) og Gaardens andre Tjenestefolk ved Bordet i det lave, gammeldags Køkken rigt udstyret med blanktskinnende Kobber- og Messinggenstande og rødmaalede, trekantede Stativer med blomstrede Spølkummer og Tallerkener paa Væggene. Fjernt fra Tanken dog paa det Tidspunkt, at min Tipoldemor og Tiptipoldemor begge i sin Tid havde færdedes ud og ind i de Omgivelser. Men det var dengang. Aldersforskellen mellem vore Tipforældre har imidlertid ikke været saa helt ulige endda, thi i dette Ægteskab fødtes med Aarene en Række stærke, livskraftige Sønner og Døtre, nemlig Christen Knudsen Christensen døbt, d. 2. Februar 1772; Anne Margrethe døbt, d. 20. November 1774; Christen Pedersen Christensen døbt, d. 8. December 1776; Kirsten døbt, d. 17. Marts 1779; Peder Christensen døbt, d. 30. November 1783, og Sidsel Marie døbt, d. 4. Maj 1787. Af disse var Peder Christensen altsaa siden vor Oldefar, som siges at skyldes de faa usikre Træk, der er nedhændet af vore Tipforældre, endskønt han kun var 6 Aar gl. ved Faderens

Død, og hans Erindringer af denne eller Chrest Haan, som Faderen almindeligt nævnedes dengang, derfor lige saa godt kan henføres til en eller anden af Oldefars ældre Søskende. Som Barn husker Faster Karen imidlertid, at han saa tit fortalte, at Faderen var mager og ranglet og mente, at han altid saa saa træt ud. Men han havde »gode Arne og Ben paa sig«, plejede Oldefar gerne at tilføje. Det synes derimod, at Moderen har været en Modsætning, idet hun omtales som et middelhøjt og kraftigt bygget Fruentimmer og var besjælet af et livligt Temperament. Efter en gammel Kone fra Tranderup, som kom hjemme paa Gaarden i Dunkær en Gang imellem i Oldefars Tid, havde Anne Christensdatter desuden haft Ord for at være smuk i sine unge Dage. Kendsgerninger, der omend de har sin Rigtighed, hvad vore Tipforældre angaar, vanskeligt lader sig paavise, hverken i de mandlige eller kvindelige Efterkommere i Nutiden. Det giver ogsaa et Glimt af Tipoldefar, naar vi hører, at Overgangen fra Arvefæste til Selveje af den gamle Hjemmelsgaard ikke forløb uden Vanskeligheder, og det kneb for ham at svare Afgifterne. Gamle Nisse beretter saaledes i sin Tid, at Christen Hansen maatte gaa den tunge Gang fra Vindeballe til Ærøskøbing med Straa strittende ud af Træskoene og trygle hos Købmændene for at faa en Jernstang paa Kredit til at opføre Stendiger med, for herved at faa Henstand af Skatterne. Det meldes ikke, om han fik Jernstangen, men han beholdt i hvert Fald Gaarden.

Selve Dødsdatoen angives ikke, men Tipoldefar blev begravet d. 13. Marts 1789, og han har derfor været 66 Aar gl. ved sin Bortgang. Børnene i Ægteskabet med Anne Margaretha har imidlertid naaet Skelsaar og Alder og nævnes ved Skiftet d. 18. Marts som følgende: Hans Christensen 31 Aar gl., Sidsel Christensdatter, gift med Parcellist Jørgen Christensen i Knasterbjerg, og Bodil Christensdatter 24 Aar gl. (siden gift med en Svarer i Ommel). Desuden anføres Børnene i det andet Ægteskab med Anne Christensdatter ogsaa ved Skiftet som Arvinger. Boets Formue beløb sig iøvrigt til 2037 Rd. 42 Sk., og Gælden til 116 Rd. 6 Sk., der efterlod ialt 1921 Rd. 36 Sk. til Deling mellem Arvingerne, taler ogsaa for, at Christen Hansen har været baade flittig og sparsommelig. Der kan være delte Meninger om, hvorledes det er gaaet, efter vor Tipoldemor (Anne Christensdatter) blev Enke og kom til at staa for Gaarden. Men vi tager vist ikke Fejl i at sige, at der har været Rivninger mellem hendes Børn og Stedsønnen Hans Christensen, der, som det viser sig, forlængst havde traadt Børneskoene og forøvrigt var den, paa hvem Ansvar

for Gaardens Arbejde hvilede. Da han desuden var fuldt berettiget til Gaarden ved Faderens Død, har han sikkert ivret efter at faa Stedmoderen paa Aftægt og overtage Fødegaarden. I hvert Fald afstod hun Aaret efter (3. Juli 1790) Gaarden til Hans Christensen, der forpligtede sig til at forsørge hende, til hun døde. Endskønt Tipoldemor levede en Aarrække derefter, naaede hun ingen høj Alder og var kun 53 Aar gl., da hun døde d. 17. Marts 1804.

Der høres ikke om andre end Tipoldemors Børn ved Skiftet den samme Dag, hun døde, og det ses, at Arvingerne nu er voksne Mænd og Kvinder, og at flere af dem er gift og har forladt Hjemmet, idet de nævnes som følgende: Christen Knudsen Christensen, Boelsmand i Vesterskov; Anne Margrethe Christensdatter, gift med Møller Erik Johansen i Dunkær (gift anden Gang med Husmand Johan Christophersen i Dunkær d. 9. November 1817); Christen Pedersen Christensen, myndig; Kirsten Christensdatter, gift med Parcellist Peder Rasmussen i Storemark i Voderup; Peder Christensen, 20 Aar gl., og Sidsel Marie Christensdatter, 17 Aar gl. Boets Formue anføres til 902 Rd. 12¹/₂ Sk., og Gælden til 47 Rd. 45¹/₂ Sk., hvorved der blev 189 Rd. 40²/₃ Sk. til hver af Sønnerne og 94 Rd. 44¹/₃ Sk. til hver af Døtrene. Af forannævnte findes Anne Margrethe bosat i Rise Sogn, som senere blev Hjemsoagnet ogsaa for Chr. Pedersen og Oldefar, og det peger paa, at disse tre Søkende siden har været mere eller mindre knyttet til hinanden ved Barndommen og Hjemmet i Vindeballe. I hvert Fald skiftedes de til at hjælpe hverandre ved visse Lejligheder og kom tit sammen Søndag Eftermiddage, først hos den ene og saa hos den anden, fortæller Faster Karen. Hvilket derimod ikke kan siges nu omstunder om deres Efterkommere, der efter 3—4 Generationer findes i den Grad indgiftede og spredt over hele Øen, saa de vanskeligt lader sig spore eller kendes uden i ganske faa Tilfælde.

Inden jeg afslutter med vore Tipforældre, skal lige tilføjes, at efter en gammel Mand (Hans Fynbo) ude i Ommelshoved købte Tipoldefar kort før han døde Gaarden i Vesterskov til Sønnen Chr. Knudsen for 35 Rd., der, selv om Købesummen er formindsket ved Genfortælling gennem Aarene, ikke betragtedes som nogen fordelagtig Handel af stedkendte Folk. Paa Hjemvejen hørte Tipoldefar nemlig to Mænd ombord paa Færgen mellem Kragnæs og Grønnes samtale om Handelen, og de mente, det vilde blive vanskeligt for den »Stakkel« at klare Bedriften. Gaarden var iøvrigt ogsaa bortforpagtet nogle Aar, til Chr. Knudsen overtog den. Men han klarede sig helt godt endda, efter hvad det hedder. Thi Chr. Knudsen var, om ikke en

lidenskabelig, saa alligevel en heldig Kortspiller, og tit efter endt Dagsgering red han om til Færgestedet i Kragnæs og bandt Hesten for at lade sig fæрге over til Grønnes, hvor han turede over Kortene med vekslende Held i den gamle Færgetro, og ved Daggy efter en lang Nat nogle Rigsdaler rigere eller fattigere atter lod sig fæрге tilbage til Kragnæs i al Tavshed.

Chr. Knudsen var for øvrigt gift med en Datter af Henrik Pedersen i Vindeballe, og Erik Johansen fra Olde, som var gift med deres Datter, overtog senere Gaarden i Vesterskov.

Om Tipoldefars Broder Hans Hansen skal tilføjes i Korthed, at han var Bestyrer eller Forpagter paa Lundsgaarden i Tranderup en Aarrække. Han købte senere Jord 1767, da Voderup Gods blev udskiftet, og det er hans Slægt, der har haft den ene Gaard i »Spegesilden« siden. En Søn af samme Navn blev gift 1795 med en Enke paa »Vestengaarden«.

En lang Aarrække (1791—1832) finder vi nu Hans Christensen (Oldefars Halvbroder) som den sidste, der kan henføres til vor Slægt, paa Hjemgaarden i Vindeballe, og helt ned til vor Tid var den almindeligt kendt som »Hans Kresens«. Men Fortiden og Glemselens Slør hviler lige saa uigennemtrængeligt over alt vedrørende Hans Christensen, og Livet paa Gaarden under hans Styre, som over de andre af Slægten og Tiderne, der har gaaet forud. Vi ved imidlertid, naar vi tænker tilbage, at der skete store Omvæltninger i Europa i hans Levetid, og mon Dønningerne fra Omverdenen ikke er naaet hid til lille Ærø ogsaa? Han har saaledes oplevet Napoleons Storhed og Fald i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, i hvilket Tidsrum Danmark førte en udstrakt Handel med Omverdenen, og Skibsfarten blomstrede som ingensinde før. Især var der livlig Efterspørgsel paa Heste og Stude i de krigsførende Lande, og en god Hest indbragte en Overgang henved 2,000 Daler og en Stud 500 Daler, der medførte hidtil ukendt Pengerigelighed og Velstand i alle Samfundslag, og Bønderne tillod sig at købe fine Møbler og Porcelæner fra Udlandet. Ja, selv Smaafolk var kendt for at have Klæder af Sirts og Silke og Lædersko med Sølvspænder.

Men med Tabet af Flaaden og efterfølgende Statsbankerot 1813 sygnede Samhandelen hen med det Resultat, at gangbar Mønt og

Kredit var vanskeligt at opdrive, og Almuen sank atter ned i den dybeste Armod. Ja, om vi skal tro, hvad der siges, saa var de store Bryggerkedler af Kobber, som fandtes mange Steder dengang, jo mere værdifulde end Jorden og Bygningerne. Videre hedder det, at Tvangsauktioner hørte til Dagens Orden, og mange maatte forlade Hus og Hjem og søge til Livets Ophold ved at gaa fra Gaard til Gaard med en lille Lærredspose og bede om en Tot Byg, før at bruge eget Udtryk af Hans Albertsens Kjesten i Lille Rise. Og at »Miseren« strakte sig over adskillige Aar, før der sporedes nogen egentlig Opgang, ses, thi endnu saa sent som 1824 faldt Hammeren, da der blev budt 105 Rigsdaler for den senere Lavs Lavsens Gaard »Ellehave« i Dunkær, som dengang ejedes af Jens Hermansens Farfar (Jens Koch). Men hvor meget ovenstaaende Begivenheder har paa virket Hans Christensen, og om det var af egen eller andres Tilskyndelse, at han som 34-aarig Ungkarl Christi Himmelfartsdag den 2. Juni 1791 blev trolovet med den 17-aarige Karens Hansdatter fra Tranderup, skal være usagt. De var imidlertid Næstsøskendebørn og maatte derfor have kongelig Bevilling for at blive gift sammen, og som Forlovere nævnes Hans Christensen (Karens Fader) og Hans Hansen af Voderup.

Jeg har ikke søgt at komme ind paa noget nærmere om Karens Forældre, uden at Fæderen af samme Navn var Boelsmand paa »Østergaarden« i Tranderup. Moderen nævnes derimod ikke, hverken ved Karens Daab (2. Søndag efter Paaske den 17. April 1774) eller Trolovelse, og det vides ikke, hvem hun var. Hans Christensen og Karen Haans, som hun almindeligt kaldes, havde imidlertid ingen Børn, og de afstod senere Gaarden til Plejedatteren (Ellen Jørgensdatter), som var gift med Hans Madsen og levede som Aftægtsfolk. Hans Christensen døde den 2. Februar 1832, 74 Aar gl., men den langt yngre Karen Haans levede endnu en Snes Aar, inden hun døde den 11. Maj 1853, 79 Aar gl. Og saa sent som 1931 fandtes der ældre Folk, som havde kendt hende i sin Tid. Sidsel Eriksen i Vester-skov, 92 Aar gl. og barnefødt i Voderup, fortæller saaledes, at naar hun ifølge med andre Børn paa Vej til Tranderup Skole kom forbi Gaarden, stod Karen Haans saa tit ned ved Gaden eller ude i Haven. Hun havde plantet saa mange Æbletræer Vest for Gaarden og hist og her paa Digerne imellem Markerne, oplyste Sidsel, og som før nævnt findes enkelte af Træerne endnu. Det hændte ogsaa paa Hjemvejen fra Skolen i Vintertiden, at Børnene standsede ind til Karen Haans og blev opvarmede foran Skorstenen i Kleven, og ikke saa sjældent

vankede der rødstribede Æbler ved disse Besøg, inden de gik videre. Sidsel Eriksen var rask og aandsfrisk trods sin høje Alder, men Barndommens Tid laa fjernt, og hun forstod næppe min Interesse for Hans Christensen og Karen Haans. Paa mit Spørgsmaal, hvem der havde Gaarden dengang, sad hun drømmende og lod Tankerne glide tilbage, før hun svarede: Karen Haans var allerede gammel dengang, men Hans Madsens Søn var vistnok der, og sluttede med at tilføje: Men nu er de jo døde og borte allesammen.

Hans Madsen og Ellen Jørgensdatter og deres Efterslægt vedrører, for saa vidt det kendes, ikke vor Slægt; men de nævnes hermed i Korthed, fordi de har haft Tilknytning til vore Forfædres Arnested i Vindeballe og lukker Tidsrummet efter Hans Christensen og Karen Haans ned til Nutiden. Men de skal ogsaa tilføjes af den Grund, at de ikke var uvidende om Fortiden og bevarede Interesse for den Slægt, der havde været før dem. Jeg husker saaledes som 6—7-aarig Dreng, at min Fader og den lidt ældre Chr. N. Madsen (som omtales andetsteds) mødtes en Søndag Eftermiddag hos Mads i Olde, og straks udspandt der sig en fortrolig Samtale mellem dem, om Hans Christensen og Karen Haans, skønt disse havde været døde og borte næsten et Par Menneskealdre dengang. Ellen Jørgensdatter var imidlertid en Datter af Halv-Bolsmand Jørgen Larsen og Ellen Jørgensdatter i Dunkær og blev født den 10. Marts 1796. Hun havde været Plejedatter hos Hans Christensen og Karen Haans fra Barn af, heder det, og blev gift den 11. August 1816 til den 25 Aar gamle Ungkarl Hans Madsen, som var en Søn af afdøde Kaadbo Mads Andersen og havde Stedfader, der nævnes som Skipper Niels Knudsen i Tranderup. Hans Madsen tjente for øvrigt som Karl paa Gaarden, og Ægteskabet kom vistnok i Stand af den Grund, at han havde noget Løn tilgode, og den letteste Udvej for alles Vedkommende i de vanskelige Tider har været, at han giftede sig med Plejedatteren og overtog Gaarden, forlyder det. Det ser ud, som om Ellen Jørgensdatter ikke naaede nogen høj Alder, inden hun døde. Jens Jensen i Voderup beretter saaledes efter sin Farmor Agatha Magdalene Larsen, at Karen Haans levede adskillige Aar efter. Agatha tjente paa Gaarden, efter at Sønnen Hans Christensen Madsen (født den 19. Juli 1820), som var gift med Ane Marie (født Hansen) havde over-

taget den. Vi hører ligeledes, at det faldt yderst vanskeligt at svare to Aftægter, efter at Hans Madsen ogsaa kom paa Aftægt, og skønt han var noget op i Aarene, giftede han sig anden Gang med en jævnaldrende Enke (Kjesten Albs) i Nabogaarden for at lette Byrden. Efter hvad det hedder, spændte det heller ikke altid saa let af mellem Ane Marie og Karens Haans, hvilket dog nærmest maa tilskrives, at selv om Kaffe ikke var saa almindeligt til Hverdag dengang, var sidstnævnte en stor Ynder af denne Drik og havde gerne sin Kaffe-kande staaende paa Gløderne i Skorstenen, meget til Ane Maries Forargelse, der, naar hun gik forbi, saa sit Snit til at vælte Kanden, saa Indholdet løb ud. Men Karen Haans kunde ogsaa være en fordringsfuld gammel Dame, forlyder det, særligt hvis det angik Aftægten. Og tit selv i den travleste Tid gjorde hun Fordring paa sin Ret som Aftægtskone, at Heste og Vogn blev stillet til hendes Raadighed for at blive kørt til nogle Slægtninge i Tranderup Mark, hvor hun beklagede sig.

Hans Chr. Madsen var lidt mærkelig paa sine gamle Dage. I Sommertiden havde han saaledes for Vane at stille sine Træsko ved en Sten eller et Træ og gaa paa Strømpesokker paa sin Runde omkring til Kvæget i Markerne. Dette holdt Drengene jo Kig med og fandt det morsomt at skjule Træskoene for ham. Som ældre fortæller en af Drengene ogsaa (forresten Rokkemagerens Christen fra Bregninge), at naar Hans Chr. Madsen vandede Plagene i Bremsetiden, var de tit ustyrlige og vedblev prustende med Næsen i Vandet at trække den gamle, affældige Mand, der ikke sansede at slippe Tøjret, ud i Dammen, til han stod i Vand op til Knæene, medens han søgte at holde tilbage af bedste Evne og raabte »Pru, Pru«. Ved Hans Chr. Madsens Død den 12. Juli 1889 blev Gaarden delt mellem to Sønner, den ældste Hans Madsen fik den sønder Lod i Grønnemose, og Christen Nielsen Madsen fik den nørre Lod i Vesterlykke. Hans Madsen døde vistnok, inden han naaede at flytte hen i Grønnemose, og Ejendommen blev overtaget af hans Enke og to Børn, i hvis Slægt den stadig findes. Christen Nielsen vedblev endnu i nogle Aar at drive sin Jord fra Gaarden i Vindeballe, men omkring Aarhundredskiftet lod han opføre Murstensbygninger med Straatag paa Nord-siden af Landevejen i Vesterlykke, og det gamle Bindingsværk i Vindeballe blev nedbrudt. Christen Nielsen var gift med Karen (født Hansen) fra Vindeballe, og Jørgen Skov Madsen, som var gift med deres Datter Bodil Marie (født den 26. Maj 1892), havde Gaarden 1931, da jeg var hjemme fra Amerika. Jørgen og Bodil kendte

selvfølgelig ikke mig, skønt de kendte godt mine Søskende, i hvert Fald blev de endnu mere forundret, da jeg oplyste, at min Slægt stammede fra den tidligere Gaard i Vindeballe. Paa mit Spørgsmaal, om der fandtes gamle Papirer og Dokumenter af Interesse bevaret fra Fortiden, hvorved et eller andet muligvis kunde tilføjes om Slægten, rystede Bodil imidlertid benægtende paa Hovedet. Men her skal du dog se, sagde hun, her er noget af det gamle, og aabnede Døren til et Kammer, hvor der stod et smukt, gammelt, velbevaret Egetræsskrin med Initialerne »K« og »H« og Aarstallet 1791 udskaaret. Ja, der var vist ikke meget at sige, uden at det var Skrinet, som Karen Haans medbragte fra Hjemmet, da hun som 17-aarig Brud flyttede ind paa Gaarden i Vindeballe. Men Bodil blev ikke gammel, to Aar senere, den 22. December 1933, døde hun, og Jørgen Skov solgte Gaarden til Sønnen fra Vestengaarden. Stalden nedbrændte forresten 1955, og de sidste Rester af Spær og Bjælker, som var overført fra det gamle Bindingsværk i Vindeballe til Vesterlykke, blev Luernes Bytte. Jørgen Skov nedsatte sig siden paa Fyn, hvor han solgte Skrinet til en ukendt Antikvitetshandler, og mine Forsøg paa at opspore det har hidtil været forgæves.

Og hvad kan jeg sige, idet jeg slutter dette Afsnit fra Vindeballe, uden at jeg har staaet ved Forfædrenes tidligere Gravsteder paa Tranderup Kirkegaard; dog de mosgroede Gravstene paapeger Navne af fremmede Slægter i Nutiden. Men omend vor Slægt er uddød i de Omgivelser, hvor den havde sit Udspring, vil den i et uoverskueligt Tidsrum leve videre andre Steder paa Ærø ved en livskraftig Ungdom af 9. Generation.

VOR OLDEFAR PER KRESEN

1783—1869

ANDRE TIDER og andre Skikkelser kommer frem, og det er ligesom vi er paa mere sikker Grund, naar vi kommer til Oldefars Liv og Levned, der danner et interessant Afsnit i efterfølgende af Slægtens Historie. Af særlig Interesse i hans lange og stræbsomme Levnedsløb maa det saaledes nævnes, at det var ved Oldefar, Gaarden i Dunkær kom i Slægtens Besiddelse og siden blev Stamgaard for hans Efterfølgere ned til Nutiden. Men trods det, at hans Barndom ikke gaar længere tilbage end 80'erne og 90'erne i det 18. Aarhundrede, kan der egentlig ikke tilføjes noget særligt om hans Drengaar og Skolegang, uden at som de fleste af Almuen dengang var hans Skolekundskaaber kun begrænset, og det var med Besvær, han kunde skrive sit eget Navn. Men han havde en god Hukommelse og var ikke saa »ueffen«, naar det angik Tal, hed det sig. Et enkelt Træk er ogsaa nedhændet, hvori det hedder, at Moderen havde sin Aftægtsstue, efter Hans Christensen blev gift og kom til Styret, men Oldefar og Søsteren (Sidsel Marie) vedblev som mindreaarige at færdes ud og ind som tidligere paa Gaarden. Karens Haans var god ved os, fortalte Oldefar. Det hændte, de fik Lov til at spise sammen med den øvrige Husstand, og i Høsten og ved andre Lejligheder var der ofte 10—12 Mennesker bænket omkring Køkkenbordet, berettes der.

Som det vides, var Ægteskabet mellem Hans Christensen og Karen Haans imidlertid barnløst, og det var muligvis af den Grund, de tog Ellen Jørgensdatter til dem, mens hun var Barn, hvorved Slægtsgaarden i Vindeballe senere kom i fremmede Hænder, og endskønt Anne Christensdatter (vor Tipoldemor) ikke oplevede at se Plejedatteren som Kone paa Gaarden, har hun sikkert ikke været uforstaaende overfor denne Vending. Vi hører nemlig, saa længe hun levede, at hun søgte at udvirke, at Gaarden overgik til en eller anden af Familien, og engang var det vist ogsaa Mening, at Oldefar med Tiden skulde arve den. Men trods alt var det tit saa som saa med

Enigheden mellem Hans Christensen og Stedmoderen, og i hvert Fald gik det ikke efter Beregningen. Derimod finder vi, at Oldefar i en lang Række Aar deler Kaarene med andet Tyende, og hans Stilling har vist ikke været misundelsesværdig, naar de lave Lønninger tages i Betragtning, hvis der i det hele taget var Tale om nogen Løn udover Føden og Klæderne. Men Tiderne var vanskelige, hører vi, og der gaves næppe andet Valg for mange end at tjene til Livets Ophold som Tyende. Efter Forlydende var Folkeholdet mange Steder ogsaa forholdsvis stort dengang, omend dette i nogen Grad ogsaa skyldtes den tunge og omstændelige Maade, Arbejdet foregik paa. Det var forresten ogsaa ganske almindeligt dengang, hvor der var opvoksede Dreng og Piger, at de blev hjemme og tog Del i Arbejdet efter endt Skolegang, indtil de blev gift og fik egen Bedrift eller overtog deres Fædrene Gaard.

Efter sin Konfirmation bestod Oldefar saaledes Prøven som Dreng og Andenkarl nogle Aar paa Hjemgaarden i Vindeballe for Hans Christensen og kom siden hen paa Dunkær Mølle. Som bekendt var den daværende Møller (Erik Johansen) gift med hans Søster (Anne Margrethe), og det kan være af den Grund, han kom dertil. Desuden var der betydeligt større Jordtillæg til Møllen dengang, og en tilhørende Mark fandtes bl. a. i mange Aar ude ved Ærøskøbing. En ældre Pige (Ane Dorthea fra Lille Rise), som tjente paa Møllen, gik frem og tilbage et par Gange daglig for at malke Køerne, bærende en grøn Dragt (Skulderaag) med to Træspande af samme Kulør. Det tilføjes dog, at det var omtrent alt, hun kunde overkomme. Faster Karen mener ogsaa, Oldefar var hos Broderen Chrest Pæsen (C. P. Christensen) i Eske en Overgang, inden han kom ud i Vesterskov til Broderen Chr. Knudsen (C. K. Christensen), hvor han var i adskillige Aar (1810—17), hedder det, og blev kendt med Rasmus Forvalters Døtre Karen og Birte i Ommel, og den ældste af disse, nemlig den 23-aarige Karen, til hvem han blev viet i Marstal Kirke den 4. August 1817, var Oldefars første Kone og samtidig vor Oldemor. Børnene i dette Ægteskab var Christen Hansen Christensen (eller Bedstefar), født i Knasterbjerg den 9. Oktober 1817; Ane (kaldt Faster Ane), født den 1. Juli 1819, ligeledes i Knasterbjerg, og Kjesten, født i Dunkær den 25. Oktober 1821.

Jeg har ikke søgt at følge vore Tipforældre Rasmus Hansen og Kiesten (Karens Forældre med andre Ord), uden at Rasmus havde vistnok været Fisker eller Sømand i sin Tid og deltaget i Slaget paa Rheden 1807, hvorved han kom til Skade og blev tvunget til at slaa

sig ind paa Landbruget. Han nævnes saaledes som Forvalter og Boelsparcellist og havde et Kaadbosted i Ommel. At han ogsaa blev kaldt Forvalter menes at være, fordi hans Fader i sin Tid havde været noget i den Retning paa den fhv. »Guds Gave« i Knasterbjerg, og det kan forresten tilføjes, at Karen og Birte almindeligt fik Tilnavn af »Forvalters«. Om Kiesten vides, at hun senere kom op paa Gaarden i Dunkær, hvor hun døde 1833. Det er derimod tvivlsomt, om Oldefar overtog Stedet i Ommel, da han giftede Karen, som der hentydes af nogle, deriblandt Faster Karen. Vi ser nemlig, at Kiesten ved sin Død har en Fordring paa 480 Rbdlr. for Huset i Ommel solgt til Peder Lauritzen. Desuden købte Oldefar umiddelbart efter, han var gift, for sin Arv efter Moderen og sine opsparede Skillinger som Tjenestekarl gennem Aarene tidligere Christen Jensens Boelssted i Knasterbjerg. De nuværende Bygninger mærker for øvrigt Stedet, hvor den fhv. »Guds Gave« har staaet, og Ejendommen omtales i Slutningen af det forrige Aarhundrede som Rasmus Henriksens og siden Elholms. Af Ærø Kontraktprotokol 1817—1818, Folio 165, ses saaledes:

No. 10

„Underskrevne Praeses og Assessor i den allerhøiest forordnede Stads og Landret her paa Ærø gjøre vitterligt, at paa Rettens og de os allernaadigst an betroede Embeders Vegne af os udi offentlig Auction, holden paa Knasterbjerg over afgangne Parcelist Christen Jensen sammesteds hans Konkurs Bo, den 27de Septbr. 1817 er bleven bortsolgt og afhændet, ligesom vi ogsaa hermed i den bedste Form af Retten, som nogensinde skee kan, eller maae, ganske og aldeles bortsælge, skjøde og afhænde i Følge de paa Auctionsstedet oplæste og bekendtgjorte Konditioner det, foromtalte Christen Jensens Konkursboe tilhørende Huus og Gaard, med dertil hørende Parceller Jord udi Gudsgaves Marker, til Peder Christensen af Vindeballe og hans Arvinger, for den, af Peder Johannsen, Parcelist paa Knasterbjerg paa hans Vegne paa Auctionsstedet derfor høistbudne Kjøbeskilling af 830 Rbdl. siger otte Hundrede og Tredive Rigsbankdaler Sølvmynt hvilke han allerede haver betalt til mig Assessor og Actuarius Claudius, som Auctions-Assessor og hvorfor hannem altsaa i følge dette Auctions Skjøde hermed vedborlig qviteres.

De Konditioner, som paa Auctionsstedet ere blevne oplæste og bekendtgjorte are følgende:

1. Huus og Gaard, med dertil hørende Parcelljord i Gudsgaves Marker, sælges med samme Ret og Rettighed, den afdøde Parcelist Christen Jensen samme forhen ejet og besidder haver.

2. Stedet tiltrædes strax og Kjøberen tilforpligtes at svare og betale alle Skatter og Afgifter fra Nytaar 1818 af.

3. Dets foruden svare og betaler Kjøberen ogsaa alle Anlægspenge pro annis 1814 et 1815, 1816 og 1817, som maatte paakræves.

4. Foruden Kjøbeskillingen betaler Kjøberen ogsaa Auctions Skjødet, med det dertil hørende stemplede Papir.

Herpaa og under forbeskrevne Konditioner forpligte vi os paa Rettens og de os allernaadigst anbetroede Embeders Vegne at være bemeldte Kjøber Peder Christensen af Vindeballe og hans Arvinger fuldkommen Hjemlere og tilsteder titforbenævnte Huus og Gaard, samt tilhørende Jord udi Marken, saaledes at samme efter denne Dag skal være og forblive hans og hans Arvingers frie kjøbte Arv og Ejendom, dermed at skalte og valte, som med andre hans velforhvervede Ejendomme, til at eje, nyde, bruge og beholde, samt udleje, pantsætte og igien bortsælge samme, uden nogen Mands Hinder eller Paatale i nogen Maade.

Til ydermeere bekræftelse have vi dette vores udgivne Auctionsskjøde egenhændig underskrevet og Rettens sædvanlige Segl vedheftet, som er skeet i Æroeskiøbing den 13de December 1817“.

Gebyr 3 Rbdlr. 19 s.

Vidi Carstens

Der hengaar nu en kort Aarrække (1817—20) i Knasterbjerg, og trods de vanskelige Tider efter Statsbankerotten kan vi ikke undlade at faa det Indtryk, at Oldefar arbejder sig støt fremad. Der fortælles bl. a. om ham i de Aar, og senere for den Sags Skyld, at han stillede troligt paa Torvet i Marstal og falbød Æbler og Smør eller hvad andet »Naturalia« af Bedriften, der kunde gøres til rede Penge, og efter Forlydende var han ingen daarlig Handelsmand. Det var forresten ganske almindeligt, at Bønderne drev Torvehandel dengang, og endnu i min Barndom hørte denne Afsætningsmaade fra Producent til Forbruger ikke til Sjældenhederne. Oldefar naar i hvert Fald saa langt i det Tidsrum, at han ser sig om efter en større Ejendom, og 1820 indgaar han en Byttehandel med Hans Jensen i Dunkær. Hans Lavsens Gaard sammesteds var ogsaa til Salgs i de Aar, hører vi, og

Oldefar havde vanskeligt ved at træffe sit Valg. En Overgang søgte han saaledes at komme i Besiddelse af begge Gaardene, men Broderen i Eske (Chrest Pæsen) foreholdt ham det ukloge i at stifte saa stor Gæld, og derfor blev det kun ved Byttet med Hans Jensen for den senere Slægtsgaard. Hertil kan der forresten føjes, at det skyldes egentlig Chrest Pæsen formedelst et Laan paa 1000 Rbdl., at Byttet fandt Sted; hvilket Beløb Oldefar imidlertid indløste det følgende Aar. Af en gammel Renteprotokol ses endvidere, at den 21. Juli 1820 er der indført et Laan paa Gaarden for 451 Rigsbankdaler og 19 Skilling i rede Sølv, udlaant af Landfogden Carstens i Ærøskøbing. Det kan være interessant at standse et Øjeblik ved Købesummen for Gaarden i Dunkær, der beløber sig til henvend 2500 Rigsbankdaler, hvilket maa anses for et betydeligt Beløb dengang, naar vi tager i Betragtning, hvad han betalte for Stedet i Knasterbjerg 3 Aar tidligere. Men for øvrigt er det et Tegn paa, at Skibsfarten og dermed Landbruget og Landets Økonomi i det hele taget har været langsomt og sikkert stigende igen. Af Ærø Kontraktprotokol 1819—1820, Folio 234, hedder det imidlertid som følgende:

„Vi underskrevne Jeg Hans Jensen Boelsmand udi Dunkier, og jeg Peder Christensen, Parcelist paa Knasterbjerg tilstaar og bekjender hermed for os og vore Arvinger, at vi frivillig og velbetænkende haver indgaact og oprettet med hinanden efterstaaende Byttecontract:

§ 1.

Jeg Hans Jensen bortbytter og afstaaer fra mig og mine Arvinger til Peder Christensen og hans Arvinger mit hidtil eiende og i Besiddelse havende Boel udi Dunkier, med dets samtlige Bygninger og Jorder, ligesom samme er og befindes bygt og ubygt, indhegnet og indgravet, samt med samme Ret og Rettigheder jeg det hidtil eiet og besiddet haver.

§ 2.

Jeg Peder Christensen, Parcelist paa Knasterbjerg bortbytter og afstaaer derimod fra mig og mine Arvinger til Hans Jensen og hans Arvinger mit hidtil eiende og i Besiddelse havende Parcelsted paa Knasterbjerg, med dets samtlige Bygninger og Jorder, ligesom samme er og befindes bygt og ubygt, indhegnet og indgravet, samt med samme Ret og Rettigheder jeg det hidtil eiet og besiddet haver.

§ 3.

Fra min Peder Christensens Side bliver tilskudt i rede Penge 1680 Rbd., siger

Sexten Hundrede og forsindstve Rigsbankdaler Solv, som udbetales paa Hans Jensens nærmere Forlangende.

§ 4.

Fra 1ste Jan. d. A. af svarer enhver de paa det sig tilbyttede Sted hvilende Skatter og Afgifter og hvad ellers lovlig paakræves.

§ 5.

Herpaa og under forbeskrevne Conditioner sætte vi Hans Jensen og Peder Christensen hinanden og hinandens Arvinger udi fuldkommen roelig Possession, Arv og Ejendom af forbenævnte med hverandre mageskiftede Boels og Parcelsted saaledes at enhver det sig tilbyttede til uigienkaldelig Arv og Eiendom maa antage eie, nyde, bruge og beholde samt udleie, pantsætte og igien bortsælge uden nogen Mands Hinder, eller Paatale i nogen Maade.

Vi forbinde ogsaa os og vore Arvinger hinanden og hinandens Arvinger disse saaledes mageskiftede Eiendomme frit at frelse, hjemle og tilstaae, baade for fødte og Ufødte, saa og for alle og enhvers til eller Paatale i alle Tilfælde, ligesom jeg, Hans Jensen, forpligter mig til efter foregaaende Laugbud til Tinge, at lade udfærdige til Peder Christensen et frit og ubehindret Skjøde paa det til ham bortbyttede Boel.

At denne Byttecontract saaledes frivillig og velbetænkt er indgaaet og accorderet, samt at den af os og vore Arvinger troelig og urokkelig skal holdes, dette bevidne og bekræfte vi ved vore Navnes egenhændige Underskrift udi Actuarietet i Æroeskiøbing den 25. Febr. 1820.

1/2 pCt. Skatten svares af 1680 Rbd. med 8 Rbd. 38 s. Gebyr 4 Rbdlr. 26 s. Siødet 4 Rbdlr. 77 s. St. P. dertil 24 s.

Carstens

Inddeling af Byjorder og Bopladser af de gamle Gaarde i Landsbyerne engang i Fortiden vilde være et interessant Emne, hvis det kunde tilføjes hermed. Men Spørgsmaalet kræver langt mere Viden, end jeg besidder, og jeg kan kun udtale mig efter egne Tanker og Opfattelse, at Gaarden i Dunkær hører uden Tvivl til noget af den tidligste Beboelse og Dannelse af et Bysamfund i de Omgivelser. Gaarden er imidlertid ikke gammel som Slægtsgaard for vor Gren af Slægten, og Gaarden i Vindeballe maa jo siges at være langt ældre i den Henseende. Andre Gaarde i Rise Sogn kan vel ogsaa føres længere tilbage i Tiden; men Hans Jensens Slægt har været i Besiddelse af Gaarden mindst siden 1650 med undtagelse af nogle Aar

(1796—1810), i hvilke den blev bortforpagtet, og Tilføjelse af Navne og enkelte Oplysninger om disse tidligere Fæstere, indtil Oldefar overtog Gaarden, vil være af største Interesse, saa vidt det foreligger i Forbindelse med Gaardens Historie, og fører samtidig Tankerne tilbage til fjerne Tider og Slægter i Rise Sogn:

- 1668—1707 Efter gamle Slægtoptegnelser bevaret paa Marstal Museum og Oplysning af Lærer M. Eriksen, findes en Gren af den tidligere kendte Slægt Pedersen med Tilnavn Koch eller Kock paa Slægtsgaarden i Dunkær i anden Halvdel af det 17de Aarhundrede, nemlig Peder Pedersen Koch. Hustruens Navn oplyses ikke. Desuden er der nogen Usikkerhed, naar det antages, at Peder Pedersen Koch er en Søn af Boelsmand P. P. Koch (Hustruens Navn ligeledes ukendt), der var paa Ellehavegaarden 1660.
- 1707—1760 Næst findes Jens Erichsen, gift 1706 med Anna Pedersdatter (Datter af Peder Pedersen Koch) paa Gaarden. Jens Erichsen var gift tre Gange, og en Søn (Hans Jensen) i andet Ægteskab med Johanne Hansdatter, overtog Gaarden efter Faderen.
- 1760—1787 Ovennævnte Hans Jensen (1728—1787) havde Gaarden til han døde, og det var mens han havde Gaarden, at Graasten Gods blev udskiftet. Hustruen Anne Sophie Clausdatter var fra Lille Rise og døde 1810. En Søn, Jens Hansen, overtog Gaarden samme Aar Faderen døde.
- 1787—1796 Jens Hansen (1757—1796). Hustruen Maren Pedersdatter var fra Store Rise, og begge døde omtrent samtidig. En smitsom Sygdom (Kolera) bortrev forholdsvis mange Unge i Aarene 1795—96—97. Der var to Børn, en Søn Hans Jensen (f. 1789) og en Datter Ane Sophie (f. 1792). Sidstnævnte blev gift med en Gaardmand i Rise Mark 1810.
- 1796—1810 Efter Jens Hansens og Hustruens Død blev Gaarden bortforpagtet en Aarrække. Først til Rasmus Rasmussen fra Olde, som døde 1801, og derefter havde en Broder til den afdøde Gaarden i Forpagtning nogle Aar, men afstod den atter til en anden Slægtning (Chr. Lauritzen, Gmd. fra Helle), der havde den til Hans Jensen blev myndig og kunde overtage sin Fædrengaard, der fandt Sted den 5. Oktober 1810.

1810—1820 Hans Jensen blev gift den 23. April 1810 med en Datter (Maria) af Boelsmand Niels Christensen Stage og Hustru Anne Perses i Store Rise, om hvem det hedder, at de havde 12 Dotre, og Maria var vistnok den yngste? Lige saa fortælles der, at Niels Stage var yderst oplagt under Brylluppet og gned sig i Hænderne, idet han betroede til Gæsterne, at nu havde han da den Glæde at se alle sine Dotre godt forsørget, og ingen af dem kunde komme til at lide Nød, uden det skulde være hende, der var gift paa et Kaadbosted i Stokkeby. Tiderne lod imidlertid meget tilbage at ønske de følgende Aar, og som vi ved, gjorde Hans Jensen en Byttehandel med Oldefar for Stedet i Knasterbjerg, dog det gik heller ikke bedre derude, og han endte vist omsider som Vognmand i Marstal. Mens jeg er ved denne, kan jeg lige saa godt tilføje, at visse Efterkommere af Stage Slægten og andre, deriblandt den gamle Mikkell Kaadbo i Stokkeby, var af den Formening, at Hans Jensen og Oldefar var beslægtet med hinanden. Som Barn erindrers Mikkell nemlig, at han fulgte sin Bedstemoder (Kjæsten) ud til Knasterbjerg til Hans og Maria, hvilket i og for sig ikke beviser noget Slægtskab. Senere Undersøgelser fra min Side afslører heller ikke noget i den Retning. Derimod vides Mikkel's Bedstemoder (Kjæsten) at være en Datter af Boelsmand Hans Hansen og Hustru Sidsel Lauridsdatter paa den senere Chr. Jensens Gaard i Bro. Hans Hansen var Hesteopkøber efter en større Maalestok ned til det „Tyske“, hvor der under Napoleonskrigen var livlig Efterspørgsel paa Heste og Stude. Meget af denne Handel foregik uden om Toldvæsenet, hedder det, og Udslibningen fandt ofte Sted om Natten paa den Maade, at Hestene svømmede i Land, naar Baaden kom til et nærmere aftalt Anløbssted. Ved en saadan „Manøvre“ mistede Hans Hansen en Nat 14 Heste nede ved Eckernforde, idet et Tøvl mellem Strandbredden og Baaden blev indviklet i nogle Sten ude i Vandet. Desuden blæste det ret kraftigt, og inden man inde paa Land blev klar over, at der var noget galt paa Færde, druknede Hestekoblet. Tiderne var usikre og vekslende, og værre blev det, da Folk begyndte at presse for Tabet af deres Heste, og 1812 maatte Hans og Sidsel gaa fra Gaarden.

Bygningerne, da Oldefar overtog Gaarden, har sikkert været de samme, som fandtes 10 Aar tidligere, da Hans Jensen overtog den, paa hvilket Tidspunkt det bestod af 33 Fag Bindingsværk, der omtales som tildels nyt og takseres som følgende:

8 Fag Beboelseshus á 13 Rd.	104 Rd.
12 Fag Stald á 9 Rd.	108 Rd.
9 Fag Lade á 7 Rd.	63 Rd.
4 Fag Tørvehus á 2 Rd.	8 Rd.
Boplads og Have	225 Rd.
Træerne	26 Rd.
Summa	534 Rd.

Ja, 33 Fag Hus, som min Fader plejede at sige om de gamle Bindeværkslænger. Men der havde jo været andre Bygninger længe før de daværende. En lille Firkant af store, flade Kampesten inde paa Gaardspladsen i Linie med det saakaldte Tørvehus fortalte ufravigeligt om en Bygning engang, maaske i Middelalderen? Ligeledes fandtes i det forrige Aarhundrede en lille Bygning eller Stald opført udelukkende af Kampesten paa Vestsiden af Indkørslen. »Det Gamle«, som Bindeværkslængerne almindeligt blev kaldt, var imidlertid ikke saa gammelt, som det formodes. Efter Sagkyndige har det været højst 200 eller 250 Aar gammelt, hvad Murværket angik, selv om Træet (Spær og Bjælker) godt kan tænkes at have været mange Aar ældre. En Del af Træværket i den nuværende Stald og Lade er saaledes overført fra »det Gamle«, hvor der i et Spær paa Kostalden, da den blev nedbrudt i Sommeren 1907, fandt Bogstaverne P. K. og Aarstallet 1657 udskaaret, hvilket fortæller lidt om Tømmerets Alder. Den kan forresten tilføjes, at Træet var lige saa kernesundt og harpiksholdigt som den Dag, det blev fældet i en af Danmarks eller Sveriges Fyrreskove. For de fleste af de gamle straatækte Bindingsværkslænger, som var i Behold endnu omkring ved Begyndelsen af dette Aarhundrede, ikke alene i Rise Sogn, men overalt paa Ærø og andre Steder i Danmark, gælder det imidlertid, at de har været ombygget gennem Tiderne paa Grund af Ælde eller andre Aarsager, og trods sit solide Udseende var det gamle Bindingsværk i Virkeligheden kun en Skal. De tynde lerklinede Vægge krævede saaledes bestandig Vedligeholdelse, ligesom der ikke kan ses bort fra, at Straatagene var yderst letfængelige, og Ødelæggelse fra Ild indtraf hyppigt. Af de gamle, smukke Bindingsværksbygninger fra forskellige Egne, som findes genopført og bevaret i Den fynske Landsby og Frilandsmuseet, skelnes der i Byggemaaden mellem de forskellige Landsdele, og for Ærøsk Vedkommende maa Stilen vist nærmest henføres til Slesvig, endskønt Konstruktionen og Indretningen i mange Tilfælde ogsaa synes at være tilpasset med en vis Sindrigheid til eget Brug og Behov uden Hensyn til Skik eller Byggestil, og for den Sags Skyld nærmere Maal af Alen og Tommer.

Almindeligvis opførte Bønderne selv deres Huse og Gaarde dengang med Bistand af Naboerne, og Skikken endnu i min Barndom, at Bønderne blev sagt til »at køre Sand eller Sten«, naar nogen byggede, har vel været en Overlevering fra den Tid. Men med Undertagelse af Vinduer og Døre tydede de raat tilhugget og sammenføjet Spær, Bjælker og Bindingsværk altsammen paa Hjemmebyggeri,

og Bygningerne var som Regel lave og smalle i Forhold til den ret høje Rejsning af Taget.

De fhv. Bygninger paa Fødegaarden i Dunkær bestod imidlertid af 3 sammenbyggede Længer og tilhørte nogle af de ældste Bindingsværgsbygninger i Rise Sogn; særlig Længen med sine 20 Fag paa Sydsiden af Gaden med Beboelseslejligheden i den vestlige Del og Stalde og Lo i det øvrige, havde et næsten middelalderligt Præg, og jeg ved ikke, om der findes noget Bindingsværk bevaret nu om Stunder paa Ærø, som tilnærmelsesvis kan sammenlignes med det, uden at det skulde være den gamle Bindingsværkslænge af Jacobs i Store Rise. Paa Østenden førte en Længe mod Syd og atter i Vest, hvor de sidste 4 Fag udgjorde Tørvehuset, der selv om det brugtes til Brændselsrum, ogsaa benyttedes til Lade, Huggerum og Opbevaring af Redskaber. Efter vedlagte Skitse omsluttedes den brolagte ujævne Gaardsplads derved paa de 3 Sider, og Ud- og Indkørslen gik hen forbi Køkkenhaven og uden om Gavlen af Beboelseslejligheden. Den østlige Længe, da den blev nedbrudt, mentes at have undergaaet visse Ændringer eller Reparationer i Tidens Løb. Bindingsværket paa Østsiden bestod saaledes af Egetræ omhyggeligt tilpasset, ligesom Murværket var opført af raa, ubrændte Lersten, medens det øvrige Bindingsværk ud mod Gaardspladsen var Fyrretræ og risflettede, lerklinede Vægge. Længen paa Sydsiden, som indbefattede Tørvehuset, antydes af Sagkyndige at være af yngre Dato, og en Krog er opstaaet i Muren paa Østsiden, hvor Længen er sammenbygget, fordi Spærrene har været for korte. En Stenbro, ad hvilken Kreaturerne førtes ud og ind i Stalden, men som daarligt kunde befærdes med Heste og Vogn, laa mellem Stalden og den lange 4—5 Fod dybe Mødding, som strakte sig inden for Gadegrøften. Brønden, hvorfra Gaarden fik sin Vandforsyning til baade Folk og Fæ, var ud for »Kleven« og i meget kort Afstand fra Møddingen. Brønden findes forresten endnu, skønt Vandet sjældent bruges, i hvert Fald ikke til Husbehov. En Brønd (Bybrønd rettere), som fandtes tidligere paa den modsatte Side af Gaden, blev ogsaa benyttet ved Lejlighed, dog kun naar Hestene og Køerne skulde vandes.

»Det Gamle« var bemærkelsesværdigt fattigt paa Vinduer. Kun et Vindue med 6 smaa (8"×10") Ruder fandtes i hver af de to Stuer paa Sydsiden af Beboelseslejligheden, og det samme Antal Vinduer paa Nordsiden, et i, hvad der havde været Køkken i sin Tid, og et i »Kleven«. Det tidligere Spisekammer paa samme Side havde ikke Antydning til nogen Vinduer, men i det tilstødende Kammer (Pige-

kammer) var der et lille Vindue med 2 (10"×12") blyndfattede Ruder. »Pisselen« med en Dør til Gaardspladsen havde endda 2 smaa skæve Vinduer. Det skyldes ogsaa at siges, at kun Vinduerne i Stuerne, Køkken og »Kleven« var forsynede med Hasper og Hængsler.

Da Line (Caroline E. Knudsen) var hjemme fra Amerika efter 35 Aars Fraværelse, gik hun genkendende gennem »Det Gamle«, som da var stærkt i Forfald, og standsede netop i »Pisselen«. Her havde hun leget som Barn og færdedes ud og ind som ung Pige, da Fasteren (vor Bedstemoder) var i sin Velmagt, og der kom noget vemodigt over Line, idet hun lod en sort, silkebeklædt Haand glide over de matte, grønirrede Ruder. I Foderloen fremkom ogsaa et lille Vindue, hvor Karlekammeret havde været. Men alt det øvrige var uden Vinduer, og kun Dagslyset, som trængte gennem Porte og Døre, belyste Staldene og Laderne, endskønt sidstnævnte paa Østsiden havde et eller to smaa Glughuller formet som et Kors i Muren. Og lige saa fattigt udstyret var »Det Gamle« hvad angik Varme i Vintertiden. Kakkellovne og Komfurer var jo ikke almindeligt hos Bønder og Smaafolk før hen i det 17. Aarhundrede, og den eneste Varme, som fremskaffedes, var fra det aabne centralt anlagte Fyrsted eller Skorsten i »Kleven«, naar Pigerne forsigtigt lagde Rispinde paa den flakkende Ild, ligesom den tilstødende Bagerovn ogsaa afgav nogen Varme, naar den blev fyret op. Begge var opført af svære Kampesten og Lermure, og mange Steder, saasom hjemme i »Det Gamle«, var der indrettet et lille Indelukke (Alcove eller Skodseng) i Stuen paa den modsatte Side af Skorstenen, der formodentlig har været et lunt Sengested og nærmest var forbeholdt ældre og svage Folk i Vintertiden. Men de gamle straatækte Bindingsværkslænger passede til deres Tid og Omgivelserne og dannede trods sit beskedne Ydre og Indre, set med Nutidens Øjne, dog Hjem og Arne og gav Ly for Folk og Fæ gennem Aarhundreder. Livet rørte sig jo anderledes, og Folk stillede ikke saa store Fordringer dengang, kan det vel siges. Ja, der kunde endda være en vis Lune og Hygge i de lave, mørke Stuer og Stalde, naar det stod med »Fov« og »Rov« udenfor, og der var noget at bide og brænde paa inden Døre.

En af Kjestens Piger (Karen), opnævnt efter Bedstemoderen, blev opdraget paa Gaarden i Dunkær hos Bedstefaderen (altsaa Per Kræsen) fra hun var 3 Aar gl., og efter nogle af Karens Ungdomserindringer nedhændet gennem hendes Gren af vor Slægt (Chrest Møllers) viser det, at Tilværelsen i »Det Gamle« ikke er forløbet uden lidt Skæmt og Lystighed til Tider. Bl. a. naar Byens Karle og Piger ved

Nytaaer eller Fastelavn gik paa Omgang fra Gaard til Gaard, i Aftenens Løb kom anstigende til Per Kræsens, blev de saaledes beværtet med røde Snapse (Ribsvin) og Æbleskiver, ligesom det hændte, at der blev ryddet tilside, og Tællelysene blafrede ved Bevægelserne af dansende Par paa det ujævne Jordgulv i »Pisselen«, medens Oldefar sad paa et Skrin og smaalo. Det hedder vider efter Karen, at Tiggeri var meget almindeligt dengang, og mærkelige Typer af begge Køn fra baade Land og By indfandt sig regelmæssigt hjemme med en Kurv paa Armen eller en lille Lærredspose til Opbevaring af lidt Sulemad eller hvad andet Huset formaade, og jeg faar nærmest det Indtryk, at Folk var gavmilde, og sjældent gik nogen tomhændet af Gaarde. Adskillige af disse Originaler havde kendt bedre Dage, og i mere end ét Tilfælde skyldtes Brændevinen deres Forringelse, endskønt de som Regel selv tillagde det Tidernes Ugunst og betragtede sig som misforstaaet. Det skete dog, at disse Gæster maatte tage til Takke med et Maaltid Mad, og enkelte undlod ikke at gøre Pigerne opmærksomme, naar Retten tilfældigt bestod af opvarmet Grønkaal, at Dagen før havde de rigtignok faaet stegt Flæsk og Kartoffler andetsteds, saa helt elendige har de derfor ikke været. En ældre Særling med en blaa Lærredssæk, som indeholdt Træskeer og andre Genstande af Træ, paa Ryggen kom ogsaa med Mellemrum og falbød sine Varer med en klagende, halvgrædende Stemme: »Dav, noue Trætøj Dav«, der sjældent fejlede at vække Munterhed blandt Kvinderne og Ungdommen, hvor han kom frem, meget til hans Forargelse og samtidig et grelt Træk til trods for vore veltænkende Hjemfolk i Almindelighed, naar det angik disse omvandrende Stakler.

At Tilværelsen ogsaa var omgivet af Overtro og Hekseri tidligere, og at der fandtes ikke saa faa »kloge« Mænd og Koner, som kunde mere end deres »Fader Vor«, kendes fra mange Beretninger. En af disse, nemlig Kragnæs Kromand, var i Besiddelse af »Cyprianus« og nød særligt Ry, naar det var vanskeligt for Folk at kærne Smør, ligesom hans Evne til at »stille« Blod var kendt viden om. En Aften, det var Nymaane, kom han uanmeldt hjemme efter at have udøvet sin Færdighed et eller andet Sted i Nærheden. Skønt hans tilsynkomst var højst uønsket, ja, nærmest afskyet, naar der ikke var Bud efter ham, turde ingen lade sig noget bemærke, og Kromanden afslog heller ikke en Snaps og en Bid Brød. Samtalen gik imidlertid yderst trevent i Aftenens Løb omkring det lange Bord i »Pisselen«, og det nærmede sig Midnat, uden at han gjorde Mine til at gaa. Spændingen udløstes imidlertid, da Klokkeren slog 12 i den tilstødende Stue, idet

han pludselig bad om at faa et Tællelys og spurgte, om de havde Lyst til at se en hvid Jomfru? Karle og Piger stirrede forskrækket paa hinanden og vidste hverken, om de skulde sige ja eller nej. Et tændt Lys blev imidlertid frembragt paa en Tallerken, og han fulgtes bævende af Frygt ud paa Gaardspladsen. Men de saa nu ikke nogen hvid Jomfru den Aften. Der var noget i Vejen med Maanen, forklarede Kromanden.

I den gamle »Hulegaard« ude i Bakkerne stod det heller ikke rigtig til, berettes der. Hestene stod saaledes tit vaade og svedskummet, naar de blev fodret »til Morgens«, og en stille, maaneklar Høstnat allerbedst som Karle og Piger fra Trappeskov og Omegn gik og »fjasede« paa Svinget hen til Knasterbjerg (Hans Graasten spillede saaledes paa Klarinet), da med ét der blev saa underligt stille mellem dem, og de forsvandt, som om de var sunket i Jorden. Krag-næs Kromand kom nemlig gaaende mellem Havrehobene paa Marken ned til »Hulegaarden«. Han skulde ned og »mane«. Men der har ogsaa været mange »traurigen« Stunder i »Det Gamle«, naar Sneen og Kulden lagde sig lammende over de aabne Vidder, og det var smaat med Kærn og Straa til Dyrene. Saa er der blevet stille ude, kun Kragernes hæse Skrig paa deres Togter ind til Møddingerne efter Føde og Plej-slagene fra Loer og Lader har brudt Stilheden. »Det lægger med Havis«, har de ældre vistnok sagt og skuttet sig inden Døre. Eller ogsaa som det fortælles: De gik til Sengs, »lagde sig til«, saa længe Vinteren stod paa.

Vinteren 1659 har Kulden sikkert trængt gennem de tynde Ler-vægge paa de gamle Bindingsværkslænger hjemme og Ærø været isfast med de omliggende Øer, endskønt det er paafaldende stille derom for Æros Vedkommende, ligesom vi heller ikke hører noget egentligt om Svenskernes Ophold og paafølgende Trængselstid for Øens Beboere. Men der fortælles ogsaa om strenge Vintre senere i vore Bedsteforældres og Oldeforældres Tid. Aarene 1823, 1830 og 1838 var Vintrene efter Sigende usædvanlig strenge og langvarige i Danmark, og der var livlig Trafik med Heste og Slæder paa Isen mellem Ærø, Als og Fyn i lang Tid. Dog har de gamle Længer ogsaa kendt sollyse Dage, naar Høstlæssene strøg omkring Hushjørnerne ude fra Markerne og Spurve- skældtes og sloges om Kornstraaene, der blev hængende i Tagskægget. Dage, hvor Travlheden har bredt sig ude og inde og Luften var tung og støvfyldt af moden Sæd, medens »geschæftige« Dreng og Piger »tog fra« inde i Laden, der lang-somt fyldtes med gyldne Neg fra Gulv til Rønning. Der kørtes Hø

hjem fra Mosen, og Per Kræsen »tog fra« inde paa »Hjallen« (Stængget). Pas paa! advarede han Andenkarlen. Klaus »bete dig en Streg« (kom foran) til Morgens, og saa blev der aflæsset i en Fart.

Og Aaret gik paa Hæld; Dagene blev korte, og Karlene kom drivende hjem til Gaarden med trætte Plovspænd ude fra Galgehøj i Mørkningen, medens travle Piger og Koner med opkiltede Skørter og opsmøgede Ærmer, omgivet af Røg og Mados var i Færd med Henslagtningen og tumlede med store, tunge Jernkedler paa Skorstenen i den røgsværtede »Kleve« ind under Jul.

Som det var Skik tidligere paa de fleste Gaarde, var »Det Gamle« hjemme ogsaa indrettet med Aftægtslejlighed. De første 3 Fag mod Vest, bestaaende af en Stue, Sovekammer og et mindre Kammer og »Frammers« (Forstue) var saaledes adskilt fra den øvrige Beboelseslejlighed med det Formaal for Øje. Men ingen af vor Slægt nævnes som Aftægtsfolk i »Det Gamle«, endskønt vor Tipoldemoder (Kiesten) fra Ommel havde Ophold paa Gaarden nogle Aar, inden hun døde 1833, og om Per Kræsen ved vi jo, at han vedblev at staa for Gaarden som Enkemand i mange Aar, og da han omsider afstod den til vor Bedstefar, flyttede om paa Stedet i Nør. Men i alle de mellemværende Aar udgjorde Aftægtslejligheden nærmest en Del af den øvrige Beboelse, indtil vor Bedstemoder 1872 lod det nuværende Stuehus opføre, hvorefter Beboelseslejligheden i »Det Gamle« stod ubenyttet, undtagen en Stue tilstødende »Pisselen«, som blev brugt til Karlekammer. Aftægtslejligheden blev dog benyttet til Beboelse endnu en Gang. Ved en Aftale med Bedstemor i 70'erne fik et ældre Ægtepar (Johannes Kaj og Juliane) nemlig Aftægt paa Gaarden en Aarrække og boede i den dertil hørende Lejlighed. Forstuen blev i den Anledning omdannet til Køkken, og et Vindue isattes, hvor den tidligere Indgang fra Gaden fandtes. Det samme skete i det lille Aflukke i det nordvestlige Hjørne, hvor der ogsaa blev sat et mindre Vindue i ud til Gaden, og det tjente siden som Huggerum for Johannes. Her sad han og »jov'e« (klampe) Træsko for Folk. En Dør mellem Forstuen og »Kleven« blev ligeledes tilmuret, men i Stuen og Sovekammeret skete der ingen Forandring. Saa længe disse to boede i Lejligheden, var den endnu ret velholdt, men efter Johannes' Død (1895), hvorved Aftægten ophørte, forfaldt de gamle Bindingsværkslænger efterhaanden mere og mere. Det kneb særligt at vedligeholde Taget paa den store Husmængde, og i Aarene 1907 og 1908 blev det altsammen nedbrudt for at give Plads til de nuværende Udbygninger (Stald og Lade) paa Vest- og Østsiden af Stuehuset. »Det Gamle«

havde tjent sin Tid, men mangen en Storm havde det vejret og været truet af Torden og Lynild gennem Tiderne, inden det sank i Grus af Ælde. Intet er bevaret af det uden et Spær eller en Bjælke hist og her i de nuværende Bygninger. Men ikke det mindste Billede findes af de gamle, skæve Mure og Rejsningen for Eftertiden, dertil værdigedes »Det Gamle« ikke Tanke, endskønt jeg selv deltog i Nedbrydningen og Fotografering ikke var ukendt, da det blev nedbrudt. Men saa lidet interesseret var jeg i »Det Gamle« dengang, og saa tankeløs er Verden. Alle Vinduer, Døre, Porte og Skillevægge staa imidlertid klart i Erindringen, og i Forbindelse med Faster Karen og andre i sin Tid er det lykkedes at konstruere medfølgende Grundplan.

JORDERNE

AT FØDEGAARDEN i Dunkær har været Fæstegaard i de forrige Aarhundreder under Graasten Gods, indtil Godset 1767 blev udskiftet og Gaarden blev Selveje, fremgaar af de gamle Fæsteprotokoller. Efter en gammel Jordbog af Jorderne og Ejere i Dunkær affattet paa Gammeltysk, ligesom Areal og Bonitet er angivet i Hamborg Maal, udfærdiget af velærværdige Major og Overlandmaaler Joh. Bruün 1774, regnedes Gaarden No. 227, der paa det Tidspunkt ejedes af Hans Jensen, imidlertid for et helt Boel med tilhørende Jorder som følgende (se nedenstaaende), der maa betragtes som den oprindelige Inddeling af Jorderne til Gaarden langt tilbage i Tiden og siden 1820, da vor Oldefar overtog den.

No. 227 Hans Jensen		Jensen	
		Summa	Summa
A. 1/2 Steendehl med 1/2 Luøke	13. 2. 13.	15. 7. 2.	
B. 1/2 Luøke med 1/2 Gangstien	3. 12.	3. 4.	
C. 1/2 Luøke med 1/2 Gangstien	8. 2.	13. 1.	
D. 1/2 Luøke med 1/2 Gangstien	2. 10.	4. 5.	
E. 1/2 Luøke med 1/2 Gangstien	1. 1.		
Summa	23. 4. 3.	30. 1. 4.	

A I Steendehl og Überste Luøke efter Fraregning af Vejen og Gangstien. Altsaa Toften og Løkken.

B Byggegrund og Gaard.

C Paa Gallager, Flammosager, Fuhlebecks Stücker og Ruhet efter fraregning af das Berges (Højene), der altsaa omfatter alt af Ruhet eller Galgehøj, som det ogsaa almindeligt nævnes.

Desuden dennes Andel i Smedegrunden, og de i Pag. 1 anførte Landerier:

	Td.	Sk.	1/16
I Østermark Dam i No. 220 D		1	12
II Det samme			12
III Atter det samme			12
IV Desuden ogsaa			5
V Lücke Kier i No. 216 A beliggende			12
VI I no. 227 A det samme			5
VII Vandingssted i No. 227 C Gallager			10
VIII I no. 215 D paa Gaasefælleden	1		2
IX I no. 221 D			3
X Selve Tørvekulen og til Tørvesætning	3	6	4
XI I no. 218 D og E		4	9
XII Sjoen efter Fraregning af Moradset	19	1	6
Summa for Mose og Vandingssteder	24	2	12
XIII I Smedegrunden inde bag Nyvendingen, som tilhører de samtlige Boelsfolk privat		3	5
XXVIII Flammosse Tørvegrund, som hører under No. 223, 224, 225, 226, 227 og 228	1	5	9
V Vandingssted i Krogene tilhører under No. 219 og No. 223		1	14
Summa	26	5	8

Tillige nævnes:

IV D'e Moose Wieseland (Mosevangen)

XVIII Et Stykke Gadejord stødende til Gaasefælleden imod Nord (Vejen hen forbi Mejeriet). Nota: Sidste Stykke overladt til de Gaardfolk, der er blevet tilbage i Landsbyen, fordi „Fodknægten“ i Mosen har haft et Skifte, som ikke er blevet anvist ved Udmaalingen.

Udfærdiget af velærværdige Major og Overlandmester Joh. Bruün 1774.

Omtalte Jordbog har forresten sin egen Historie: Ingen ved saaledes, hvor længe den sammen med andre Oplysninger fra Udskiftningen af Gaardene i Dunkær har ligget gemt og glemt paa Gydegaarden, indtil Datteren (Marie), gift med Per Barbers Rasmus fra Ronæs, en Dag besluttede at rydde op paa Loftet og uden videre Omtanke, stor og svær som hun var, satte sig tilrette paa en Stol foran »Gruekedlen« og lod det ene efter det andet af de gamle, støvede Papirer glide i Ilden. Hun havde netop Jordbogen i Haanden for at lade den følge efter, da Hans Kromand paa Jensens Gaard i Bro pludselig traadte ind og undrende spurgte: Hvad er det dog, du brænder, Marie? og hun lagde betuttet Bogen til Side. Jordbogen frelstes derved i sidste Øjeblik fra at dele samme Skæbne som det øvrige og opbevares den Dag i Dag paa Marstal Museum.

Grundet paa sin Tilknytning til Hertugdømmerne fandt Matrikuleringen af Ejendommene paa Ærø ikke Sted før i den anden Halvdel af det forrige Aarhundrede, medens den øvrige Del af Danmark blev matrikuleret umiddelbart efter Udskiftningen og omkring 1800-Tallet. Opmaalingen af Jorderne, der fandt Sted samtidig med Matrikuleringen, tyder imidlertid paa at være udført omhyggeligt, og de i Jordbogen af 1774 anførte Betegnelser af Markerne, affattet paa Gammeltysk, følges uden Vanskelighed, endskønt der i mange Tilfælde har fundet Ombytninger og Mageskifter Sted af praktiske Grunde, efter at Gaardene blev Selveje. De fleste Steder, mon der saaledes ikke er givet Afkald paa den gamle Vandingsret rundt om i Markerne, endskønt efter et Jordkort, udfærdiget 1897, har Slægtsgaarden stadig Vandingsret i Dammarkerne. Til Gengæld maa det erindres, at den tidligere Aase i Løkken ogsaa har været fælles Vandingssted for visse af Byens Gaarde, og det er et Spørgsmaal, om denne Rettighed er ophævet. Den omtalte Vejstrækning hen forbi Gaasfælleden nævnes derimod ikke ved Matrikuleringen, medens Fælleslodden paa Nordsiden af Landevejen er tilføjet. Ved Matrikuleringen 1864—65 findes Slægtsgaarden imidlertid registreret under Matrikel No. 3-a med tilhørende Jorder og Fælleslodder som følgende:

En Lod nordlig i Bymarken	307240 Kv. Alen — Toften og Løkken
En Lod sammesteds, lidt østligere	210120 Kv. Alen — Ruhet (Galgehøj)
En Lod sydvest for Byen	51020 Kv. Alen — Mosen
En Lod sydlig i Bymarken	16140 Kv. Alen — Sjøen
<hr/>	
Matr. Nr. 3 ialt	584520 Kv. Alen 41 $\frac{10520}{14000}$ Tdr. Ld.

Hartkorn: 4 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1¼ Alb.

Under Gammelskatten hører Andel i følgende 4 Matr. Nre. Sammesteds.

Matr. Nr. 94, Areal 170070 Kv. Alen — Smedejorderne 8/127 Andel.

Matr. Nr. 95, Areal 30920 Kv. Alen — Flambose 8/47 Andel.

Matr. Nr. 96, Areal 4520 Kv. Alen — Jordstykke paa Nordsiden af Landevejen 8/127 Andel.

Matr. Nr. 98, Areal 4020 Kv. Alen — Vandingssted i Damagerne (Østermark) 8/127 Andel.

Udskiftningen berørte for saa vidt ikke den oprindelige Inddeling af Jorderne til de gamle fhv. Fæstegaarde i Dunkær, der blev i Byen, og for Slægtsgaardens Vedkommende har Beliggenheden af Hovedparcellerne: Toften, Løkken og Ruhet i Østermark altid været fordelagtig, selv om sidstnævnte laa uden for Bymarkerne. Mosen og Sjoen berørtes heller ikke ved Udskiftningen, og Afstanden til disse Engdrag har ikke været af nogen Betydning, naar vi betragter de store Afstande, visse Gaarde i Sognet, særligt i Store Rise og Stokkeby, har til deres Marker. Mosen og Sjoen var tillige nærmest beregnet til Høslæt, selv om nogle Ungkreaturer stod tøjret i Mosen til Tider. Kvierne havde revet sig løs dernede i Bremsetiden, og Hans A. Clausen i Lindsbjerg, som var Dreng hjemme, kom grædende, fordi Ishøj havde fanget dem og forlangte en Krone for hver for anrettet Skade i Roerne. »Det skal du saamænd ikke bryde dig om, lille Hans«, trøstede Bedstemoder og gav ham tre blanke Kronestykker som Udløsningssum. Under Fællesskabet plejede der at være Løsdrift i Mosen i Efteraaret, oplyste »Johan i Haven«, og den Lod, der hørte til Gaarden, havde senere det bedste Græs, fordi der havde været en Fold, hvor Kvæget blev drevet ind om Natten. I Sjoen har der sikkert ogsaa været Løsdrift tidligere. Det var Skik, at Casper Caspersen i Dunkær Mark kom med Kaffe og Kaffepunch til Gaardens Folk, naar de slog Græs eller Siv var det vel mest derude. Til Gengæld maatte Casper græsse sine Køer der henover i Efteraaret.

De smaa Indsiederhuse og Haver i Landsbyerne berørtes heller ikke ved Udskiftningen, endskønt mange Kroge og Hjørner er forsvundet senere. Det undgaar dog ikke at vække Undren sine Steder endnu over den tilsyneladende planløse Ordning og ulige Inddeling af Huslodder og Haver tidligere. Huset i den lille Have, som laa indeklemt paa Østsiden af Laden, er forlængst forsvundet, men nogle Hyldetræer og Stikkelsbærbuske i det ene Hjørne og en stor, flad Gangsten over Grøften og et Par Trappetrin i Stenmuren viste endnu

i min Barndom, hvor den gamle Ane Kirstine Sevrens levede. Ingen ved, hvorledes hun var kommet til at bo deromme, uden at nogle mente, hun havde været beslægtet med Hans Jensen, og at Huset og Haven engang havde hørt til Gaarden. En Søn (Stedslagteren) arvede Haven efter hende, og det lille Jordstykke paa ca. 1 Skp. Land, beplantet med 3—4 gamle høje Æbletræer, voldte evig Kval paa Grund af sin Beliggenhed saa tæt ind paa Laden, indtil det langt om længe lykkedes Fader at købe Loden af Stedslagterens Efterkommere, og siden efter Diget og Træerne blev fjernet, sammen med det øvrige paa Østsiden mellem Laden og Groths Have, tjente som Moders Hønsesgaard og Have. Ane Kirstine havde Ord for at kunne »hekse«. Hun blev saaledes iagttaget gaa langs med Laden og kikke ind ad Glughullerne paa Lammene, hvilket havde til Følge, at de døde. Gamle Groth's Have ses paa de gamle Kort over Byen at have strakt sig længere ud i Toften end de tilstødende Smaahaver. Det er vanskeligt at fatte, hvorledes denne Inndeling er opstaaet, og der skønnes, hvor besværligt det har været at pløje og harve uden om denne Forhindring tidligere, indtil et Mageskifte, der skal omtales nærmere andetsteds, kom i Stand mellem Bedstemoder og Jørgen Madsen paa Dunkær Mølle.

Slægtsgaardens Glansperiode maa henføres til den lange Aarrække (1820—63), Oldefar stod for Bedriften. Endog de nærmere Omstændigheder ikke foreligger, forøgede han nemlig i dette Tidsrum Jordholdningen med yderligere »Rasmus Jensen Ruhet«, udskiftet fra Landevejsgaarden i sin Tid, og bestaaende af ca. 6—7 Tdr. Land beliggende paa Vestsiden af det egentlige »Ruhet« i Østermark. Det taler for, at dette Jordkøb ikke er indført i Tingbøgerne, i hvert Fald kan det ikke oplyses, hvorledes og hvornaar Oldefar kom i Besiddelse af Jordstykket. En Række mere eller mindre uklare Transaktioner derimod kan muligvis sættes i Forbindelse med denne Erhvervelse, og der er al Sandsynlighed for, at Jordstykket har tilhørt enten Store Rise eller Tranderup Kirke paa et eller andet Tidspunkt. Vi ser nemlig af en Købekontrakt, oprettet 1828 mellem Rasmus Jensen Hansen (Gydegaarden) og Anna Catharina Fabricius, Enke efter afdøde Kirkeinspektør Ove Fabricius paa Søbygaard, at Rasmus Jensen nævnes som Køber og Ejer af Jorden for en Sum af 272 Rbd. foruden visse Betingelser, der bl. a. indbefatter, at han vedkender sig en Obligation (Veksel) for 451 Rbd. 19 Sk., udstedt af Ove Fabricius en halv Snes Aar tidligere til en af forannævnte Kirker. Tilbage er der saa, at Oldefar optog et Laan paa Gaarden i Dunkær

allerede det første Aar, han kom der, nemlig den 21. Juli 1820 for nøjagtig 451 Rbd. 19 Sk., eller det samme Beløb som den af Ove Fabricius udstedte Obligation. Det skal imidlertid overlades til Lærerne, om Laanet kan sættes i Forbindelse med »Rasmus Jensen Ruhet«, og hvorledes dette Jordstykke er blevet føjet til Gaarden.

Efterhaanden som jeg nærmer mig Afslutningen om Jorderne, dukker nogle blandede Træk frem efter enkelte Mænd og Kvinder, der har været paa Gaarden i deres Ungdom og senere i Livet, Minder, der selv om de synes af mindre Interesse, kaster et Skær over Hverdagslivet og Gaardens Drift i det forrige Aarhundrede, og om ej af anden Grund, skal de tilføjes i Korthed som en Tak til de mange Karle, Dreng og Piger, baade kendte og ukendte, der har været i Gaardens Brød gennem Tiderne og pligtopfyldende under tarvelige Kaar Aar ud og Aar ind udførte det grove ensformige Arbejde uden anden Opmuntring end de fattige Glæder, som kendtes Markedsdage eller ved de aarlige Høst- og Rapsgilder, naar de fik et vist Antal Snapse under Vesten. De var Smaafolks Børn, men de skabte en lysere Tid for Efterslægten. En af disse var gamle Nisse (Nis P. Nissen). Han havde en Lod i Østermark til en Ko eller to, og jeg ser ham endnu lidt duknakket gaa ud ad Landevejen med en Mælkespand paa Armen. Eller ogsaa ved Lejligheder, naar han sad hjemme i Køkkenet for Bordenden med Piben i Munden og fik en lille Sort sammen med Far. Under tre Slægtled paa Hjemgaarden: Oldefar, Bedstefar og siden Far havde han taget Del i Høstarbejdet og kunde berette om gode og daarlige Tider. To af Sønnerne (Nisse og Niels) havde ogsaa udstaaet deres Tjenestetid paa Gaarden baade som Dreng og Andenkarle. Ja, sikke en Gaard, plejede Nisse at sige, selv om det ikke har været lige godt alle Tider.

De »flove« Aar 1857 og 1865 var den aarlige Regnmængde saaledes kun 12—13 Tommer, og Folk i Lindsbjerg og Dunkær Mark maatte trække Køerne til Vands nede i Bro. I Galgehøj »Ruhet« var Kornet saa kort, at Negene maatte bindes med Rughalm, og Kvæget blev fodret med Tang mange Steder gennem Vinteren. Foraaret 1858 var tillige sent i at komme, og fire Heste kunde daarligt trække de tunge Hjulpløve, fordi de var saa afmagrede og elendige, da det indfandt sig. Nisse, som var en stor Dreng og skulde drive Hestene, tilføjer desuden, at de tumlede før Dagslys ved Skæret af en Lygte for at faa den kære Sæd i Jorden. Fra den 11. April 1892, da Pastor Nissen blev begravet, regnede det heller ikke før henimod Høst. Men han havde ogsaa oplevet, at Havren var oppe tredie Dag efter, den

var saaet ude i Toften. Det var Aar, hvor Markerne bugnede med Afgrøder og de gamle Længer vanskelig kunde rumme den rige Høst.

Selv om det giver et ufuldstændigt Billede af Gaardens Avl over en Aarrække, tilføjes nogle Tal til Belysning, da Hans Jensen overtog den 1810. Høstudbyttet saa da ud som følgende:

19 $\frac{1}{2}$ Trave Rug, á 1 Td.	43 Rd.
56 Trave Byg, á 13 Skp.	182 Rd.
55 $\frac{1}{2}$ Trave Havre, á 16 Skp.	148 Rd.
3 Læs hvide Ærter	13 Rd.
12 Læs graa Ærter	34 Rd.
2 Læs graa Ærter	2 Rd.

Kornet solgtes som Regel, og med Undtagelse af, at Rug, Raps og Hør var mere almindelig tidligere, var de øvrige Kornsorter det samme som nu om Stunder. Dog har Dyrkning af Ærter og Vikker ogsaa været mere udbredt. Toften Syd for Huset havde saaledes Ord for at være særlig velegnet til Ærter, og visse Gaardmandskoner i Eske og Dunkær Mark fik deres Forsyning af den Vare fra Hjemgaarden. Studehandelen har vist aldrig været af særlig Betydning paa Ærø, og efter Salget af Korn var Hesteopdræt den vigtigste Indtægtskilde, og paa de fleste Gaarde »optoldedes« almindelig en eller to unge Heste aarligt for videre Salg til Tyskland. Men nogen egentlig Kvægavl og Svineopdræt kendtes ikke, og Kraftfodring var et ukendt Begreb. Kreaturbesætningen paa de fleste Helgaarde var kun en 6—7 Køer og nogle Ungkreaturer, der blev fodret med Kaalblade og Kartofler foruden Avner og Straa i Vintertiden. Dog høres der om en Tønde (Spøltønden), hvad end saa denne har indeholdt. Hvoraf et Maalfuld eller to hældtes over nogle Avner til hver Ko. Køerne var ogsaa tit saa afmagrede, at de daarligt kunde rejse sig og maatte støttes ud og ind af Stalden i Foraaret, naar de kom paa Græs. Mælkeydelsen var ogsaa inden for beskedne Grænser, hører vi, og Smørret, der kunde omsættes i rede Mønt, stod i Forhold dertil. Svineholdet beløb sig heller ikke til over 3—4 Stykker aarlig, men det gjaldt imidlertid om at faa dem saa store og fede som muligt for Slagtning til Gaardens eget Behov, og de var derfor ofte et Par Aar gamle, inden de blev slagtede. Tillige var der jo Gæssene, som ogsaa indbragte en Skilling, og ellers dannede en Afveksling i den daglige ensformige Kost. Ja, saadan omtrent fortalte gamle Nisse og andre, og saadan omtrent har Tilværelsen formet sig i det forrige Aarhundrede. Men mon der ikke allerede dengang har været Tegn

til Brydninger med Fortiden? Andre Tider skulde nemlig komme, Tider, som rystede den gamle Hjemgaard, da andre Led af Slægten kom til Styret, der skal genkaldes, efterhaanden som det indtræffer.

Selv om ikke saa faa Mennesker fandtes i min Barndom, som havde kendt Oldefar, efter at han begyndte at blive ældre, er det vanskeligt at skildre hans Udseende efter de vage og ofte modsigende Oplysninger, der er indhentet om ham som yngre. Der skulde gaa mange Aar, indtil et af de første, jeg var i Amerika, jeg traf en ældre Mand (Christen Hans Christiansen) fra Store Rise, som havde gaaet i Dunkær Skole en Overgang, da Rise Skole nedbrændte 1861. »Jo, jeg kan nok huske din Oldefar«, sagde han. En Gang imellem kom han hen ad Landevejen, naar vi Børn gik fra Skole, fortalte Christen Hansen. Han har da været langt oppe i Aarene, og udover, at han var høj og mager og et af de sidste gamle Mennesker i Rise Sogn, der gik med Knæbenklæder og lange, hvide, uldne Hoser, bevarede Christen Hansen ikke noget Indtryk af ham. Derimod efter Faster Karen og Hans Bælgtriners Terkel, der begge var konfirmeret, da han døde, beskrives Oldefar som middelhøj og ret godt bygget, og selv om disse to ikke havde nogen klar Erindring af hans Ansigtstræk, vides det, at visse Træk af Slægten gennem Tiderne sporedes i hans Udseende, og det paastaas, at Oldefar med sin høje Pande og runde Forhovede, graa Øjne og lange »*aquiline*« Næse og haarde, lige Mundtræk har baaret umiskendelige Tegn paa sin Afstamning. Træk, der forresten kendetegner Slægten den Dag i Dag og samstemmer med Oplysninger om hans Udseende efter gamle Nisse, der var i sin Manddoms Alder, da Oldefar døde, og havde kendt ham gennem Aarene. Han havde »god Vidde« mellem Øjnene, plejede Nisse at sige om ham, og uden Tvivl har denne jordbundne Ærøtype gennem mange Slægtled senere i Livet været gammelklog og udtalt sig med Erfarenhed, omend han ogsaa maatte tillægges noget af Slægtens spydige Lunc og Stædighed, hvilket forresten præger Ærøboerne i Almindelighed. At Oldefar har været særlig fremsynet i sin Handel og Vandel, som der menes af nogle, faar staa hen. Jeg er imidlertid mere tilbøjelig til at tænke, naar han senere trods sine maadelige Skolekundskaber (han kunde saaledes daarligt skrive sit Navn, men regne det kunde han) naaede at blive ret velstillet, maa det nærmest tillægges hans nedarvede Flittighed og Sparsommelighed. Af et Træk, der fortæller lidt om hans Punktighed og Tiderne, hedder det, at et Aar blev det sent, inden Rugen var saact, og endskønt der var Gjaller

Marked (d. 16. Oktober) i Ærøskøbing, maatte Kjesten (Datteren) og en af Tjenestepigerne ud til Galgehøj og sprede Møg om Formiddagen, før der var Tale om, at de maatte komme til Marked.

At han siden har holdt Pengeposen, er der ingen Tvivl om, og i nogle Tilfælde laante han ogsaa Penge til andre. Men det var der mange, som gjorde i de Tider, saa længe Banker og Sparekasser var i deres Vorden. Han kunde være ganske nøjeregnende, den gamle, naar det gjaldt at inddrive Renter og Laan. En af Kjestens Piger (Karen f. 1848), der var opdraget paa Gaarden, fra hun var 3 Aar gl., fortæller, at hun skrev Rykkerbreve for ham. Mikkel i Tranderup Mark havde saaledes vanskeligt ved at svare Renterne paa et Laan og indfandt sig for at faa Henstand. Nej, det kan jeg sandelig ikke. Nej, det kan jeg sandelig ikke, svarede Oldefar. Jamen, det kan jo være, Rasmus Jørgen (Sønnen) faar Mosedatteren, hentydede Mikkel polisk. Hvorvidt Hentydningen havde den ønskede Hensigt, meldes der ikke noget om, skønt Rasmus Jørgen blev vistnok gift med Mosedatteren. Det fortæller dog ikke meget om Oldefars tørre Lune og Gemyt, dertil skulde han kendes, naar han sad i godt Lag ved de aarlige Stokkegilder og andre Sammenkomster. Eller ogsaa efter velendte Dagsgerning, der berettigede til en lille Sort, naar han sad for Bordenden, mens Karle og Daglejere sad bænket mere eller mindre efter Rang paa Slagbænken.

Bedstefar, der har været en halvstor Dreng dengang, var ogsaa til Stede og lænede sig over Bordet mellem de andre for at gøre sig bemærket. Som eneste Søn og Arving til Gaarden nærrede Oldefar store Forhaabninger til ham. Han skal være Hestpranger, naar han bliver voksen, plejede Oldefar at sige. Det skal der god Forstand til, var der nogle, der mente. Den skal han have i en Pose, svarede Oldefar tvetydigt. Oldefar kunde nok tage en Dram ved Lejligheder, men han forstod ogsaa, at »rane Maade«, hedder det. Som Dreng gik Knud (Bedstemoders Broder) til Haande i Høsten, og det traf sig netop, at Oldefar stod med Brændevinsdunken, mens Folkene sad omkring og spiste Mellemmader ovre i Løkken, som Knud naaede dertil. »Ve dø haa noue Knev«? spurgte Oldefar. »Naj'e, de ve jette«, svarede han. »Det tænkte jeg jo nok, du er dog en »grumme« Dreng«, sagde Oldefar. Skønt Knud var ikke den, der sagde Nej til en Snaps senere hen.

Aarene er imidlertid ikke svundet uden Modgang i Dunkær; thi efter ganske faa Aar, den 26. Oktober 1825, døde Karen, og Oldefar stod som Enkemand med tre mindreaarige Børn. Dødsaaarsagen nav-

nes ikke, men mon det ikke har været den frygtelige Barselsvøbe, der rev saa mange unge og kraftige Kvinder bort tidligere? Vi ser nemlig af Kirkebogen, at næsten samtidig blev et Barn døbt Karen (11 Dage gl.) ogsaa begravet. Kjesten, endskønt hun kun har været en lille Tot paa 4 Aar, erindrede siden, at hun havde en Hækkelklud paa. og Haand i Haand med den lidt ældre Søster Ane fulgte Moderens Kiste ud paa Gaardspladsen.

Vi ved ikke meget om Karens Udseende udover, at hun har været ret kraftigt bygget. Dog taler det ogsaa for, at de runde, brede Ansigtstræk, der kendetegnede Bedstefar og tildels Kjesten, kunde henføres til Moderen, og dermed vor Oldemor Karen Rasmusdatter. Vi kender ikke den Sorg og Vanskelighederne, Karens Bortgang har voldt Oldefar, netop som han var ved at komme i Gang, og alting tegnede sig lyst. Men vi kender lidt til hans Ligevægt senere i Livet, og vi kan ikke undlade at beundre den rolige Fatning, hvormed han bar sin tunge Skæbne. Børnene var jo endnu for smaa til at forstaa Livets Alvor og Tabet af deres Moder. Men Livet skal jo leves, har Naturens Lov lydt, endogsaa dengang, og endskønt Oldefar ikke stod paa den bedste Fod med Karens Søster (Birte Cathrine), blev det aftalt med Svigerforældrene (Rasmus Forvalter og Kiesten), at hun skulle flytte til Dunkær foreløbig og passe Børnene og endvidere varetage Huset, saa godt hun formaaede. En Opgave, hun synes at have udført tilfredsstillende for alle iblandet; thi et Aar senere, 29 Aar gl., stod Birte Brud til Oldefar i Marstal Kirke den 11. Juni 1826. En højtaldrenede Dame (Sidsel Marie, Faster til Martin Johansen i Ronæs), som levede paa Alderdomshjemmet i Marstal i Begyndelsen af 30'erne i dette Aarhundrede, husker og fortæller, at Oldefar var yderst beklemt under Brylluppet. Dansen gik nok i Loen, men hen imod Midnat stillede han sig midt paa Gulvet og sagde med en Mine, der ikke kunde misforstaas: »Nu aller et Strou mere«. At Gæsterne blev lidt forstent ved denne Underretning, siger sig selv. Men værre var det endnu, hvis Rygtet taler sandt, at den følgende Morgen stillede Oldefar paa Torvet i Marstal, som om intet var hændet, med Skinker og Smør »skikket« til Gildet, for at omsætte det i Kongens Mont.

Endskønt Anne Cathrine (Trine), gift med Lars R. Caspersen i Thorup, tilhørte fjerde Led, var hun ikke uvidende om Karen og Birte. Begge havde tjent nogle Aar paa Herregaarde nede i Hertugdømmerne, oplyser hun, og Birte førte et umaadelig stort, tungt Egetræsskrin fra den Tid med sig til Dunkær; det stod paa Hjul

(Ruller) inde i »Pisselen«. Skrinet, der siden kom hen i Olde til Søsterdatteren (Kjesten), har vel ikke været hverken sjældent eller smukt, skønt det vilde være et interessant Møbel i Dag, hvis det kunde tilvejebringes. Birte har iøvrigt været en Modsætning til Søsteren. Hun havde saaledes Ord for at være skrapmundet og var ikke god at bides med, og selv om Livet tilsyneladende gik sin jævne Gang paa Gaarden, var der tit Uenighed mellem Birte og Oldefar, og bedre blev det ikke, efter at hendes Moder ogsaa kom op paa Gaarden at leve. Som den yngste af Børnene menes Kjesten at have været mere tiltrukket til Mosteren, som Birte almindelig blev kaldt, end Bedstefar og Ane. Thi selv om Birte var streng imod sig selv og andre, var hun altid god til os, fortalte Kjesten. Der var ingen Børn i Ægteskabet, men der skal ikke siges andet, end at denne viljestærke Kvinde siden fyldte en Moders Plads for Søsterens Børn. Den 31. Maj 1860 døde hun, og 3 Aar senere afstod den gamle Gaarden til Bedstefar, der boede paa Stedet omme i Nør og havde set frem til den Dag i mange Aar. Overladelleskontrakten gives i nedenstaaende:

OVERLADELSESCONTRACT:

oprettet

imellem Boelsmand Peder Christensen i Dunkjær og hans Son
Christen Hansen Christensen, Halvboelsmand sammesteds.

Indført i Graastens Amts Skifteprotokol Fol. 38.

A. Ohrt.

Protocolleret i Graastens Amts Pantebog Tome II Fol. 269, Side 2, 18. Marts 1863.

B. Steenstrup.

II 269. 2

Æroskjøbing den 18. Marts 1863.

Jeg underskreven Peder Christensen, Boelsmand i Dunkjær, erklærer herved og gør vitterligt, at jeg har overladt og overdraget ligesom jeg herved i retlig Form aldeles afstaar, overdrager og overlader det af mig hidtil besiddede, mig ifølge Byttecontract af 25. Febr. 1820 tilhørende Boel i Dunkjær med Jord og Bygninger, Besætning og Boslag, fralades som Samme nu er og befindes, og fralades som jeg det hidtil for mit og besiddet til min Søn Christen Hansen Christensen,

Halyboelsmand i Dunkjær, uden Udbetaling af nogen Afstaaelsessum, men alene med det Forbehold, at jeg til enhver Tid er berettiget til at bekomme min Aftægt alene efter mit Forgødtbefindende. Gaardens Værdi ansættes med Hensyn til den tilkommende Aftægt til 6.000 Rigsdaler.

Som følge af Forannævnte indsætter jeg herved bemeldte min Søn Christen Hansen Christensen i fuldkommen rolig Besiddelse og Eje af nævnte Boel med Tilbehør, som jeg forpligter mig til at hjemle ham fri for Alles Til og Paatale, samt efter forangaende tre Gange gjentagne Lovbydelse til Thinge at forskaffe ham et ubehæftet Skjøde paa.

Jeg underskreven Christen Hansen Christensen modtager med Taknemlighed denne Overdragelse og Afstaaelse, og forpligter mig for mig og mine Efterkommere paa Stedet til nøjagtig at yde den min Fader tilkommende, af ham selv i sin Tid bestemte Aftægt, ligesom jeg tillader at denne Forpligtelse protocolleres paa mit Folium mod Pant i det modtagne Boel.

Hermed er denne Akt bleven nedskrevet af Vedkommende og forseget af Øvrigheden til ovenanførte Tid og Sted.

J. E. A. Carsteenz. B. Steenstrup.

Forinden Underskriften erklærer Overladeren i Overværelse af Sonnen Chr. H. Christensen og Svingersonnen Christen Pedersen Christensen, Boelsmand i Olde, at efter hans, Overladerens Dod, skal Sonnen anregnes det modtagne Boel for
5,000 Rbd.

og den af Rasmus Jensen Hansen købte og med Overladerens Penge betalte Boelsparcel for 2,500 Rbd.

Datteren Ane Christensen skal fremdeles overgives den hidtil af Chr. H. Christensen besiddede af Jens Lauritzen Jensen i Store Riise købte Parcel, der af Broderen skal overlades til hende, til 1,250 Rbd.

Summa . . 8,750 Rbd.

Efter Overladerens Dod skal hans overladte Formue, navnlig hans Capitaler, hvad enten de skyldes ham af hans Børn eller Trediemand, lægges til den nylig omtalte Sum af otte Tusinde, syv hundrede og halvtredssindstyve Rigsdaler for da hele Ejendommen, og hele Total Summen deles saaledes, at Sonnen faar Halvdelen og hver af hans to Søstre en Fjerdedel.

Sig. Peder Christensen — Christen Hansen Christensen
C. P. Christensen.

Æroskjøbing, den 31. Marts 1863.

Samtlige her nylignævnte Personer, der alle er mig personlig bekendte, attesteres upaaahændig, at have underskrevet i mitt Paasyn.

B. Steenstrup.

Halv-procentskat betalt med 30 Rbd.

I det jeg i Henhold til Forordningen 16. Mai 1827 Par. 5 attesteres, at der ikke paahviler dette Boel nogen Restance til den Kongelige Kasse, og at der altsaa Intet er til Hinder for Omskrivningen, er denne foretaget paa Amtstuen i Æroeskjoberg den 31. Marts 1863.

E. Wolf.

Vi kan ikke bedømme Betingelserne for Overtagelsen af Gaarden til Bedstefar, men det giver et lille Indblik i Tiden og viser en betydelig Stigning i Gaardens Værdi i det Tidsrum, Oldefar ejede den. Endda var Vilkaarene vist saa lempelige, som de kunde taale at være, og skabte siden Uenighed mellem Bedstefar og Kjesten, fordi hun mente, den var sat for lavt, til Trods for, at Oldefar stillede hende og Chr. P. Christensen op paa behørig Vis som Gaardfolk i Olde, da de blev gift den 13. Juli 1845.

I samfulde 43 Aar var Oldefar paa Gaarden, inden han trak sig tilbage, og det har sikkert ikke været let for ham at overgive Styret til andre efter saa mange Aar. Thi trods sine 80 Aar var han stadig rask og rørig og vedblev at følge Bengivenhederne inden for sin lille Verden. Derudover har han vel haft sin lille Bekendtskabskreds, ligesom han blev ved at holde Forbindelsen vedlige med sine Søskende rundt om. En Gang eller to aarlig blev Heste og Vogn saaledes »sagt til« hende fra Gaarden for at køre ham hen til Vindeballe og Voderup, og Karen mindes i en eller anden Anledning, at Bedstefar kørte ham ud til Broderen Chr. Knudsen i Vesterskov. Men ofte, naar Tiden blev ham lang og Vejret tillod, kunde han ses gaa hen ad Landevejen og ned ved Holken og videre over Gaden og Stenten ind til Toften. Her var han paa Hjemmegrund, og Blikket gled ned over Dalsankningen til Bro og videre ud over Højdedraget til »Sønderhav«. Her havde han fulgt efter Plov og Harve, Ager op og Ager ned, og svunget Leen i sine unge Aar. Nu stod han som ældre, og andre Tider og andre Skikke gled forbi i Tankerne, inden han langsomt fortsatte om »Sønden By« til Gaarden. Ane havde mange Aar efter

en Tjørnekøb, han benyttede paa disse Vandringer, den kom omsider over i Store Rise til Karen, hvor den siden er forsvundet.

Aftægten kom vist aldrig til at spille nogen Rolle, idet der fandtes en mindre Besætning paa Stedet, bestaaende af 2—3 Køer og en Gris eller to, som det traf sig, foruden Gæs og Høns, der under Anes moderlige Omsorg har rakt til Livets Ophold til de 3 Mennesker. Jorden derimod blev drevet omme fra Gaarden adskillige Aar. Ved Skæbnens Ironi døde Oldefar alligevel paa en ynkelig Maade for et Menneske, der var naaet at blive saa gammel og vant til at færdes op og ned og ud og ind, uden at være tilstødt det mindste Uheld gennem Livet. Ingen ved med Sikkerhed, hvorledes det hændte, men der gisnes om, at han har staaet oppe paa Stænget i Laden og lænet sig mod Kvistlugen, idet han søgte at lukke den op, hvorved Lugen pludselig er sprunget aaben, og uden at tage sig i Agt er han styrtet ned paa den brolagte Gaardsplads, der havde Døden til Følge en Dag senere, uden at han kom til Bevidsthed. Han var i sit »Seks og Firsindstyvende Aar«, da det skete, og blev begravet den 3. April 1869. Saa endte hans lange, travle Liv og Færd. Gud give, at hans Minde maa bevares gennem disse Linier, og at Slægtsgaarden maa vedblive at være i Slægtens Eje i de kommende Tider.

Af Oldefars andre Søkende bosat i Rise Sogn har jeg allerede nævnt Anne Margrethe, gift med Mølleren Erik Johansen i Dunkær. Men en ældre Broder, Christen Pedersen Christensen (Chrest Pæsen), døbt den 8. December 1776, skal ogsaa omtales af den Grund som Afslutning paa Oldefar. Chrest Pæsen var nemlig Boelsmand paa den ene af de to smaa sammenbyggede Gaarde i Eske, der i Nutiden ejes af Alb. Jørgen Madsen. Han var gift med Sidsel Larsen, Datter af Parcellist Lars Jensen i Store Rise. Der var ingen Børn i Ægteskabet, men de havde adopteret en af Anne Margrethes Dreng, Johan Christopher Johansen (den senere Stoffer), gift med Josine Marie Larsen (født 1820 paa Korsgaarden i Store Rise), og ved Folketællingen 1855 fremgaar det, at de har en lille Pige, Sidsel Marie Johansen, 3 Aar gl. Josines Fader, Anders Hansen Larsen (Lauritzen) og Chrest Pæsens Kone (Sidsel) var vistnok Søkende. Chrest Pæsen havde Ord for at være velstillet og drev en betydelig »Laanegeschæft«, der er saa meget desto mere ufattelig, naar vi aner

de beskedne Forhold, under hvilke han begyndte paa den lille Ejendom i Eske med sin Arv fra Hjemmet i Vindeballe. Johan i Haven, hvem disse Oplysninger skyldes, kom der som Barn med Moderen og erindrer, at alting var yderst beskedent og gammeldags paa Gaarden. Laanebetingelserne var imidlertid stramme dengang, beretter Johan. 75 Rbdr. afbetaltes saaledes med 100 Rbdr. for kortere Tidsrum, og en Tønde Saakorn med to Tønder, naar Høsten var omme, kendtes som den almindelige Takst, og for at bruge Johans eget Udtryk: Den gule Vogn kom jo, og der blev »beskriv'e« og »beskriv'e« i de Tider, saa det var en Guds Ynk. Visse Marstalskipperne indfandt sig regelmæssigt hvert Foraar ved Chrest Pæsen, naar de skulde have Skuden sat i Stand, og en Overgang ejede han flere Huse i Marstal, hedder det videre. Den gamle Per Koch (Peder J. Koch), født 1807 paa Ellehavegaarden i Dunkær, byggede selv i sin Tid Huset i Midtmarken og stod netop og manglede 50 Rbdr., da Chrest Pæsen, til hvem han klagede sin Nød, en Dag kom forbi paa Vejen til Marstal. Nej, svarede Chrest Pæsen, men jeg har 300 Rbdr., dem kan du faa; dog næste Dag indfandt han sig med 50 Rbdr. Rygtet lever stadig efter Chrest Pæsen, endskønt han har været død over hundrede Aar, at ved hans Død den 1. September 1857 fandtes en Lærredssæk paa Størrelse med en Grutsæk fyldt med blanke Specier i en Egetræskiste, ligesom de sidste Ord, han ytrede, var: Aah, Specien, Sidsel, Specien, Sidsel! Det skal dog bemærkes, at Sidsel døde den 18. Januar 1849.

VORE BEDSTEFORÆLDRE FASTER ANE OG FASTER KJESTEN

SLUMRENDE TILBØJELIGHEDER og Træk, det være sig baade gode og daarlige, der har præget enkelte af Forfædrene, kan vel ogsaa vise sig i et eller andet Slægtled senere, omend det ogsaa kendes, at et Menneske er paavirket i Ungdommen af sine Medmennesker og Omgivelser. Hvor end Grunden skal søges, kan det imidlertid ikke siges, at de Egenskaber, som besjælede Oldefar, viste sig senere i Bedstefars forholdsvis korte Liv Levned. Bedstefar havde saaledes Ord for at være stærkt egensindet og selvraadig, ligesom Omtanke og Ansvarsfølelse heller ikke har været hans stærke Sider. Alting kom jo let, og han var en stor Mands Søn, plejede gamle Nisse at sige om ham, der vel kan ses baade som et Tegn paa Tidens Higen og Smiger. Som ældste Søn af tre Søskende var Bedstefar imidlertid selvskreven til Gaarden før eller senere, og det var ingen Hemmelighed, at Faderen nærrede store Forhaabninger til ham.

Men inden vi gaar videre, er det værd at bemærke, at i ét har Tiderne dengang og nu ikke forandret sig storligen, nemlig at den bedste Skole i Livet er Aarene tilbragt i andre Omgivelser mellem fremmede. Det fejler sjældent, uden at det frembringer et Menneskes gode eller svage Egenskaber, og at én lærer sig selv at kende. Der vanker nok nogle Stød og Knubs, men de mere end opvejes ved Bevidstheden om, at én staar paa egne Ben, og hvad der er endnu vigtigere, at Belønningen for haardt og ærligt Arbejde har større Værdi end let erhvervede Gaver.

Lad os gaa tilbage til Aarene 1820—45; Oldefar har da været i sin Manddoms Kraft og Virke og heller ikke uden Erfarenhed i Livet. Dog hedder det, at selv om han aldrig skaanede sig selv og andre, var han efterladt over for Bedstefar, og han fik tit sin Vilje ikke alene som mindreaarig, men ogsaa senere. Og hvorledes skal det ses, uden at de fleste Mennesker tænker bedst om sig selv og deres eget; thi uden Tvivl har Oldefar haft sine Ungdomsaar som Tyende i

Tanke, og Bedstefar skulde ikke vederfares samme Kaar, endskønt, som vi ser senere, har det næppe været til nogen Skade, hvis han havde været borte fra Hjemmet og lært andre Folks Skikke. I Stedet for var Bedstefar hjemme hos Faderen mange Aar og ventede, at han skulde afstaa Gaarden. Men dertil var der lange Udsigter; thi Oldefar var jo virkelysten endnu i lang Tid, og om ikke af anden Grund menes det, at Tiderne var ret gunstige, hvorfor han ikke har være tilsinds at afstaa Bedriften. Enden blev, at Aaret 1845 købte Bedstefar Stedet omme i Nør af Jens Lauritzen Jensen i Store Rise for 800 Rbdr., endskønt naar alt kommer til alt, udredte Oldefar vistnok Købesummen. Ejendommen, et Kaabodsted paa 4—5 Tdr. Land, er i sin Tid udskiftet fra den jævnsides liggende Landevejsgaard og tilhører i Nutiden Per Hansens Enke (gamle Hans' Marie).

Faster Kjesten har nedhændet et og andet om Bedstefar de følgende Aar, han var paa Stedet. Bl. a. hedder det, at Oldefar samtykkede i at købe Stedet, fordi han mente, at Bedstefar vilde falde til Ro, hvis han fik eget Ansvar. Skønt den egentlige Grund var nok, at Oldefar havde netop hjulpet Kjesten og Chrest Pæsen igang i Olde, og Bedstefar følte sig forbigaaet, idet han havde gjort Regning paa at overtage Hjemgaardens samtidig. Men da Oldefar ikke vilde vige paa dette Punkt, blev det besluttet, at Bedstefar i Stedet for skulde have Stedet omme i Nør, indtil han overtog Gaarden. Men det var jo begrænset, hvad Stedet kunde indbringe, og Jorden blev tildels drevet sammen med det øvrige af Gaarden. Bedstefar laante saaledes Heste og Redskaber hjemme, naar han skulde udføre Markarbejde hos sig, og til Gengæld gik han til Haande paa Gaarden ved Lejlighed. Som det fremgaar, vedblev Bedstefar at være Ungkarl de første 6—7 Aar omme i Nør, og Maden blev baaret til ham, eller han gik om paa Gaarden og spiste, hvad der ofte voldte Besværligheder paa begge Sider.

Men Bedstefar nævnes nu som Halvboelsmand, og Tilværelsen har tilsyneladende budt paa ikke ringe Frihed og Selvstændighed, hvilken han imidlertid udnyttede med mindre Omtanke, idet han hurtig indlod sig paa Kortspil til Tidsfordriv og tilbragte ledige Stunder henne paa Kroen eller andre Steder med vekslende Udbytte. Tillige hører vi om det overdrevne Drikkeri ved disse Sammenkomster, og der kan vel ikke ses bort fra, at det førte til Bedstefars Hang til Flasken og blev Skyld i hans tidlige Død, endskønt han egentlig ikke var forfalden til Spiritus.

Den noget yngre Chr. Hansen Terkelsen fra Graasten, som var

paa Landevejsgaarden samtidig, hørte til de trofaste Deltagere i disse Adspredelser. »De to Chrest Haans'ner, det er et slemt Par«, sagde Folk, saa noget maa der være om det. Dog mener Kjesten, at selv om Oldefar ikke kunde undgaa at være vidende om disse Udskjelser, er det, ligesom han søgte at skjule Bedstefars Fejler. Han bliver nok klogere med Tiden, sagde han, naar det kom paa Tale, og kun enkelte Gange hørtes han advare: Pas paa, Krester, nu er det dog ved at blive for galt!

At Bedstefar omsider afsluttede sin Ungkarletilværelse, skyldes Pigen og dermed Bedstemoder Karen Knudsen, født den 1. Oktober 1827, som tjente paa Gaarden, da de blev gift den 23. November 1852. Noget af Tidens Forfængelighed og Oldefars og Birtes snævre Tankegang viser sig uvilkaarligt, naar vi hører, at Ægteskabet med Bedstemor gik dem haardt til Hjertet, og de truede med at gøre Bedstefar arveløs, hvis han giftede hende. Nu var de jo velhavende Gaardfolk, og standsmæssigt set var Bedstemor ikke værdig i deres Kreds, fordi hun var en fattig Pige. Men han havde jo været for nær ved hende, hed det, skønt, som den gamle Ellen Kromann sagde senere: Der skete da ingen Ulykke for det. Et Drengbarn (Peder Christensen) kom godt nok til Verden den 25. Januar 1853 og døde en Dag eller to senere efter at være hjemmedøbt af Skolelærer Winther. En anden Dreng, født den 19. Maj 1854, blev ogsaa opnævnt efter Peder Christensen, døde ligesaa i en tidlig Alder den 2. Maj 1867. Derefter fulgte Faster Karen, født den 24. September 1855, Faster Marie (Sidsel Marie), født den 22. Oktober 1859, og Far, født den 18. Januar 1863. Alle født omme i Nør, og Far som den yngste har kun været et Par Maaneder gammel, da vore Bedsteforældre flyttede om paa Gaarden.

Peder Christensen (Farbror Per), født 1854, var Oldefars Yndling, og han sørgede over ham, da han døde, som om det var hans egen Søn. Han var svagelig og næsten sengebunden hele sit korte Liv til trods for, at Bedstemor søgte Raad hos Øens kloge Mænd og Koner og foretog hemmelige Midnatsvandring til Rise Kirkegaard. Det var vist hans Ben, der var noget i Vejen med. Et Par Vægtlodder var saaledes gennem Huller i Fodenden af Sengen bundet til hans Fodled, hedder det. Fader har tit udpeget Omridset af det lille mørke Kammer bag »Pisselen«, hvor han døde, og tilføjer, at han fik Mjød at drikke. Et lille Stykke gulnet Papir beskrevet med falmet, gammeldansk Skrift af Oldefar, da han blev begravet, opbevares og fortæller som følgende:

PEDER CHRISTENSEN

Død den 2. Maj 1867. Det var den 14dende December, da der gik Hul paa hans Ben. Og han blev begravet den 6te Maj og det var en Tirsdag. Og den Salmc blev sjunget over ham: Saa samles vi til vore Fædre. Og det første Vers af den Salmc: Nu Gud ske Lov at Stunden blev oplæst over ham.

Peder Christensen.

Peder Christensen han døde da han var i sit 13 Aar, han fejlede 17 Dage i 13 Aar.

Døde den 2. Maj 1867.

Dit Morgenlys var tændt saa smukt
Om Fremtid var din Tankes Flugt.
Men Dødens Orm som skjult sig sneg
Udi dit Bryst og Livet veg
Nu var du træt, du bad saa ømt
Hvil trætte Legeme du slumrer trygt
Paa dig Forældres Haab var bygt
Som faa var du i al din Færd
Dit rette Hjem var ikke her.

Faster Karen havde en livlig og underholdende Maade at fortælle paa, og der kom noget livsnært over hende, naar hun gengav sine Erindringer fra Barndomshjemmet omme i Nør, der har dannet Rammen om vore Bedsteforældres Gøren og Laden i Aarene 1852—63. Men hun var heller ikke uden Alvor, naar hun Søndag Eftermiddage efter Kaffen begyndte at fortælle, og der gaar et Skær af Nøjsomhed gennem hendes Barndom. Thi i Virkeligheden var Hjemmet kun et Kaadbosted, og de 2—3 Køer samt et Faar, der stod tøjret paa Marken op til Torup, tillod saa vist ikke, at Bedstefar udgav sig for Halvboelsmand. Derimod har hun sikkert haft sine Oplysninger fra andre, naar hun berørte Forholdet mellem Moderen og Birte, der efter Sigende lod noget tilbage at ønske, idet Faster Karen kun har været 5—6 Aar gl., da Birte døde. Dog vedblev der at være en vis Samfærdsel med Gaarden, selv efter at vore Bedsteforældre var gift. Brødet blev saaledes bagt omme paa Gaarden, og Oldefar kom en Gang imellem og kikkede i Krogene omme i Nør. Mon han ikke ogsaa har haft Svaghed for alle, der hed Karen? Endskønt som Barn

huede Faster Karen skam ikke den gamle, graahaarede Mand, naar han kom hjemme og prøvede at faa hende i Tale. Dog efter hun blev ældre og begyndte at gaa i Skole, kom hun tit ind paa Gaarden til Faster Ane og tog Oldefars Tilnærmelser mindre højtidelig. Det er heller ikke usandsynligt efter Birtes Død, at Faster Karen og Faster Marie har gjort Oldefar venligere stemt med Hensyn til at overdrage Gaarden til vore Bedsteforældre. Kun naar Bedstefars overdrevne Drikkeri var nævnt, gled der ligesom en Skygge over Faster Karen, men som den gode Datter hun var, bebrejdede hun ikke ham eller syntes, han var mere hengiven end andre. Hun mener heller ikke, Bedstemor skænkede det videre Tanke, fordi han tog sig en Taar ved Lejlighed; i hvert Fald lod hun, som hun ikke saa Bedstefars Fejl. Dengang var det jo ogsaa saadan, at mange Kvinder, deriblandt Bedstemor, skam ikke forsmaaede de klare Draaber. Morbror Knud, som var gift og Møllerkarl, havde desuden aldrig mere travlt, end at han havde Tid til at faa en Punch, naar han kom med Møllervognen omme i Nør. Vi ved ogsaa, at Bedstefar tilbragte mange Timer i Bedstemors Barndomshjem hos Knud og Line.

Omsider oprandt Dagen, da vore Bedsteforældre flyttede om paa Gaarden. Bedstefar havde tidligere været omme efter Heste og en Fjællevogn, og sindigt kørende ned mod Vesterballe, forbi Smedien og op ad Gaden, drejede de ind paa Gaardspladsen med et Læs Bohave. Begivenheden udfoldede sig i øvrigt som en Højtid, og Faster Karen, som har været henved 8 Ar gl., da det skete, glemte sent Dagen.

Og hvad kan jeg tilføje af Faster Karens spredte Barndomserindringer om vore Bedsteforældre de følgende Aar, efter at Maalet var naaet og de havde overtaget Slægtsgaarden i Dunkær? Næppe andet, end at der ikke skete større Omvæltninger i Gaardens Drift. Folkeholdet var jo talrigt dengang, og alting blev ved at gaa i den gamle Gænge, i hvert Fald saa længe Oldefar levede. Men det er ikke ukendt, at vore gode Hjemmelsfolk blev betragtet som store Folk, og alting var saa »veldrøjt«, efter at de kom til at sidde som Gaardfolk paa en af de bedste Gaarde i Sognet. Dog være det, som det er; thi selv om vore Bedsteforældre nærede en vis Higen, forblev de kun hin Tids almindelige Bønderfolk med deres Mangler og Fejl inden for et lille Landsbysamfund. Længere naaede de aldrig, det bevidnes i deres senere Færden og Laden.

Mads Johansens Ane var jævnaldrende med Faster Karen og kom tit hjemme. Jo, jeg kan skam nok huske din Bedstefar, sagde hun og

fortæller, at stor og bred sad han inde i Stuen og stablede Sølvspecier paa Bordet, for i næste Øjeblik at stryge dem i en Lærredspose og gentage Beskæftigelsen. Han løftede mig i Vejret, og en Markedsdag gav han mig en Mark, og tillige med Faster Karen kørte jeg sammen med Gaardens Karle og Piger til Marked i Ærøskøbing.

Som 16—17-aarig tjente Johan i Haven ude i Eske og kom en Søndag Eftermiddag op over Toften, hvor Bedstefar netop var i Færd med at flytte Køerne. Nej, nu skal du rigtignok med indenfor og have en Punch, sagde Bedstefar, og jeg kunde jo ikke slippe for det, skønt jeg brød mig hverken om Kaffepunch eller noget andet, sagde Johan mange Aar senere, da han sad gammel og graa ovre i Haven. Som de fleste Ærøboere omfattede Bedstefar Heste med megen Interesse, men han blev aldrig Hestepreanger, som Faderen spaaede. Kun i Ny og Næ tuskede eller byttede han Heste, foruden at han opdrættede et eller to unge Dyr aarlig, som afsattes til stedlige Hesteopkøbere. Men højrestede, brovtende Stemmer har ofte genlydt sene Timer mellem de gamle Bindeværkslænger, inden disse Handeler blev afgjort, og der har været drukket mange Lidkøb inde i de lave Stuer. Handelen med Heste ned til det tyske Marked var ikke uden Risiko, og de fleste Opkøbere havde Landbrug som Sideerhverv, hvilket imidlertid ikke forhindrede, at en eller anden af dem omsider maatte gribe til Tiggerstaven. Men i deres Velmagt beskuede dette »Gentry« Heste med Kendermine og aftalte Pengesedler fra velspækkede Tegnebøger med fumlene Fingre og stive Miner, der ikke lod Tvivl om, at de følte sig hævet over det jævne Lag af Befolkningen. Om en af disse Hesteopkøbere (Per Olsen), som vi forresten skal høre mere om senere, fortælles der, at Kvindfolkene korsede sig og sagde: »Jøsses dog, saadan en Mand«, naar han indfandt sig iført Kørekavaj og lange Støvler og med en halvlang Pibe i Munden. To unge, brune Heste var Bedstefars Yndlings-spand, berettes der. »De Tampe, de Tampe«, sagde han og klappede dem beundrende, naar han fodrede dem før Sengetid i Vaaren. Eller til andre Tider for at vise, hvor lette de var paa Sokkerne, gik han op i Baasen og strøg en Haand ned over deres Haser, hvorved de villig stod stille og lod ham føre en Baghov til at hvile paa Lygten, uden at den væltede. Fader fulgte ham som 6—7-aarig Purk i Hælene til disse Opvisninger, der umiddelbart har rummet større Fare for Ildspaaættelse end Kunstfærdighed, men i øvrigt bevirkede, at Far senere ogsaa omgikkes Heste med Interesse og paatog sig Dressur af Plovheste, naar han var oplagt.

Men andre af Egnens Befolkning var ogsaa Gæster hjemme. Per Madsen paa Holmgaarden i Dunkær Mark og Rasmus Jensen paa Gydegaarden tilbragte saaledes baade hele og halve Dage, og somme Tider en Del af Natten, sammen med Bedstefar, efter at han havde overtaget Gaarden. Vore Bedsteforældre var desuden kendt som gæstfrie Folk, og der blev spist og drukket efter en større Maalestok, vel mest det sidste, ved visse Lejligheder. En kold Vinteraften sad Bedstefar og Per Madsen saaledes lunt inden Døre og trakterede de smaa Sorte, medens Hestene stod bundet ude paa Gaardspladsen. Da Per Madsen vilde hjem og de ravede ud paa Gaardspladsen med en Lygte, bed den ene Hest ham i Brystet og løftede ham fra Jorden, idet han gik hen foran den. Til alt Held havde han en tyk Vams paa og slap med Forskrækkelsen. Men for Bedstefars Vedkommende havde det en ædru Virkning, og han var hvid i Hovedet som et Lig, da han atter traadte ind, fortæller Faster Karen. Per Madsen var Enkemand og blev gift anden Gang med en ældre Pige, Ellen Mikkelsen (Tippen), som tjente en lang Aarrække for vore Oldeforældre og Bedsteforældre, med hvem hun i øvrigt var beslægtet, idet hun tilhørte samme Slægt i Stokkeby (Jens Mikkelsens), som Oldefars Bedstemor (Kirsten Jensdatter) i sin Tid.

Efter Oldefars Død fik Bedstefar imidlertid fri Tøjler, og Solderiet tog mere og mere Overhaand. Dage og Nætter tilbragte han henne paa den gamle Kro over for Skolen, hvor Kirsten Kurvemager siden boede, eller omkring paa Gæstgivergaardene i Ærøskøbing og Marstal i Selskab med Prangere og Slagtere uden Tanke paa eget Ve og Vel. Der blev handlet, og der blev indgaaet Væddemaal om, hvem der havde de bedste Heste, der afgjordes under vild Kørsel paa Hjemvejen, og efter hvad der fortælles, hørte braadne Pander heller ikke til Sjældenhederne, naar disse haardttrækkende Bønder afsluttede et Mellemværende, efter at de havde faaet et vist Antal Snapse inden for Vesten. Kun 3 Aar gl., da Forældrene flyttede til Dunkær, havde Bedstefar derfor næppe bevaret nogen Erindring af sin tidligste Barndom i Knasterbjerg. Men det kan ogsaa være paa Grund af Hans Jensen, med hvem der vedblev at være et vist Samkvem, efter at han havde faaet Stedet, at Bedstefar som voksen følte sig tiltrukket af Beboerne i de 3—4 Smaagaarde og Huse i Guds Gave. I opløftet Stemning standsede han saaledes en Aften i Skumringen paa Hjemvejen fra Marstal ved Indkørslen til Per Kochs (senere Smedens i Knasterbjerg). Er din Far hjemme, min Dreng, spurgte han Jens Hermansen, der var en halv Snes Aar dengang og traf at være til

Stede. Nej, han er nede i Marken og pløje, svarede han og pilede af Sted efter ham. De unge Heste forspændt Vognen var urolige og skrabede med Forbenene, hvorved de fik Vognstangen ind i Ledet, der, idet de gav et Ryk tilbage, løftedes af Ledstenen og faldt om foran dem. Men rolig kørte Bedstefar hen over Ledet ind paa Gaardspladsen og vendte Vognen, og Jens og Faderen naaede lige at se ham køre, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, i Retning af Dunkær. Folk kom forundret til Syne omkring Hushjørnerne og spurgte, hvem var det »tovle« Menneske dog? Ja, det var da Per Kræsens Krester oppe fra Dunkær.

Og Tiden er September Maaned 1871. Kornet er indhøstet, og det er saa smaat begyndt at blive Efteraar. Bedstefar havde været borte hele Dagen, og det var efter Midnat, da de Brune kom hjem til Gaarden med Vognen uden ham. Der blev jo nogen Bestyrtelse, selv om det ikke var første Gang, det var sket. Men Gaardens Karle tillige med Morbror Knud blev purret ud med Lygter for at søge efter ham, og der har været god Grund til Varsler fra Langeagregaard og Gravendal paa denne Vandring i de sene Nattetimer, idet den søgende Skare bevægede sig ned over Østermarksbakken forbi Stedet og Volden og videre ud paa Drejet, hvor de fandt Bedstefar. Her laa han. Ingen ved, hvad der var sket. Kun saa meget, at han havde drukket hele Dagen i Marstal, og der gisnes, at han er staaet af Vognen og Hestene er gaaet fra ham, skønt der kan ikke ses bort fra, at han ogsaa er faldet af Vognen. Men om han var kommet til Skade eller blot var beruset, blev der ikke taget Hensyn til i Øjeblikket. Først og fremmest gjaldt det at faa det store, tunge, halvtbedøvede Menneske hjem og i Seng, saa ordnede Resten sig nok. Bedstefar var imidlertid næsten livløs, og en af Følget maatte gaa tilbage efter andre Heste og en Vogn, inden de omsider ved 3-Tiden naaede tilbage til Gaarden og fik ham lagt i Seng. Senere er Bedstefar staaet op og fandtes siddende død paa Gulvet i det sydvestlige Hjørne af Aftægtsstuen. Hovedet hang tungt forover paa Brystet, og Folk mente, han derved var blevet kvalt. Dagen var den 18. September 1871.

*

Jeg har ikke søgt at trænge saa grundigt tilbage i Bedstemors Slægt, uden at hendes Forældre var Indsieder Chr. Terkelsen Knudsen og Hustru Sidsel Rasmusdatter i Dunkær, og Hjemmet var det

lille Bindeværkshus (Rasmus Skolemesters), der tidligere stod, hvor Gangstien fører op til Holken. Chr. Terkelsen nævnes i øvrigt baade som Indsidder og Almissem og var 66 Aar gl., da han døde den 1. Januar 1846. Han var Søn af Knud Christensen, der ogsaa nævnes som Indsidder i Dunkær, og menes engang at have været Gaardmand i Dunkær eller Store Rise. Sidsel Rasmusdatter (Sissel) blev født den 20. Marts 1793 og var Datter af Husmand Rasmus Rasmussen og Hustru Ingeborg i Snekkemose, hvor Faderens Slægt har været hjemmehørende, saa langt den kan føres tilbage. En Sønne-datter, 96 Aar gl., opnævnt efter Sissel, erindrer, at hun havde sin Stue i Vestenden af Huset, hvor hun døde den 31. Januar 1868. Efter Forlydende var hun almindelig kendt som Sissel Skræder, fordi hun syede for Folk. Bedstemor og den lidt ældre Broder (Knud), født den 28. Januar 1825, fulgte som mindreaarige hende, naar hun syede for Sognets Bønder, og det hændte jo, at de fik et Stykke Sulemad eller andet med paa Hjemvejen, dog vist ikke saa meget for Sissels Færdighed i Syning, som for at ombringe Sognets Nyheder, hvor hun kom til Gaardsmandskonerne, antyder Bedstemor. Men Hjemmet var fattigt, og tidlig maatte Knud og Bedstemor ud mellem andre og tjene til Føden og Klæderne. Medens de var i Skolealderen, fulgte de saaledes Moderen ud til Trousløkke og lugede Kartofler for Mikkels Palle, ligesom de fulgte andre Børn og sankede Aks, naar Markerne stod tomme i Efteraaret. Chr. Terkelsen og Marie, som var gift med Palle, menes for øvrigt at have været beslægtet, og Bedstemor tjente siden derude det første Sommerhalvaar, hun var konfirmeret, for én Rigsdaler og nogle Pund Uld. Derefter tjente hun en halv Snes Aar andre Steder, bl. a. for Andersen i Dunkær Mark, og paa Gaarde i Holsten. Ingen Pige blev vel betragtet fuldt »befærdiget« dengang, med mindre de havde tilbragt et Aarstid eller to paa Gaarde i Hertugdømmerne, endskønt Bedstemor beretter siden, at Tjenesteforholdene var strenge. Men hun har vist været skrap til sit Arbejde i sine unge Dage og findes omsider som Tjenestepige paa Hjemgaarden i Dunkær, hvor hun bliver gift med Bedstefar og ender som Gaardmandskone.

Af Forslægterne, som jeg hidtil har søgt at skildre herigennem, er Bedstemor imidlertid den første, af hvem jeg har nogen Erindring i Slutningen hun levede, endskønt jeg kun var 5 Aar gl., da hun døde. For alle Oplysninger om hende i efterfølgende har jeg derfor maattet ty til andre Kilder. Særlig Faster Karen og Far har saaledes nedhændet en Række Træk, bade muntre og sørgelige, om deres Mor,

mens jeg var Barn. Vel uden at de skænkede det nogen Tanke, eller at det vilde blive genoplivet hermed, og det gjorde jeg vel heller ikke dengang. Det skyldes dog at tilføjes, at efter mange Aars Samvær med Bedstemors Broderdatter Sidsel Marie og hendes Brødre Kristen og Peder Knudsen i Amerika, har jeg ikke kunnet undgaa at faa et vist Kendskab til Bedstemors Slægtsgren, der i Udseende saavel som Væsen har været en Modsætning til den Gren af vor Slægt, der udgaar fra Vindeballe. Det fortæller dog ikke alting om Bedstemor, og vi ved siden, at hun i hele sin Livsførelse besad de fleste af Menneskehedens Skrøbeligheder. Men trods sine Mangler og Fejl var Bedstemor ikke uden Viljestyrke, og de graa Øjne var kendt for at blive hvide og lynende, naar hun var opirret. Tro saaledes ikke, sagde den gamle Rusmus Smed, at hun var et skrøbeligt og enfoldigt Fruentimmer, selv om hun ikke viste den Ontanke og Indsigt, som krævedes, efter at hun blev Enehersker paa Gaarden. For den, som har kendt Bedstemor, forekommer nogle af hendes Træk vel nedarvet i Søster Karen, skønt ingen af Nuslægten afgiver hendes Udseende og Væsen stærkere end Faster Karens Kirstine med sin middelhøje, næsten spinkle Skikkelse, spidse Underansigt og Hage, ret brede Næsetip og de graa, slørede Øjne, ligesom Bedstemors stejle, selvraadige Væsen vel heller ikke er Kirstine uligt.

Bedstemor eller »Enkekonen«, som hun almindeligt var kendt efter Bedstefars Død, anede næppe som barfodet Barn, naar hun sankede Aks paa Agrene i Toften og Løkken, at de Enemærker engang skulde tilhøre hende. Men som Enke, da hun var 44 Aar gl., sidder hun nu som Ejer af Gaarden. Bedstefars Død har vel ikke tynget hende særligt, men hun undgik klogeligt at gifte sig anden Gang, endskønt der ikke manglede paa Tilbedere. Mere end én jævnaldrende Ungkarl og Enkemand gjorde saaledes Haneben til hende uden Held. Bl. a. høres om en vis Indsidder eller Husmand i Rise Mark, der gik hen over Markerne og besigtigede Bygningerne uden at komme i Betragtning. Med sit impulsive og selvraadige Væsen gik der imidlertid ikke lang Tid, efter at Bedstemor kom til Styret, før der skete Omvæltninger baade ude og inde. Beboelseslejligheden i det »Gamle« var saaledes ikke længere godt nok, og trods Advarsel af Broderen (Knud) og andre, lod hun i Aaret af Stormfloden (1872) det nuværende Stuehus opføre, der, efter at det stod færdigt, betragtedes som det flotteste Stuehus i Sognet, og stadig for den Sags Skyld efter Modernisering i dette Aarhundrede anses for en god Bygning. To Brødre, Chr. Johansen og Chr. K. Johansen fra Marstal, udførte det egentlige

Murer- og Snedkerarbejde, der strakte sig over et Par Aars Tid. Faster Karen, der paa det Tidspunkt var en stor opløben 16—17-aarig Pige, mente, det gik lovlig langsomt med Byggeriet; desuden var hun træt af de evindelige Anstalter for Haandværkerne, der dengang fik Kost og Logi, hvor de arbejdede. For at fremskynde Arbejdet lagde hun derfor med Mellemlum en Seddel med Paaskriften »langsomme Murere« ved deres Tallerken. Der meldes ikke noget om, hvorvidt det havde den ønskede Hensigt!

Chr. Johansen sværmede i øvrigt for Fasten Karen, beretter Sidsel Marie Knudsen, der som 9—10-aarig Tøs fulgte hende ud til Galgehøj, naar Køerne blev malket til Aften. Herunder indfandt Chr. Johansen sig iført Stadstøjet og hvide Flipper og bar Mælken hjem for hende. Men Bedstemor forbyggede sig imidlertid, som det hed. Byggesummen (7,000 Kr.) oversteg langt hendes Beregninger, og 1877 indgik hun en tankeløs Overenskomst med Johannes Jensen Kaj, hvorved denne tillige med Konen (Juliane) formedelst 2,000 Kr. skulde nyde Aftægt og bo i Aftægtslejligheden af det »Gamle«, saa længe Johannes levede. Johannes var Alsinger og havde i sin Tid været i Amerika. Han var siden Høstmand paa Gaarden i mange Aar og døde 1895. Men Aftægten hvilede i mange Aar som en Byrde paa Gaarden, og værre blev det endda, efter at Bedstemor ogsaa kom paa Aftægt, hvorved Far maatte udrede to Aftægter.

Omgivet som Bedstemor var af mere eller mindre velmenende Mennesker, har hun næppe være uimodtagelig for Smiger, i hvert Fald indlod hun sig paa højest uheldige Spekulationer, og tilsyneladende har hun tit staaet i Pengeforlegenhed. Men ingen kunde jo som hende, og havde det ikke været »veldrøjt« under Bedstefar, blev det efter Bedstemor kom til Styret. Jordan blev drevet haardt med Raps og Hvede de følgende Aar, nævnes der saaledes; men alligevel var hun altid i en evig »bekomst« for Penge til Renter og Udgifter. Morbror Knud, som han ogsaa nævntes, var en Overgang paa Gaarden, før han rejste til Amerika 1875. Forholdet lod dog meget tilbage at ønske mellem dem. Bl. a. klagede Knud, at hun vilde bestemme alting ude og inde, »den Kvind«. Et Aar vilde hun saaledes absolut, at der skulde saas Hvede øvre i Løkken, hvilket efter Knuds Mening var helt »tovle«, fordi Jordan ikke havde faaet Gødning eller tilberet, som den burde være, og Udbyttet blev ogsaa under Bedstemors Forventninger.

Hvis vi prøver at sætte os hundrede Aar tilbage i Tiden, Rise Sparekasse har da lige været oprettet, og de gamle Bønder, der sad

i Bestyrelsen dengang, har vist ikke været paavirket nævneværdigt af andres Følelser, og der maatte stilles jernbeslaaet Sikkerhed for at opnaa Laan. Anderledes stillede det sig derimod hos Købmændene, ved hvem Bønderne i de fleste Tilfælde uden Vanskelighed kunde faa Forskud paa Kornet, til det var indhøstet. Paa den Maade blev Bedstemor saaledes indviklet i en betydelig Gæld til den kendte Per Bager i Ærøskøbing, med hvem hun var yderst fortrolig og aabenbart har været en god Kunde. Naar hun kom til Byen, kom han saaledes ud i Gaarden og modtog hende, og hun blev budt indenfor paa Kage og Vin i den fine Stue, mens andre Gaardmandskoner stod i Butikken og saa til. En Søndag Aften var Faster Karen og Marie tillige med andre unge, deriblandt Maren Groth (siden Strandbygaard) samlet i en eller anden Anledning ovre ved Hans Kromann og Ellen, og det blev besluttet at fremvise det nye Stuehus. Herunder traadte de uforvarende ind i den blaa Stue, allerbedst som Bedstemor og Per Bager sad og drak Kaffe. Nogle smukke Sølvskeer og Tinbægre, som Bedstemor havde hjembragt fra Holsten, overgav hun af en eller anden Grund til Per Bager. Gavnildhed hørte ellers ikke til Bedstemors Dyder, selv om hun aldrig glemte sin fattige Barndom, og Smaafolk gik sjældent forgæves til hendes Dør. Tværtimod var hun yderst nøjeregnende og smaalig, naar det vedrørte egne Midler, og hun var ikke kendt som den bedste Madmoder.

Nisses Niels afløste Johans Niels som Høstdreng, fordi han var utro ved Kvæget og ikke holdt Høsten ud. Niels blev belønnet med 4 Kr. for de tilbageværende to Uger af Høsten, men det følgende Aar fik han ogsaa 10 Kr. for hele Høstmaaned. Bedstemor skar Brødet i tykke Skiver og paalagde ham ikke at smøre saa tykt paa Brødet. Er du vant »saadan til« hende ved Nisse? spurgte hun engang, han strøg Kniven af paa Randen af Smørskaalen. At Bedstemor ofte var iblandet Retssager, som nogle antyder, har jeg ikke undersøgt nærmere. Men hun vaagede med pinlig Omhu over sin Ejendomsret, vides der, og var ikke sen til at paakalde andres Opmærksomhed, hvis en Høne eller løsrevet Kreatur forvildede sig ind paa hendes Omraade. Det krævede ogsaa uendelig lang Betænkning, inden hun 1872 indvilgede i et Mageskifte med Mølleren Jørgen Madsen, hvorved »Dyrlægens Have« blev udskiftet fra Toften for et lignende Stykke af Møllejorden i Østermark. Selv Børnene fra Graasten Mark saa hun ikke gerne skyde Genvej op over Løkken, naar de gik i Skole.

En Række Forkarle eller Bestyrere af Gaarden nævnes i 80'erne af det forrige Aarhundrede, deriblandt Klaus omme fra Vesterballe

(Broder til Johan i Haven), Oles Per ovre ved Kirken og Rasmus Samuelsen (siden gift med Ludvigs Kirstine), og mon der ikke kan siges om dem alle, at de var paalidelige og udførte Arbejdet efter bedste Skøn. Men Gaardens Drift laa i en Kurve, der ikke lod sig ændre, før der kom andre Tider og nyere Slægter havde faaet Styret. Paa den Maade er der gaaet nogle Aar, til Far omsider blev af Skelsaar og Alder, og efter at have været borte nogle Aar som Landvæsenselev blev overladt Styret.

Selv om Afholdenhed heller ikke hørte til Bedstemors Dyder, forekommer det mærkeligt, at efterhaanden forfaldt hun mere og mere til Drik. Moder vil dog paastaa, at hun led af Kræft (prostate) det sidste halve Snes Aar, hun levede, og naar hun drak hemmeligt, var det for at dulme Smerterne. Men være det, som det er, det vides imidlertid, at Lavs Fynbos Kone (Sidsel), Bødker Pigen og andre var hyppige Gæster, og det var vistnok noget stærkere Varer end Kaffe, der blev nydt for lukkede Døre, naar disse Damer kom sammen. Den stod saaledes ogsaa paa fine Vine, hedder det. Engang hun kom om »Sønden By« med nogle Flasker Vin, vristede Far Kurven fra hende, og det gjorde hende aldeles forbitret, til Vinen atter blev bragt til Veje. Derefter lød der højkrøstede Stemmer og Latter inde ved Bedstemor, og Karlene og Pigerne morede sig, naar Gæsterne omsider, noget usikre støttede sig til Muren paa Østsiden af Laden, søgte at slippe ubemærket bort i Skumringen. Det undrer heller ikke, at Bedstemor ligesom forandrede sig med Tiden, og hun var vanskelig at omgaa, baade for egne og fremmede Folk. I sin sygelige Tilstand søgte hun saaledes stadig at overvaage al Ting og var haard ved Gaardens Folk, særlig hersede hun med Pigerne, hvem hun ikke overlod mange ledige Stunder.

Som hun selv var begyndt, begyndte Moder ogsaa som Tjenestepige paa Gaarden netop i de Aar, og hun maatte høre mange Spydigheder, efter hun blev forlovet med Far. »An Te, An Te« for Ane Dorthea eller »Te Pigen«, snærrede Bedstemor saaledes efter hende. Men hun levede skam ikke i evig Pine og Arrighed; der var ogsaa Dage, naar Solen skinnede og kun Hættens dukkende Bevægelser røbede hendes Tilstedeværelse, naar hun laa paa Knæ og lugede med en gammel rusten Kniv mellem Rækkerne i Køkkenhaven og Blomsterbedene. Andre Tider lod hun ogsaa spænde for Fjedervognen for at blive kørt til Ærøskøbing eller ud til Faster Karen, efter hun var blevet gift med Jens Hermansen og bosat i Knasterbjerg. Det faldt gerne til en af Karlene at være Kusk, fordi Far ikke vilde være det. Hans A.

Clausen i Lindsbjerg, som var Andenkarl i de Aar, erindrer med et Smil, at Bedstemor sad stiv som en Dukke paa det bageste Sæde og smaalo, naar Hestene travede rask hen over Drejet.

Lægerne dengang har vel tildels staaet hjælpeløse over for Bedstemors Sygdom, og forresten havde hun heller ikke Tillid til Doktorerne, fortæller Mor, men søgte Raad først af en og saa en anden af hin Tids kloge Koner, der nærmest forværrede hendes Tilstand baade legemligt og sjæleligt. Dertil vedblev hun at drikke mere eller mindre, og selv om hun opnaaede Lindring i Øjeblikket, kunde det ikke undgaas med Tiden, at der kom noget fraværende og uberegneligt over Bedstemor, og der maatte tages Skridt for at faa hende til at afstaa Gaarden. Efter gammel Skik og Protokol har Far som eneste Søn, selv om yngst af sine Søskende, vel haft Forret til Gaarden fremfor Faster Karen og Marie, som for øvrigt begge var gift i Mellemtiden. Men til trods for, at Bedstemor sad i uskiftet Bo, som det ses af Skiftet, vægrede hun sig ved at give Slip paa Gaarden og paastod til det sidste, at tillige med Jens Hermansen og den kendte A. H. Paaren (Prokurator) havde Far faaet Gaarden fra hende ved List, endskønt den rette Sammenhæng dog vist maa anses at være, at Faster Karen og Marie har indvirket i at faa en Ordning paa deres Medgift, der hidtil havde staaet uafgjort. Ja, nu har jeg været derovre, men der er jo ikke noget, sagde Jens Hermansen til Far, der vel skal opfattes, at han havde været ovre i Sparekassen og forhørt sig om Bedstemors Økonomi. Skiftet den 21. Juli 1889, hvorved Bedstemor overdrager Gaarden, gengives i efterfølgende:

Let. 247 - 247/89.

Vi Underskrevne ægte og myndige Børn af afdøde Gaardmand Christen Hansen Christensen af Dunkjær, nemlig:

1. Datteren Karen Christensen med hendes Ægtemand Parcellist Jens Hermansen Pedersen i Guds Gave.

2. Datteren Sidsel Marie Christensen med hendes Ægtemand Snedker Christen Knudsen Johansen i Ronæs, og

3. Sønnen Christen Hansen Christensen i Dunkjær, meddele herved hans Enke Karen Christensen fød Knudsen, da sidste i Henhold til Bevilling har havet Ret til at hensidde i udskiftet Bo efter hendes fornævnte afdøde Ægtemand med hans umyndige Børn. Samtykke de, at fremdeles, saa længe hun lever i Enkestand, maa forblive hensiddende i skiftet Bo med os.

Til Bekræftelse med vores egenhændige Underskrifter, p. d. Æroskjøbing,
c. 21. Juli 1889.

Jens H. Pedersen.
Christen K. Johansen.
C. H. Christensen.

Til Vitterlighed:

A. H. Paaren
B. F. Troest.

Foranstaaende Erklæring bedes læst inden Ærø Herreds ordinaire Ret som Adkomst for Gaardmand Christen Hansen Christensens Enke, Karen Christensen født Knudsen, paa Ejendommen Matr. no. 3-a i Dunkjær, af Hartkorn 4 Td. 4 Skp. 2 Fkr. 1/2 Alb. Gammelskat 64 kr. 14 Øre, og Matr. No. 26 sammesteds af Hartkorn 5 Skp. 3 Fkr. 1³/₄ Alb. Gammelskat 10 Kr. 43 Øre, hvilke Ejendomme senest ere solgte for 15,000 Kr.

Æroskjøbing, c. 21. Juli 1889.

For Enken Karen Christensen f. Knudsen
ifølge Bemyndelse

A. H. Paaren.

Læst inden Æroskjøbing Kjøbstads og Ærø Herreds ordinaire Ret, Onsdagen den 24. Juli 1889, og protokolleret Letr. L page 504.

Egge.

Som det fremgaar, har det ikke været med blide Følelser, Bedstemor bøjede sig for Livets Tilskikkelser og sad hen som Aftægtskone. Vi ser saaledes, at hun blev ligesom sær og indesluttet, og selv om hun de følgende Aar søgte Lægebehandling i Svendborg og Rudkøbing, gik det stærkt ned ad Bakke. Maalet med disse Konsultationer udeblev imidlertid, naar vi hører, hun drak bravt nogle Gange paa Hjenturen. I opløftet Stemning raabte hun saaledes: Farvel, Hr. Kaptajn! engang ved Ankomsten til Marstal, hvor Fader indfandt sig for at køre hende hjem. Paa en af disse Udflugter til Rudkøbing vandrede hun fortunlet om uden Maal eller Med, og en venlig Familie, som traf hende, kunde jo se, der var noget i Vejen med det trætte, gamle Menneske og tog sig af hende. Det blev Begyndelsen

til et nært Venskab med Bedstemor. Hun besøgte dem senere flere Gange og medbragte gerne en Gaas eller andet, ligesom de ogsaa kom hjemme. Desværre erindrer jeg ikke Navnet paa Familien, men mon det ikke var Johansen? Paa en Udflugt til Rudkøbing, da jeg var 16—17 Aar gl., blev jeg paalagt af Far og Mor at opsøge dem. Det lykkedes ogsaa at finde Hjemmet, og jeg blev modtaget over al Maade. En livlig, opvakt Datter af Huset gjorde mig saaledes sin Opvartning, men jeg skylder at sige, at jeg var vist en værre Kavalier! Besøger I Bedstemors Grav sommetider? spurgte Faderen. Ja'e, svarede jeg. I Sandhed skyldes dog at siges, at det skete vist ikke ret ofte. Som Barn kom Faster Karens Kirstine siden hjemme, efter at Far og Mor var gift. I Høsten var hun der saaledes flere Dage i Træk. Hun fortæller, at Bedstemor viste sig sjældent, og hendes Dør var altid lukket. Hvis du ikke kan komme ind, skal du bare sparke paa Døren, sagde Mor til Kirstine. Bedstemor kom saa og aabnede Døren for hende og sagde: Nej, du er dog en »fager Pige«, at du vil komme og se til mig! Ligeledes fortæller Kirstine, at Søndag Eftermiddage, naar de kom til Dunkær, gik Moderen (Faster Karen) altid ind til Bedstemor, saa snart hun var staaet af Vognen, og ingen ved, hvad der blev talt om i Enrum mellem Moder og Datter.

Naar Faster Karen var var gaaet, kunde Bedstemor høres rumstere inde ved sig, eller ogsaa kom hun buldrende hen forbi Vinduerne for at hente en Spand Vand i Kælderen. Men hun var ogsaa nysgerrig og indfandt sig til Tider for at laane et eller andet eller for at gøre sig behjælpelig. Engang greb hun saaledes et tungt Lerfad fyldt med Æbleskiver og vilde bære det ind i Stuen, men til alt Uheld tabte hun Fadet, og Æbleskiverne trillede hen over Gulvet. Nej, hvordan er det dog, du bærer dig ad, Mor, sagde Faster Karen, og Bedstemor satte sig befippet paa en Stol. Det har været i Foraaret 1894, at Far gravede hendes Have Syd for Huset, og jeg var lige stor nok til at træde ham i Hælene. Siden var han inde og spiste Frokost, bestaaende af kogt Flæsk og Medister samt Rødbeder, og endskønt jeg kun var 4 Aar gl., mener jeg endnu, at der kom ligesom et Skær af Forsoning over hende, og hun talte fortroligt med Far, mens han spiste. En lys Sommeraften samme Aar holdt jeg Mor i Skørterne, mens hun bar Johan paa Armen. Far var kommet hjem fra Rudkøbing Marked med en Hest, som han ivrig fremviste for en Flok Karle og Piger, der sad paa det lave Stendige for Enden af Gavlen paa den gamle Lade. Da viste Bedstemor sig graa og arrig i Sovekammervinduet, iført Kyse og Nattøj, og spurgte, hvad det var for et Spektakkel!

Enden har da allerede været ganske nær med Bedstemor. Der havde været stille inde hos hende et Par Dage, og den 20. Marts 1985, da Døren blev aabnet, fandtes hun død paa Gulvet i Forstuen. Nogle store Piger, Wilhelms Sine og Trine, kom over og vilde se hendes Lig. Men da dristede jeg mig kun til at faa et flygtigt Glimt af Bedstemors hvidklædte Skikkelse i Kisten.

Ved Skiftet den 18. Marts 1863, da Bedstefar overtog Gaarden, tilfaldt Stedet i Nør som bekendt Søsteren (Faster Ane), dog Jorden blev drevet endnu en lang Aarrække omme fra Gaarden som hidtil. Jeg har været af den Opfattelse, at Karen fulgte med Ane og Oldefar, da de flyttede om i Nør, men senere Oplysninger viser, at hun kom tilbage til sine Forældre i Olde umiddelbart efter Skiftet, og Ane har nærmest været alene deromme efter Oldefars Død, omend hun nok havde et og andet Barn eller ung Pige hos sig for Hovro. Nisses Maren (siden gift med Skolelærer Hansen) og Hans Olsens Grete løb saaledes Ærinder og opholdt sig hos hende med Melleumrum, fortalte de siden. Jeg har ingen Erindring af Ane, skønt det forekommer, som om hun sad hjemme i Køkkenet engang og talte med Far og Mor, der, efter at hun var gaaet, fortalte, at det var Faster Ane omme i Nør. Hun var undselig over for fremmede Folk, hedder det, og snøvlede lidt, naar hun talte; hun kunde saaledes ikke sige »L«. Sommer og Vinter gik hun altid med et sort uldent Tørklæde bundet om Hovedet i en Knude med to Ender, der stak ud, ligesom Fanø-pigerne bruger. Men ellers var hun vist skarp nok! Bl. a. havde hun nogle Penge laant ud til forskellige Folk, og hun vidste skam til Punkt og Prikke, hvad Renterne beløb sig til, naar det kom til Terminen. Som det udprægede Hjemstavns menneske, der havde levet det meste af det forrige Aarhundrede inden for Slægtens snævre Kreds, bevarede Ane mange Træk efter Faderen (Oldefar) og den Tid, hun tilhørte, og hun fortalte med Iver lange Vinteraftener, naar hun sad og bandt eller strikkede. Men Maren og Grete var for unge til at lytte og lod det gaa ind ad det ene Øre og ud af det andet. Faster Ane var aldrig gift, men et eller andet Mandfolk gik til Haande for hende ved Lejlighed. Hans Andersen (Musikker) og Hans Kaadbos Jacob tærskede saaldes Avlen af det lille Sted med Plejle og har fundet Tid mellem »Udlæggene« til at skære deres Navnetræk

i Spaderne paa den lille Lade, hvor de findes den Dag i Dag. Det kan ogsaa tænkes, at Hans Andersen har haft mere end almindelig Tilknytning til Stedet. Vi hører nemlig, naar Ane jagede Skolebørnene bort fra nogle Stikkelsbærbuske, som stod ude ved Vejen, tilføjede hun: Men hvis nogen af eder er Hans Andersens Børn, saa maa I godt plukke!

Karen glemte imidlertid ikke sine Barndomsaar paa Gaarden i Dunkær og vedblev, saa længe hun levede, at være stærkt knyttet til Faster Ane, der efter Karen blev gift med Chr. Møller i Store Rise, overdrog Stedet til hende, og det blev siden drevet fra den Side. Ane kom ogsaa tilsidst over til Karen i Store Rise, hvor hun døde den 2. Februar 1894. Ved hendes Død modtog Faster Karen, Faster Marie og Far tillige hver 700 Kr. af Boet.

Faster Kjesten (yngste af de tre Søskende og Karens Moder) blev gift med Chr. Pedersen Christensen (Møller) fra Store Rise den 13. Juli 1845. Kjesten nævnes som Oldefars Yndlingsdatter, og der gik længe Rygter om Brylluppet. Der er saaledes nedhændet, at »Ni og tyve« Vogne satte sig i Bevægelse, da de blev gift, og den sidste Vogn var næsten ikke af Gaarde, da Brudevognen naaede Rise Kirke. Engang var det vist ogsaa Oldefars Tanke, at Kjesten og Chr. Pæsen omsider skulde overtage Gaarden i Dunkær, hedder det. Men det blev altsaa ikke til noget, og de vilde ogsaa have faaet lang Ventetid, inden Oldefar besindede sig til at afstaa Gaarden. Derimod købte Chr. Pæsen samme Aar, de blev gift, den lille Halvgaard paa Nordsiden af Vejen først i Olde, hvor de siden var bosat. Gaarden er vel tildels ombygget senere, men i min Barndom laa den endnu med sine straatækte Bindeværkslænger, gemt omgivet af Hække og Træer. Jeg har aldrig været inde paa Gaarden, men den har altid haft en vis Tiltrækning, og selv nu kommer jeg sjældent forbi Stedet, uden at Tankerne gaar tilbage til Fortiden, og mit Blik glider i den Retning. For her var det jo, Faster Kjesten boede, fortalte Far saa tit, mens jeg var mindre, naar vi kom forbi, og som Barn kørte han derhen med Faderen i en af de høje, stive Holstenervogne, forspændt en mørkebrun Følhoppe, hvis Linier og Holdning var kendelige i Hestebestanden hjemme paa Gaarden og andre Steder rundt om i Sognet endnu i min Barndom.

Chr. Pedersen døde allerede 1871, da han var 55 Aar gl., og Kjesten var Enke i mange Aar. Der var ingen Sønner, men 5 Døtre fødtes i Ægteskabet, nemlig Gertrud, efterfulgt af Karen, som blev opdraget i Dunkær. Næst var Birthe Cathrine, Kirsten og Anne

Marie. Det fortælles, at Kjesten var bekymret, hvorledes hun skulde faa sine Piger godt afsat, skønt det tyder senere paa, at hun har været heldig nok i den Retning. Fire af Døtrene opnaaede i hvert Fald at blive Gaardmandskoner i Ris Sogn, hvor deres Efterslægt i Nutiden saavel som andre Steder spredt ud over Landet, ukendt og stille under skiftende Vilkaar, danner et solidt Led i Samfundet. Gertrud blev saaledes gift med Jens P. Christensen fra Store Rise den 6. Juli 1865; Karen, gift med Chr. Christensen (Møller) i Store Rise den 11. Juni 1868 (de var Søskendebørn), Birthe Cathrine, gift med Rasmus P. Andersen i Torup den 24. April 1873, og Kirsten, gift med Hans Christian Hansen fra Store Rise den 29. April 1875. Den yngste af Pigerne Anne Marie blev aldrig gift. Hun var forelsket i en Møllerkarl paa Olde Mølle (Anne Kromands Niels), men de maatte ikke faa hinanden for Kjesten. De ældste Døtre var jo kommet godt af Sted, og trods alt var der en vis Standsforskel, ligesom andre Forhold vedrørende Gaarden senere menes at vise, at en fattig Møllerkarl ikke kunde tages i Betragtning som Svigersøn. Nok er det, en Markedsdag i Marstal gik Anne Marie tavs og indesluttet Arm i Arm med andre unge Piger omkring mellem Boder og Gøgl, da hun pludselig fik Øje paa Niels og blev helt uregerlig, og Karlene maatte skyndsomt spænde Hestene for Vognen og køre hende hjem. Men Anne Maries Sind var formørket efter den Dag, saa længe hun levede. Efter Moderens Død opholdt hun sig af og til hos sine andre Søstre, navnlig ved Birthe Cathrine i Torup, men hun døde vistnok til sidst borte paa en eller anden Anstalt.

Saa længe Kjesten levede, vedblev der at være et nær Sammenhold mellem hendes og Bedstefars Efterslægt, og de mødtes genkendende Gang efter Gang bundet af Slægtskabet og Minderne om Forældrene, naar der var Bryllupper eller Begravelser paa den ene eller den anden Side af Familien. Men efter Kjesten Død er det, ligesom de gled længere og længere bort fra hverandre, og i Dag er Slægtskabet saa fjernt, at selv om de nuværende Slægtled mødtes, staar de i de fleste Tilfælde fremmede over for hinanden og uden nogen Anelse om, at de er fjernt beslægtede. Dog skyldes det at siges, at mine Bestræbelser paa at udrede Slægtstraadene har vakt en vis Interesse for Kjestens Slægtsgren hos enkelte af mine Søkende og den yngre Generation. Desværre strækker min Viden om Kjesten sig ikke længere end til disse korte Træk, og jeg erindrer for saa vidt aldrig, at jeg har set hende, endskønt jeg var konfirmeret, da hun døde. Men saa stor var Afstanden allerede dengang. Af en eller anden Grund kom hun yderst

sjældent hjemme, mens Bedstemoder havde Gaarden, og forresten heller ikke efter at Far overtog den. Hun var til Stede, da Bedstemor blev begravet 1895, nævnes der. Men kun 5 Aar gl. dengang har jeg ikke bevaret noget Indtryk af den Begivenhed, omend Kjesten befandt sig i Følget, uden at en Skare alvorlige Mennesker fulgte Kisten og Kvinderne bar spraglede franske Sjaler over Skuldrene og smaa sorte, perlebestukne Huer, der var bundet i en Sløjfe under Hagen. Derimod erindrer jeg et Aar eller to senere, at Chrest Møller i Store Rise købte et Par unge Plage af Far, ved hvilken Lejlighed Karen, der var kendt for sin slaaende Lighed med Moderen, ogsaa var til Stede som en værdig »Matrone«. En Del Tilskuere var samlet inde paa Gaardspladsen, og Karen stod i Døren i fortrolig Samtale med Mor, da Far og Chr. Møller efter behørigt Lidkøb lod Dyrene trække frem. Det skyldes vel ogsaa, at jeg kun var 18 Aar gl., da jeg rejste til Amerika, at mit Kendskab til Kjestens Døtre ikke strækker sig nævneværdigt ud over Fødselsdatoer og Giftermaal tidligere nævnt herigennem. Dog maa det ogsaa tilføjes, at de mange Aars Fraværelse og min Omgang derovre de første Aaringer med visse gamle Ærøboere fra Store Rise og andet Steds paa Øen skyldes i en ikke ringe Grad, at min Interesse for Kjesten og Forslægten i det hele taget vakt. Efter min Hjemkomst har jeg saaledes været i Forbindelse med visse af Kjestens Efterslægt, deriblandt den snart 90-aarige Niels Hansen Christensen (Søn af Gertrud og Jens), ligeledes Trine i Torup (Datter af Birthe og Rasmus). Trine er siden hengaact, men begge udtalte, at noget af Kjestens Træk (altsaa Bedstemoderen) spores paa Spindesiden endnu ved den velbyggede, middelhøje Skikkelse, ligesom hendes Ansigtstræk ogsaa afspejler sig i visse af Efterslægten efter 4—5 Generationer. Der findes ikke noget Billede af hende. Men her skal du se, sagde Trine til mig, her er et Billede af mine Forældre. Hansine, gift med Erik Phillipsen i Lille Rise, fremviste ligeledes et prægtigt Billede af sine Bedsteforældre (Gertrud og Jens). Jeg sad længe og betragtede disse falmene Fotografier af Kjestens Efterslægt, og det var næsten, som om de blev levende og jeg kunde tale med dem. En stille Tanke gik ogsaa til Trine og Hansine, fordi de med saa megen Omtanke havde bevaret disse Billeder for Eftertiden. Men hvorledes kan jeg beskrive Gertrud og Birthe Cathrine, uden at Gertrud synes kraftigere bygget og har runde, fyldigere Ansigtstræk end Birthe, som de sidder stolte og selvbevidste i deres smukke gammeldags Dragter ved Siden af deres Mænd. Billederne findes, men Mindeerne udslukkes, og jeg kan kun spørge, mon deres Moder havde de

samme Træk, og mon de har slægtet deres Bedstemor (Karen Forvalters) i Udseende? Endvidere fremviste Trine et Fotografi af en smuk ung Pige med runde, fyldige Ansigtstræk og mørke, drømmende Øjne. Haaret er trukket stramt tilbage over det runde Forhoved og knyttet i en Knude i Nakken. Det er Anne Marie, sagde Trine.

Det hedder om Kjesten, at hun var en flittig Læser paa sine gamle Dage, og efter hun blev gammel og affældig, gik en ældre Pige, som var hos hende, jævnlig hen til Biblioteket paa Rise Fattiggaard og ombyttede Bøgerne for hende.

Gertrud og Jens havde Gaarden i Olde en Aarrække, hvorefter deres Søn (Chr. P. Christensen), opnævnt efter Bedstefaderen, overtog den. Men Kjesten vedblev at være paa Gaarden Resten af sine Dage og døde den 19. April 1905, 84 Aar gl.

FAR OG MOR, FASTER KAREN OG FASTER MARIE

MANGE ANSIGTSTRÆK og Skikkelser er gledet forbi i Tankerne ved at nedskrive mine Erindringer og Oplysninger om vor Slægt, og idet jeg naar til Far, ser jeg efter mine mange Aars Ophold i Amerika i nær Berøring med Kristen, Line, Sidsel Marie og Peder Knudsen (Sønner og Døtre af Fars Morbror Knud og Hustru Line, og derfor hans Fætre og Kusiner), at hans Træk og Lader hældede umiskendeligt til denne Slægtsgren. Far havde saaledes de samme »angular« Ansigtstræk, brede Pande og store Næse og glimtende graa Øjne, ligesom han ikke var uden deres stædige og lunefulde Væsen og let til Vrede og Fortørnelse. I Skikkelse og Bygning mindede han særlig om Kristen med sin svære Overkrop, og selv om Far ikke var grovbygget, havde han kraftige Arme og Ben og var i Besiddelse af stor Styrke. Som Tegn paa hans Kræfter nævnes der, at han i sin Velmagt saa tit med Lethed smed et »Læstræ« over Rønningen paa den gamle Lade. Lavs Smed paastaar endvidere, at Far kunde holde en Hest, saa den ikke formaaede at sparke bagud, ved at slutte sine Arme omkring Bagbenene paa den. Han havde gaaet i Skole hos Lærer Winther, men hans Skolekundskaber var kun ganske almindelige, og han var ikke særlig kløgtig, naar det drejede sig om Tal og Regning. Jeg erindrer saaledes, naar jeg holdt Sækken og han skulde opmaale »Præstekorn«, at det kunde være besværligt nok med Skæpper og Fjerdingskar for ham. Ellers er Fars Barndom og Opvækst i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede svundet i de Omgivelser, som alle vi Søkende er fortrolige med og kender saa nøje fra vor egen Barndom. Allerede som Dreng var Far stor og stærk af sin Alder og bl. a. kendt for at være en dygtig Svømmer. Af jævnaldrende i hans Drengeaar omtalte han ofte Nisses Per Lavsen, Hans Kaadbos Jacob og den førnævnte Peder Knudsen, som dog var nogle Aar yngre. Vi hører ligeledes, at Drengestreger og Adspredelser i Fars Barndom ikke har afveget synderligt fra vor Tids. Der berettes saaledes om

Skøjteløb paa Kanalen i Noret om til Vandmøllerne, hvorfra der fortsattes paa den spejlblanke Isflade i Lille Rise Havet, indtil de omsider med Tungen ude af Halsen som et Hundekobbel trætte lagde sig ned paa Isen. Andre Tider blev et gammelt Dejtrug trukket frem og møjsommeligt paa en Trillebør ført ud til »Flammes«, hvor der tilbragtes herlige Tider med vovelig Sejlads paa den ret dybe Tørvegrav. Engang kæntrede saaledes Truget, og Per Lavsens var nær ved at drukne. Skydevaaben omfattedes ogsaa med stor Interesse af Far i Drengaaarene, og det er der vel ikke noget at sige til. Sammen med sin uundværlige Kammerat Per Lavsens gik han engang ud til »Galgehøj« for at afprøve en gammel Rytterpistol; men til alt Uheld kom Lærer Winther pludselig drivende med Bøsse og Hund fra Lille Rise-Kanten, og Far skjulte skyndsomt Pistolen under Trøjen. Deres for-dægtige Holdning fortalte vel, at Lærer Winther havde truffet dem paa et højest ubelejligt Tidspunkt, men paa Spørgsmaalet, hvad de foretog sig, svarede de undvigende, at de var bare ude og flytte Faarene, og Winther fortsatte ned over Marken. Da han var ude af Syne og de mente, der var Fred og ingen Fare, affyrede de Pistolen, der gav Genlyd mellem Bakkerne, og en Flok Agerhøns svirrede paa Vingerne, uden at Winther fik dem paa Skudhold. Imidlertid ind-fandt han sig igen og gav dem en Irettesættelse, de sent glemte: At de turde vove at lyve ham lige i Øjnene, og sluttede med Ønsket om, at Huden af alle de Tyrekalve, der var slagtet paa Gaarden i sin Tid, maatte blive slidt op paa deres forhærdede Kroppe.

Peder Knudsen kunde ogsaa berette, at han og Far engang fandt en død Due og forlagde ligeledes Omraadet til »Galgehøj« for at koge Suppe paa den. Dog meldes der ikke noget om Resultatet. Men Far nikkede smilende ved Erindringen, da jeg mange Aar senere om-talte Begivenheden i et af mine Breve.

Selv om der sporede visse Brydninger med Fortiden i Fars Barn-dom og Opværkt, holdt meget af det gamle endnu Stand i lang Tid, og Oplysningen og Underholdningen i Almuen var inden for be-skedne Grænser. Dog, Far var jo kun en stor Dreng endnu, og hans Tankegang bevægede sig ikke uden for de hjemlige Omgivelser. Som Tiden gik, udviste hans Egetsind og Selvraadighed sig imidlertid mere og mere, og det kneb for Moderen og Søstrene at holde ham i »Ave«, omtales der. Det forlyder ogsaa, at han hurtigt gebærdede sig som voksen og røg og drak i ældres Lag, saa snart han var kon-firmeret, om ej til eget bedste, som det siden viser sig. En Overgang var han saaledes hengiven til Kortspil, og sammen med andre til-

bragte han mange Nætter over Kortene med vekslende Held i smaa halvmørke Karlekamre med en Tællepraas som Belysning, mens Brændevinsflasken med Mellemrum gik omkring fra Mund til Mund i Kredsen. Han indrømmede ogsaa senere i Livet, hvor lidet og ørkesløst denne Adspredelse tjente, og han glemte aldrig en letsindig Handling, han havde begaaet i de Aar. Ikke én, men adskillige Gange, efter at han blev ældre, genkaldte han saaledes brødebetyngtet for mig, at Søsteren (Faster Karen) havde et lille udskaaret Skrin, hun havde faaet som en Gave, hvori hun opbevarede nogle Smykker og Spareskillinger. En Aften, han var i Forlegenhed for Penge, sprængte han imidlertid uden videre Laasen og tømte Skrinet for Indholdet af rede Penge. Som tænkes kan blev der et slemt Postyr, da det blev opdaget, og Himmel og Jord sattes i Bevægelse for at finde den Skyldige. Endnu værre var det, at en ulykkelig Tjenestepige blev mistænkt, indtil Far omsider efter et frygteligt Opgør med Faster Karen og Mor angerfuldt maatte erklære sig skyldig i alles Paahør.

Han naaede ikke at komme i Kongens Klæder, fordi han var platfodet, men ikke destomindre følte han sig altid draget af de blanke Knapper og Uniformen, og sommetider naar han var rigtig i sit Es, greb han et gammelt Forladergevær og kom i Retstilling. Ikke saa faa Veteraner fra 64 og enkelte fra 3-Aars Krigen var endnu i fuld Vigør omkring ved Aarhundredskiftet, og ved en Veteranfest i Marstal marcherede de tungt og svedende forbi med vajende Faner og klingende Spil. »De Stakler«, sagde Mor om dem. Men Far glemte alt andet om sig og stod hensunken til Musikkens Toner og Fodslagene af de marcherende Kolonner. Skønt jeg ogsaa selv er besjælet noget i den Retning, aner jeg alligevel ikke, hvad der skyldtes Fars Begejstring for alt, der vedrørte Vaaben og Militær, uden at det kan tillægges Beretninger i hans Barndom om Krig og Elendighed i 64, da denne Begivenhed endnu var i frisk Minde hos ældre Mennesker. En gammel Kone kom og fortalte Bedstemor: Nu har Tysken taget Paris. Nej, jøsses, har de taget Paris, saa er vi dog nogle ulykkelige Mennesker, svarede hun. Dog blev Krigen ikke altid set i sit grelleste Lys af de gamle, naar de havde nydt et vist Antal Kaffepunche. Der hørtes saaledes ogsaa om udsatte Stillinger og Kanontorden, tilstrækkeligt til at sætte et barnligt Sind i Bevægelse.

Hidtil havde Far imidlertid gaaet hjemme hos Moderen som Dreng og Andenkarl, og selv om Søstrene var ældre, har han efter gammel Skik som ene Søn været berettiget til Hjemmegaarden, naar han

naaede Skelsaar og Alder, og der er næppe Tvivl om, at han har set hen til dette Maal med al sin Ungdoms Iver og Utaalmodighed, kun lidet anende det tunge Ansvar, denne Begunstigelse medførte senere. Det forekommer imidlertid, at Andelsbevægelsen og forbedret Landbrug er begyndt at faa Indpas paa Ærø, og som noget nyt blev det besluttet, at han skulde tilbringe nogle Aar som Landvæsenselev andre Steder, inden han overtog Gaarden. Og 3 Aar i Begyndelsen af 80'erne finder vi saaledes Far paa store Gaarde paa Falster, Sjælland og i Jylland, hvor han under nye Forhold havde rig Lejlighed til at udfolde sine Evner og blive belært af egne og andres Svagheder. Han var blevet en Pøkkers Karl, bemærkede Folk. Hans Tøj havde faaet nyt Snit, og han svang sig i Dansen med de »villeste« Piger, da han var hjemme til Maries Bryllup 1885, oplyser Kjesten (Datter af Gertrud og Jens Christensen), siden gift med Hans Albertsen i Lille Rise.

*Fader som Landvæsenselev paa Falster
i 19-20 Aars Alderen*

Endskønt Far indrømmer, at Landvæsenseleverne havde bedre Kaar end de øvrige Tjenestefolk, lod Forholdene noget tilbage at ønske paa de store Herregaarde dengang, og mange af Karlene var nogle mærkelige »forsørne« Typer, hedder det videre. Han omtalte ogsaa de beskedne Forhold, som Husmændene, der var knyttet til Gaardene, levede under. Men de var flinke, og han stod sig godt med dem. Paa Sjælland kom de saaledes med Brændevinsflasken for hans Umage, naar deres lille Jordstykke var tilsaet. Han beundrede ogsaa deres Dygtighed og Arbejdsevne. Ingen kunde saaledes sætte en Kornstak som dem. Høje og lange som Ladebygninger, hed det. Kom kun med Negene, opmuntrede Forvalteren paa Korselitzc. Jeg har Husmænd, der nok kan tage mod dem lige saa rask, som mine Elever kan række dem. Hensigten, at Far skulde lære noget inden for Landbruget, som han kunde drage Udbytte af, efter at han overtog Gaarden, skete selvfølgelig i den bedste Tanke fra alle Sider, men desværre kan der ikke siges senere, at Uddannelsen svarede til Forventningerne. Thi selv om han var foretagsom nok paa flere Maader i sin yngre Aar, var det, ligesom han manglede Fremsyn og Evner til at føre det ud i Praksis og til egen Fordel. Dog ses der af et Diplom, at han tilkendtes 1. Præmie for Roer paa Landbrugsudstillingen i Ærøskøbing 1887. Desuden anskaffede han 3 Aar senere den første Høstmaskine (Aflægger) paa Ærø, der vakte betydelig Opsigt dengang, og naturligvis var et stort Fremskridt. En Overgang høstede han tillige for andre, men ofte saa han stort paa Betalingen, og udover god Beværtning omkring hos Bønderne indbragte denne »Geschäft« ikke nogen Fortjeneste. Det syntes heller ikke at bekymre ham særligt, at mens han høstede for andre, stod Kornet hjemme ved Roden og ventede paa at blive afhøstet. Men saadan var Far.

De nærmere Omstændigheder ved Fars og Mors Forlovelse og Bryllup 1890 har jeg besluttet at indføre under det egentlige Afsnit om Mor. Der fulgte imidlertid vanskelige Tider, efter at de var blevet gift, og Far kom til at staa for Gaarden. Faster Karen og Faster Marie var saaledes blevet gift i Mellemaarene og gjorde nu Krav paa deres Arvepart, der for Maries Vedkommende beløb sig til 8,000 Kr., og Karens Andel har sandsynligvis været et lignende Beløb. Jeg har ikke undersøgt det nærmere, men det menes, at hun modtog noget af sin Arv tidligere, da hun blev gift med Jens Hermansen. Det viser desuden, at Rise Sparekasse har betydelige Laan udestaaende i Gaarden, inden Bedstemor afstod den, foruden at hun ogsaa havde Gæld andre Steder, og i øvrigt var hendes Pengesager i en daarlig Forfat-

ning, da Far overtog Gaarden den 21. Juli 1889, og Skødet lyder som følgende:

L. No. 248.

Stempeltax 272 Kr. 65 Øre.

SKJØDE:

Jeg underskrevne Karen Christensen født Knudsen, Enke efter Gaardmand Christen Hansen Christensen af Dunkjær efter hvem jeg i Medfør af Bevilling som thinglases samtidig hermed, hensidder i uskiftet Bø, erklærer herved og gjør vitterligt, at jeg har solgt og afstaaet, ligesom jeg nu herved ganske og aldeles sælger, skjøder og overdrager følgende bemeldte min afdøde Ægtemand og mig tilhørende Eiendomme nemlig:

1) Gaarden Matr. No. 3-a i Byen Dunkjær med paaværende Bygninger og tiliggende Jorder, ansatte for Hartkorn 4 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Gammel-skat 64 Kr. 14 Øre.

2) Parcellen Matr. No. 40-b sammesteds af Hartkorn 2 Fdkr. $\frac{3}{4}$ Alb. Gammel-skat 95 Øre, og

3) Eiendommen Matr. No. 26 sammesteds af Hartkorn 5 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Alb. Gammelskat 10 Kr. 43 Øre, som nævnte Eiendomme nu ere og forefindes, til min Søn Christen Hansen Christensen for den betingede Kjøbesum 26,000 Kr., siger Sex og Tyve Tusinde Kroner, samt imod, at han yder til mig for min Livstid den i en særskilt Kontrakt af Dags Dato nærmere bestemte Aftægt.

Endvidere skal Kjøberen yde den efter Kontrakt af 27de Februar 1877 paa Gaarden hvilende Aftægt til Johannes Jensen Kay.

Med de solgte Eiendomme modtager Kjøberen tillige al paa samme værende Avl og Afgrode, samt den hele Besætning, bestaaende af 3 Heste, 2 Plage, 11 Køer, 2 Kvier, 3 Kalve, 4 Faar og 4 Lam samt 4 Sviin, saa og alle Avls- og Mejeri-Redskaber og Udbo samt det forhaanden værende Indbo, undtagen de Gjenstande, jeg deraf udtager til Brug paa Aftægten og som efter min Død atter tilfalder ham.

De solgte faste og lose Eiendele tiltræder Kjøberen den 1ste August d. A.

Da nu Kjøberen Christen Hansen Christensen har berigtiget Kjøbesummen 26,000 Kr. ved at overtage den Eiendommen paahvilende Obligationsgæld til Rise Spare- og Laanekasse, stor 10,000 Kr., hvoraf han tillige berigtiger de resterende og fremtidig lobende Renter, samt ved idag at have udstedt Panteobligation til min Svigersøn, Parcelist Jens Hermansen Pedersen i Gudsgave for 8,000 Kr. og til min Svigersøn Snedker Christen Knudsen Johansen, Ronæs, ligeledes

for 8,000 Kr., saa skal de foran nævnte Eiendomme Matr. No. 3-a, 40-b og 26 i Dunkjær med sammes rette Tilhørende og Tilliggende herefter følge og tilhøre ham og hans Arvinger med de Rettigheder, Byrder og Forpligtelser hvormed jeg og min afgangne Ægtemand forhen har eiet og besiddet samme, og er jeg pligtig at hjemle ham det Overdragne fri for Alle og Enhvervs Til- og Paatale.

Værdien af det Solgte ansættes til ialt 45,000 Kr., hvoraf regnes for de faste Eiendomme 42,000 Kr. og for Løsøret 3,000 Kr., og er herefter dette Skjøde for et Beløb af 40,800 Kr. skrevet paa stemplet Papir af 1ste Klasse til Taxt 272 Kr. med Tillæg for Løsøret af 65 Øre, medens der til Kontrakten om den Sælgerinden tilkommende Aftægt efter dennes Værdi 1200 Kr. er benyttet stemplet Papir af 1ste Klasse til Taxt 8 Kr.

Under 11. August 1875 er paa Gaarden Matr. No. 3-a thinglæst en Deklaration angaaende en Generalstaben indrømmet Servitut.

Til Bekræftelse med min egenhændige Underskrift i Overværelse af Vitterlighedsvidner.

Ærøskjøbing, den 21de Juli 1889.

Karen Christensen.

Til Vitterlighed: Paaren. B. Fr. Troest.

At ingen Restancer af Kongelige Skatter eller Brandpenge paahvile ovennævnte Eiendom, attesteres.

Toldkamret for Ærø, Ærøskjøbing d. 26. Juli 1889.

Bruun.

Under disse Omstændigheder har Far derfor ikke set anden Udvej end at bortsælge noget af Jorden for at udrede Søstrenes Arvepart og prøve at komme paa ret Køl, og i 90'erne frasolgtes efterhaanden »Rasmus Jensen Ruhet« til Hans Kromann og alt det øvrige af »Ruhet« (Galgehøj med andre Ord) til henholdsvis Jacob og Hans Kresen (Mureren) samt Mosen til Niels H. Rasmussen, endvidere Sjøparten til Terkel Christensen i Dunkær Mark. Jeg erindrer, at jeg løb efter Far og Landmaaleren, da den sidste Del af Galgehøj blev opmaalt. Det maa du ikke, advarede Far, idet jeg rørte ved en af de røde- og hvidstribede Afmærkningspæle. Men kun lidet anede jeg dengang, at noget, som havde tilhørt Gaarden fra Fortiden og i Oldefars Tid gled bort for aldrig mere at vende tilbage. Gaarden

blev derved nedskaaret til det halve af sin oprindelige Størrelse, og Folkeholdet og alt andet nedsattes i samme Forhold, endskønt i min tidligste Barndom var der stadig fast Karl og Pige hjemme. Jeg gik vel endnu med Skørter, da Nisses Niels var Karl, og erindrer dunkelt, at jeg var elleveld for hans sure, halvlange Træpibe, som det engang lykkedes mig at skille i Stumper og Stykker til hans store Fortrydelse. Senere tjente Ellens Klavs og hans to Søstre Sidsel Marie og Trinc ogsaa hjemme paa Gaarden.

Naar jeg ser tilbage til de Aar, har jeg ligesom den Opfattelse, at der stadig var et Skær af Velstand fra Fortiden over mit Barndomshjem, og alt var omgivet af Ro og Tryghed for Fremtiden. Der var saaledes de daglige Maaltider, under hvilke Far indtog Fløjpladsen, efterfulgt af Karle, Dreng og Piger paa den lange Køkkenbænk, men Mor sad ene paa den modsatte Side af Bordet. Det forekommer, at Far var ordknap og bestemt under Maaltiderne, og han spiste hurtigt. Mor derimod førte gerne Ordet, og Stemningen kunde være munter, uden at jeg anede, hvad det drejede sig om. Jeg stod bare som en stor »Stoffer«, mens Mor smurte mine Mellemmader. Sammenkomsterne dengang med Slægtninge og Naboer bar ogsaa et fortroligt Præg, og der blev ikke gjort saa store Anstaltninger udover Eftermiddagskaffen med tilhørende Æbleskiver eller Kage. Spiseselskaber fandt heller ikke Sted ret ofte, og naar det hændte, bestod Maden gerne af Brød og røget Flæsk med tilhørende Spejlæg og syltede Agurker. Det skyldes i hvert Fald ikke overdreven Levemaade og Festligheder, at det omsider gik nedad, og det blev vanskeligt for Far at klare Bedriften. Nej, Grunden maa vist søges i Fars Egetsind og Fremgangsmaade under ulige Vilkaar til trods for sin Uddannelse som Landvæsenselev. Det gamle Bindingsværk var saaledes blevet brøstfældigt omkring ved Aarhundredskiftet, og Staldforholdene lod meget tilbage at ønske. Jorden for 60—70 Aar siden var ogsaa fattig og udpint, og der skulde hengaa mange Aar, og andre Kræfter skulde overtage Driften, inden den blev bragt tilbage til sin nuværende Ydeevne. Dertil kom foruden hans andre Svagheder, at den Svøbe, som havde hjemsøgt Forældrene, ogsaa fik Overhaand hos Far med Aarene. Smedie og Stokkegilderne var jo endnu aarlige Bcgivenheder dengang, ved hvilke der blev drukket efter en større Maalestok, og ikke sjældent blev der indgaaet Væddemaal og Handelsaftaler, naar Deltagerne havde nydt tilstrækkeligt af de smaa »Sorte«, der i og for sig vel betød mindre, naar Handelen drejede sig om en Hest med Fejl eller en billig Tombakskasse (Ur).

En sen Aften havde Hans Kaadbos Jacob været til Piger og gik gennem Ane Kirstine Have paa Hjemvejen, da han hørte Far og Hans Olsen skændes inde i Hestestalden, og sneg sig nærmere. Er det Meningen, du vil have den? spurgte Far. Ja, saagu er det Meningen, svarede Hans Olsen, for i næste Øjeblik at tumle baglæns ud af Stalddøren med en Lygte i Haanden. Da kunde jeg lige godt se, du var den gamle, du plejede at være, sagde Jacob mange Aar senere til Far, der ikke anede, at nogen havde overværet den natlige Affære. Men andre og vigtigere Aftaler blev ogsaa truffet ved disse Sammenkomster, som dengang Far byttede Fødegaarden i Dunkær for Lavs Vesterballes Sted i Stokkeby, der kostede mange urolige Timer og ydmygende Tilnærmelser, inden Lavs Vesterballe lod sig overtale til at glemme Aftalen. Salg af nogle Grisesøer til Slagter Schweder førte ogsaa til Retssag og Omkostninger, inden Handelen blev erklæret ugyldig, fordi Far ikke havde været ansvarlig for sine Handlinger i Øjeblikket. Disse Drikkeorgier gentog sig ogsaa Markedsdage i Ærøskøbing og Marstal, mens jeg var mindre, og jeg ser endnu Græsvænge-Smedens sorte, skæggede Ansigt, omgivet af Far og andre inde i Mads Tomsens lave røgflydte Gæstgiverstue, »førre« den ene Omgang efter den anden, mens Mor holdt mig og Johan ved Haanden og sammen med andre Koner taalmodig stod og ventede, at de dog skulde blive færdige og tage hjem. Og hvad håndte der ikke, naar disse berusede Mænd omsider ravede omkring i de gamle Købmandsgaarde for at trække Hestene frem og spændt for Vognene? Ved en given Lejlighed gik det ogsaa galt for Far, endskønt han var kendt for sin Færdighed til at omgaas Heste. »De Kuler«, sagde han om dem. Købmandskarlen var nemlig betænkelig ved at gaa ind i Baasen til den lille røde Hoppe, der helst undgik Berøring af fremmede, da Far pludselig greb Pисken for at vise, hvorledes saadan en »Gimmerkat« skulde behandles, der efterfulgtes af nogle forskræmte Hvin og Spark fra den lille »Røde«. Han undgik heller ikke at blive ramt paa det ene Laar, og skønt stærkt beruset greb han, sammentrukket af Smerte, flere Gange til Benet paa Hjemvejen. Siden henvendte han sig til en klog Kone i Bregninge, der anbefalede varme Eddikeomslag, og heldigvis fik han ikke Mén af Sparket.

Men Tilværelsen var skam ikke altid lutter Græmmelse i Fars Nærhed. Tit havde han ogsaa lyse Stunder og kunde være glad og munter uden at søge Opmuntring i Flasken. Dertil var det ikke naaet endnu. Naar jeg saaledes senere begyndte at følge med i Arbejdet, og vi gik Side om Side i Roerne, eller jeg fulgte ham som Opbinder

i Høsten, standsede han sommetider fortroligt, og der kom ligesom et Træk af Stolthed over ham ved Tanken om Slægten og Fortiden, og Minder om mærkelige gamle Mænd og Kvinder i hans Barndom, hvor de boede, og hvorledes de havde »gebærdet« sig blev levende og fandt lydhøre Øren hos mig. Han var heller ikke uden »Gehör« for Musik, og naar han var oplagt under Arbejdet, nynnede han ofte en eller anden Melodi, der var naaet til Ærø med en omvandrede Lirekassedrejer eller Karusel. En Hændelse omkring Aarhundredskiftet staaer levende i min Erindring endnu. En Høstdag med høj Sol og klar Luft, som der kan indtræffe hjemme, kom saaledes 3 omvandrede Musikanter anstigende hjemme paa Gaardspladsen. Deres Tøj var støvet og afdanket, og Skoene var skæve og tyndslidte. Særlig Fløjtespilleren tiltrak sig Opmærksomhed, ikke mindst fordi han var iført sort Diplomatfrakke og høj Silkehat, men ogsaa paa Grund af sin ret store røde Næse og oppustede, forfaldne Ansigtstræk. Ved hans Død nogle Aar senere omtaltes han i en Aviskronik som en kendt Fløjtenist, der havde medvirket ved fine Orkestre i Tivoli og forskellige Varieteer i sin Tid. Det var i Mellemadspausen, men Bordet blev hurtigt rømmet, da der formedelst en 10 Øre, som var deres Belønning, hørtes letbenede Wiernervalse ude paa Gaardspladsen, og Faders Ansigt fortrak sig, medens han stod sammen med de andre paa Trappen og lyttede. Selv var jeg kun et Barn og skelnede vel daarligt mellem Musik og Støj dengang; dog i det Øjeblik, de slog an, aabnede en ukendt Verden sig for mig, og jeg vidste, det var Musik, selv om jeg ikke forstod det.

18 Aar gl. rejste jeg til Amerika og gensaa ikke Far siden, der paa det Tidspunkt har været 45 Aar gl., mens Mor var 6 Aar yngre. Min Skildring af ham de efterfølgende Aar beror derfor paa Oplysninger fra mine Søskende og yngre Slægtninge efter min Hjemkomst. Min Bror Johan var saaledes ude blandt andre allerede, da jeg rejste, og udover en Daglejer en gang imellem hvilede Arbejdet paa Far; thi nu var der ikke længere Raad til at holde Karl eller Pige, selv om mine mindreaarige Søskende traadte til og gjorde sig nyttige efterhaanden, indtil de blev konfirmeret og gled bort fra Hjemmet. Det var svage Arbejdskræfter, indrømmer de senere, endskønt de tog ingen Skade af disse Aar. For Far var det imidlertid strenge Aar, ikke alene paa Grund af Arbejdsforholdene, men Økonomien var desuden spændt til det yderste med voksende Gæld fra Aar til Aar, og allerede i min Barndom voldte det ikke ringe Bekymring, naar

Terminen nærmede sig, at svare enhver sit. Lidt Statistik viser i øvrigt, at Far i Aarene, han havde Gaarden, har udbetalt den staaende Gæld (ca. 20,000 Kr.) næsten to Gange med Renter og Renters Rente. Og saaledes er Aarene svundet indtil den første Verdenskrig og efterfølgende »Gullashperiode«, hvorved Landbruget oplevede en Højkonjunktur, og det blev siden lettere at svare Skatter og Renter.

I Begyndelsen af 20'erne indtraadte der imidlertid atter nogle vanskelige Aar for Landbruget. Men saaledes er Tilværelsen nu engang afpasset, og Menneskene skal kæmpe med saa mange Vanskeligheder Livet igennem. Mine Søskende med Undtagelse af Karl har imidlertid staaet som voksne Mænd og Kvinder i denne Omgang, og med al deres Ungdoms Iver og Lyst har de givet Tilværelsen et lidt lysere Skær og været i Stand til at bære en Del af Byrderne for Far og Mor. Men det havde ogsaa været en haard Kamp for Far, og de mange Aars Slid og Slæb havde bøjet hans Nakke og gjort ham tung til Gangs, endskønt han endnu ikke var naaet nogen høj Alder. Hans Hang til Flasken var heller ikke blevet mindre med Aarene, og det tjente til at nedbryde hans Helbred baade legemligt og aandeligt. Jeg kunde saaledes ikke længere lade ham tage til Byen alene, og der maatte træffes en Beslutning med Hensyn til Gaarden i Fremtiden, omtaler Mor siden. Og Hensigten var vel nærmest, at en af de øvrige Søskende skulde overtage Gaarden, men flere Løsninger tilbød sig, inden de traf en endelig Beslutning. Der manglede saaledes ikke paa Liebhave, som havde Pungen i Orden, deriblandt Lavs Hansen (Gravendalmanden), om hvem det hedder, at han tilbød at betale 100,000 Kr. for Gaarden, hvilket var uhørt for en Gaard paa den Størrelse dengang. Men Far og Mor vilde derved blive tvunget til at forlade Gaarden, der havde været deres Hjem i saa mange Aar, eller ogsaa nyde Aftægt under fremmede Mennesker, og ingen af disse Betingelser syntes tiltrækkende i Øjeblikket. Godt derfor, at det gik, som det gik, idet det blev besluttet, at min Søster Maren Sofie og hendes Mand (Marius Rasmussen) skulde forpagte Gaarden indtil videre, og Far og Mor flyttede ind i Aftægtslejligheden. At min Bror Aaret efter, da Far døde, overtog Gaarden, og de nærmere Omstændigheder dermed, er en anden Sag. Men Marius var en dygtig Landmand, og i det korte Aar (1927), han drev Gaarden, kom der en anden Stil paa Driften. Løkken blev saaledes drænet, hvad den havde tiltrængt i mange Aar. Det forundrede ogsaa Far, hvad der kunde frembringes af Jorden, skønt han havde gaaet der alle Aar og Dage, som han udtalte sig. Det gav ogsaa ham Lyst til at deltage

i Høstarbejdet endnu en Gang. Barhovedet og barfodet gik han saaledes ovre »Stejlen« og søgte med meget Besvær at sætte Kornet sammen i »Hobe«, da Marius indfandt sig og spurgte: Nej, hvordan er det dog, du bær' dig ad, Krester? Saa listede Far slukøret hjem til Mor og beklagede, at nu kunde han ikke udføre det godt nok længere til Marius.

Far svækkedes nu for Alvor, og hans Sind formørkedes. Kun et Aar tilbragte han omme i Aftægtslejligheden, og tidlig og sildig bekymrede han sig, hvorledes de dog skulde faa Føden. En Overgang opholdt han sig desuden paa Sygehuset i Ærøskøbing, hvilket havde en gavnlig Virkning i Øjeblikket, og det var, ligesom han genvandt noget af sit overstadige Lune, men desværre ogsaa noget af sin tidligere »Forvorpenhed«. Som naar han sad med Hatten paa Hovedet og hvilede Fødderne paa Bordkanten, mens Mor anrettede »ba'e Brød«, bestaaende af Æg og Rugbrød sammenbagt i Panden, der var hans Yndlingsret. I korte Tidsrum kunde han ogsaa være ret maadeholden, men snart meldte Trangen til den grønne Flaske sig igen, skønt han kunde jo slet ikke taale Spiritus længere, og det nedbrød hans sidste Kræfter og Modstand. Han havde saadan en Tørst og drak flere lunkne Bajere daglig, som han varmede i Vandgryden paa Komfuret. Det skete, at en Flaske gik i Stykker, hvis Vandet var paa Kogepunktet. Saa blev Mor alligevel fortrydelig og skændte paa ham, oplyser hun siden.

Men Fars Dage var talte. Den fordums stærke Skikkelse svandt hen, og han ramtes af en Hjerneblødning. I 2—3 Uger laa han stum og lammet i Aftægtslejligheden, inden han udaandede den 22. Februar 1928, og var begravet den 25. Februar 1928.

Ja, kære Far, jeg naaede aldrig at se dig efter hin Dag den 18. Februar 1908, da du rakte mig Haanden til Farvel, og nu har du været borte i saa mange Aar. Men mange Gange siden i det halve Aarhundrede, der er gaaet, har dine Ansigtstræk og Skikkelse vist sig for mig. Dit Liv var ikke let, men al din Møje og Besvær har ikke været omsonst, thi Fødehemmet blev derved bevaret for Efterslægten, og som en Tak er disse Linier nedskrevet til Minde om dig i de kommende Tider.

Det skyldes ikke Faders ældste Søster (Faster Karen), at saa mange rige Minder fra hendes Barndom og Ungdom er glemt for Eftertiden;

thi hun oplyste med Glæde senere som voksen for andre om den Tid. Men selv om jeg ofte som Barn lyttede til hende, svigter min Hukommelse desværre efter de mange Aar, der er henløbet, og mangt og meget bliver taaget, naar jeg søger at genkalde hendes Barndoms-minder, og med Undtagelse af de Brudstykker i forangaaende i Forbindelse med Faderen og Moderen, er jeg kun i Stand til at tilføje nogle faa Oplysninger om hendes Barndomstid efter Datteren Ane Christine, hvoraf det bl. a. hedder, at hun var en ivrig Læser som Barn og laante Bøger af Præstefruen (Provst Pontoppidans anden Kone), der tilsyneladende fattede Interesse for hende. Hun havde imidlertid svage Øjne som mindreaarig og taalte ikke at læse i Dagslyset, hvorfor hun i Timevis sad sammenkrøbet inde i Spisekammeret, hvor der var dunkelt, og læste. Christine mener desuden, at hendes Moder slægtede paa Bedstemoderens Side (Karen Forvalters) med sine runde og fyldige Ansigtstræk og middelhøje, kraftige Skikkelse, Kendetegn, som i øvrigt ogsaa prægede Faster Kjesten i Olde, og Oplysningen maa uden Tvivl henføres til Bedstefaderen (Per Kresen), idet Karen Forvalters havde været død en lang Aarrække, da Faster Karen blev født 1855. Det kan derimod fastslaaes, at Faster Karen havde et selvstændigt og stridigt Væsen, ligesom hun var kendt for at have en hvas Tunge, naar det kom til Ordveksling. Men om disse Egenskaber ogsaa tillægdes Karen Forvalters, tør ikke siges. Saa vidt vides var hun aldrig ude at tjene mellem andre; hun oplyser nemlig siden, at Moderen var skrap, og hun blev »holdt til« hjemme, saa snart hun var konfirmeret. Hun fulgte saaledes Johannes Kaj som Opbinderske i sin Tid, tilføjer hun. Det kan være vanskeligt at udtale sig saa længe efter, naar der menes, at hun har bevæget sig inden for en Kreds af unge, der ligesom følte sig hævet og knejsede lidt med Nakken, idet vi hører, at hun talte Møllerens Gine og Kro-døtrene (Kirstine og Louise) blandt sine Ungdomsveninder. Hun genkalder saaledes, at tillige med Søsteren (Faster Marie) gik hun sidstnævnte til Haande som Opvarterske ved festlige Lejligheder paa Kroen. Disse unge, livlige Piger afskyede for øvrigt ikke et Glas Vin eller to i Dagens Travlhed, meddeles der videre, saaledes at naar de omsider skulde rydde Bordene, tog de simpelthen en i hvert Hjørne af Dugen og bar Kopper og Tallerkener ud i Køkkenet. Vi faar ogsaa et Indblik i den rige Spise- og Drikkemaade dengang, naar vi hører, at en stor Jerngryde fyldt til Randen med smeltet Smør stod Dagen igennem paa det aabne Fyrsted i Kleven, parat til Færdigbrug.

Bedst husker jeg Faster Karen omkring ved Aarhundredskiftet,

naar hun tillige med Jens Hermansen Søndage Eftermiddage kom hjemme hos Far og Mor. Der var ligesom noget hyggeligt over disse gensidige Familiesammenkomster, naar hun oplagt efter Kaffen drejede Underholdningen ind paa Forslægten i Vindeballe og Ommel, et Emne, der laa hendes Hjerte nær, og Jens var forresten heller ikke daarlig til at støtte Underholdningen, hvis det glippede for hende med et eller andet fra Fortiden. Men for mit Vedkommende forløb Tiden nærmest med munter Leg og Tagfat udenfor sammen med mine jævnaldrende Fætre. Faster Karens Interesser strakte sig ogsaa i andre Retninger. Jeg erindrer saaledes, at en Søndag Eftermiddag var Lærer Klæsøe og Frue ogsaa til Stede, og hun blev hurtigt inddraget i en livlig Diskussion med sidstnævnte om gamle Dragter og Møbler, og endskønt jeg daarligt overhørte Samtalen, mener jeg siden, at Faster Karen forstod at udtale sig til den lidt finere Frue med forbavsende Klarhed paa begge Dele.

Men lad os gaa tilbage til Gaardens Stortid i 70'erne, og det fejler vist ikke, naar det omtales, at Faster Karen var stærkt ombejlet allerede i 16- og 17 Aarsalderen. Naar min Karen kommer paa Gulvet, kan de andre sgu lige saa godt blive siddende, sagde Faderen om hende. Efter gamle Nisse kom det derfor som noget af en Overraskelse, da hun omsider blev forlovet med Per Kochs Jens i Knasterbjerg og efter nogen Tids Forløb, den 22. Juli 1880, var gift. Der tales om et venskabeligt Forhold mellem Forældrene, der vistnok skyldtes, at Per Koch var født paa den senere Hans Lavsens Gaard i Dunkær og siden vedblev at føle sig knyttet til Egnen og Befolkningen. Faderen maatte imidlertid gaa fra Gaarden i de fortvivlede Aar efter Statsbankerotten, og Per Koch forsøgte vist senere at komme i Besiddelse af Fødegaarden og henvendte sig i den Anledning til Oldefar (Per Kresen) og Broderen (Chrest Pæsen) i Eske, der imidlertid ansaa det for et voveligt Foretagende, og han fik ikke Gaarden. Siden opførte han Bygninger paa et Sted (14 Tdr. Land) i Midtmarken, og her blev Jens Hermansen (Pedersen) født den 16. Juni 1854. Nogle Aar efter (1860) flyttede Per Koch op til Landevejen i Knasterbjerg, hvor han ligeledes selv opførte de fleste af Bygningerne, og der var senere en Smedie paa Stedet. Jens Hermansen overtog vistnok Stedet, straks han var gift med Faster Karen, og her var det, at Bedstemor besøgte dem regelmæssigt, indtil de 1893 flyttede til Thurø. Faster Karen og Jens førte i det hele taget en omskiftende Tilværelse i mange Aar. 1896 kom de saaledes tilbage til Knasterbjerg og bosatte sig paa nuværende Per Nielsens Sted. Per Koch var

nogle og halvfems Aar gammel ved sin Død, og det var i Aarene, mens de boede paa dette Sted, at jeg erindrer ham. »Faa'er«, sagde Jens Hermansen. Den gamle hvidhaarede Knark kunde ligesom blive oprømt og udøse af sine Minder fra det forrige Aarhundrede, naar han blev sat tilrette i en Lænestol med en Romtoddy foran sig. Men endnu et Par Gange skiftede Jens Hermansen og Faster Karen Bo-plads, nemlig 1906, hvilket Aar de flyttede til et Sted i Nærheden af Ommel Kirke, og endelig den 1. April 1910 bosatte de sig paa en Landejendom ved Avning i Jylland. Men begge var da blevet noget op i Aarene, og det faldt ikke saa let at indleve sig i de nye Omgivelser, menes der.

Børnene i Ægteskabet gennem Aarene var imidlertid følgende: Ane Christine Pedersen, født den 29. Oktober 1880; Christen Hansen, født den 21. Oktober 1881; udvandrede til Amerika og døde i Los Angeles, Kalifornien, den 6. Juni 1908. Hans Kiste blev ført til Brayton, Iowa, hvor den nedsattes i Knudsen-Slægtens Gravsted paa den nærliggende »Oak Hill« Kirkegaard. Karen, født den 5. Oktober 1885; udvandrede ligeledes til Amerika og var bosat i Omaha, Nebraska, hvor hun døde omkring den 8. Maj 1945 og hviler paa den Danske Kirkegaard (Springwell Cemetery) uden for Omaha. Peder, født den 27. Januar 1888. Jens Hermansen, født den 21. Februar 1892 (Navneforandring til Hermansen 1928); Carl, født den 27. November 1893.

Ja, det var saa nogle Rids af Faster Karen og Jens Hermansen. Faster Karen fik vel ogsaa sit Kors at bære i Livet, og Tanken om Fortiden og Forældrene gik næppe helt af Sinde. Men vore Veje er jo afmærket saa underligt, og der er saa meget i Livet, vi smaa Mennesker ikke forstaar. Et af hendes Mundheld var, at naar vi skal købe Luft og Vand, saa ser det galt ud. Faster Karen naaede ingen høj Alder ved sin Død den 14. Marts 1914 og er stedt til Hvile langt fra lille Ærøs Kyster paa Avning Kirkegaard. Jens Hermansen overlevede hende en lang Aarrække og boede i Randers paa sine gamle Dage, hvor han døde den 6. April 1938 og er stedt til Hvile jævnsides Faster Karen. Og hvad kan jeg sige som Afslutning om disse to, uden at sælsomme Tanker rørte sig i mig, da jeg omsider stod ved deres Grave.

*

Det er vanskeligt at paavise, hvorvidt det har sin Rigtighed, naar gamle Nisse og andre, der ikke har været uden Kendskab til Birthe Forvalters i sin Tid, siden mener, at Sidsel Marie eller Faster Marie, som hun almindelig var kendt, havde meget tilfælles med hende baade i Udseende og Væsen. Birthe Forvalters var som bekendt Per Kresens anden Kone og en Søster til Faster Maries Bedstemoder (Karen Forvalters). Endskønt enkelte Træk og Afskygninger af Forslægtningen udslettes vel aldrig og viser sig mere eller mindre i visse Individder gennem mange Slægtled. Givet er det, at Faster Marie var en Mod-sætning til Søsteren (Faster Karen), idet hun var høj og slank og havde skarpe Ansigtstræk. Desuden var der ogsaa noget strengt og viljefast over hendes Væsen til Trods for min Søster Karens Paastand, at Faste Marie var i Virkeligheden mild og venlig inden for sin egen fortrolige Omgangskreds, og hun undlod ikke at give en Haandsrækning, hvor hun kunde. For øvrigt kom Karen til at kende Faster Marie meget nøje, idet hun er gift med Sønnen Martin, ligesom Faster Marie tilbragte sine sidste Aar i deres Hjem.

Det hedder saaledes efter Karen, at Faster Marie bevarede mange Minder fra sin Barndom og Ungdom i Dunkær, og hun var ikke uvillig til at underholde andre, naar hun var oplagt. Men et langt og stræbsomt Liv strækker sig tilbage for de fleste af Tilhørernes Vedkommende, og Faster Maries Barndoms minder er glemt og tilsløret for Eftertiden, med undtagelse af nogle faa Træk bevaret af min Søster Karen, foruden enkelte Tilføjelser af Faster Karen og Far. Hun har saaledes nedhændet til Karen, at som 9—10-aarigt Barn kørte hun engang med Faderen til Ærøskøbing og fik Lov til at vælge en Dukke, eller hvad hun ønskede af alle Herlighederne hos en af Købmændene. Valget var ingenlunde let, indrømmer hun senere, men omsider besindede hun sig til en lille mørkerød Flaske (Flacon), der indeholdt en billig Parfume. Mange Aar er hengaaet siden dengang, og Indholdet er forlængst forduftet. Men her skal du se, siger Karen og fremviser den lille og forresten smukke »Flacon«, der stadig opbevares som en Erindring efter Faster Marie. Senere er det faldet lettere for hende at bestemme sig, tydes der. Vi hører nemlig, at hun hersede med en stakkels Tøjredreng ude i Marken, og det hændte, han kom grædende hjem, naar hun skulde hjælpe ham at malke og flytte Køer. Men Faster Marie har heller ikke været uden Mindreværdsfølelse og Undselighed kendes der. I Sommeren 1906 var hendes jævnaldrende Kusine Caroline (Line) og Sønnen Arthur nemlig hjemme fra Amerika, og de mange Aars Fraværelse i andre Omgivelser und-

lod ikke at gøre sig gældende, saaledes at Line trods sin Beskedenhed fremkom som lidt af en Verdensdame, medens Faster Marie var mere eller mindre betyngtet af det daglige Slid og Bekymringer. Hvem er du? Bliv fra mig, din Heks, skreg hun og trak sig tilbage, da Line søgte at omfavne hende ved Gensynet. Dog lykkedes det efterhaanden at blive fortrolige med hverandre, og et Væld af Barndoms-minder gled forbi i Tankerne mellem dem, da forlængst hengangne Mænd og Kvinder har staaet uden for Husene, og Gaden i Dunkær har set lidt anderledes ud. Kan du huske dengang, og den og den, da vi legede som Børn nede i det »Gamle«? Sommetider fik vi ogsaa Lov til at sove sammen inde i det lille mørke Pige-kammer ud til Gaden! Jo, det genkaldtes altsammen — ikke Skæbnens Luner i de mange Aars Adskillelse, kun Minderne fra Barndommen genvaktes. Et halvt Aarhundrede og mere er henrundet, og skønt jeg siden havde rig Lejlighed til at opfriske deres Minder, mens Line og Faster Marie endnu levede, har jeg kun bevaret et svagt Indtryk af de Tanker og Følelser, der rørte sig mellem dem dengang. Minderne er skjulte for alle Tider.

Der maa gøres et Spring tilbage i Tiden til 1879—80 eller deromkring. Faster Marie har vel været henvend en Snes Aar gammel, og det kan tænkes, at Faster Karen har været gift eller skulde giftes i en nær Fremtid. I hvert Fald var der altid en fast Tjenestepige foruden paa Hjemmegaarden, og Tiden har været inde, da Faster Marie skulde ud og se sig om og lære andre Skikke. Højskolerne var kun i sin vorden dengang, og den gængse Skik for en ung, rask Karl og Pige var at tilbringe nogen Tjenestetid paa en Gaard andre Steder. Et af ovennævnte Aar (den 1. November) tiltraadte Faster Marie saaledes en Plads paa Gaarden »Mosbølhof« i Nærheden af Flensborg for at lære Husholdning eller noget i den Retning. Det var Aften og mørkt ved Ankomsten til Flensborg, og ingen var mødt for at modtage hende, beretter hun. Det undrer derfor ikke, at hun var noget beklemt ved Situationen; dog efter at have sundet sig, begyndte hun at gaa i Retning af Gaarden, og til alt Held mødte hun Køretøjet, der var sendt af Sted for at hente hende. Udbyttet af Opholdet paa »Mosbølhof« drages ikke i Tvivl, thi Faster Marie var dygtig til Madlavning siden, hedder det. Det maa ogsaa tilføjes, at hun opnaaede en vis Færdighed i Plattysk og brugte tyske Udtryk, naar hun traf at være oplagt. Faster Karen besøgte hende forresten i Tiden, hun var paa »Mosbølhof« og medbragte en Papirpose, som indeholdt Brystsukker. Gavmildt trak hun imidlertid Posen frem og trakterede

nogle Medrejsende, hun kom i Snak med paa Færgen, og de takkede den rare Pige fra Ærø, mens Brystsukkeret forsvandt som Dug for Solen. Det græmmede siden Faster Karen, at nogle Mennesker var saa frække, men tilføjede saa gerne: Ak ja, vi skal jo allesammen lære at kende Folk. Derefter var Faster Marie en Overgang paa Gaarden »Lammehave« ved Ringe, hvor hun særlig befattede sig med Mejeri- brug (Smør og Ostelavning). Andelsmejerierne har dog været i rivende Udvikling netop i de Aar, menes der. Det var særlig den saakaldte »Jytte Ost«, fremstillet af Sødælk og Kærndælk, det drejede sig om, men hvorvidt den egentlig blev fremstillet som en Salgsvarer paa »Lammehave«, høres der ikke noget om. Faster Marie vedblev imidlertid at fremstille Osten til eget Husbehov, saa længe hun levede, og det hænder vist endnu, at min Søster Karen fremstiller Osten efter den gamle Opskrift.

Dermed har Faster Marie været færdig til at indtræde i de giftes Rækker, endskønt de følgende 2—3 Aar findes hun hjemme, og der er ingen Tvivl om, at hun har været en Støtte for Moderen, selv om Faster Karen mener, at de begge vilde raade, og det kom ofte til Stridigheder mellem dem. Der vides egentlig ikke meget om Faster Marie i disse Aar efter hendes Hjemkomst, uden at hun var stille og tilbagetrukket. Andre derimod oplyser, at hun var en smuk Pige og førte sig værdigt. Moderen var desuden stadig i sin Velmagt og blev betragtet som velhavende, af hvilken Grund Faster Marie tiltrak sig ikke saa lidt Opmærksomhed, hvor hun viste sig. I alt Fald har hun udøvet en vis Tiltrækning paa den ene af de to Brødre, som havde opført Stuehuset 1872—73, nemlig Chr. K. Johansen, født den 28. Marts 1854 (Chr. Knudsen), endskønt Faster Marie kun har været et stort Pigebarn, dengang Huset blev bygget. Der var vel ogsaa andre, som imidlertid fejlede at komme i Betragtning. Men Chr. Knudsen var ogsaa en flot Karl efter Sigende af Sidsel Marie (Hans Mikkelsens i Dunkær Mark), der omtaler, at Faster Marie var iført en grøn Kjole, og de dannede et smukt Par, naar de dansede sammen.

Brylluppet stod paa Fødegården i Dunkær den 17. Juli 1885, hvorefter Chr. Knudsen overtog Hjemstedet i Ronæs, der var paa en halv Snes Tdr. Land, efter Faderen Chr. H. Johansen. Det fortæller i øvrigt lidt om Tiderne i det forrige Aarhundrede, naar vi hører, at Faderen tærskede med Plejl paa »Hulegården« i sin Tid for en Td. Rug, og lod hele Tønden bage paa én Gang, hvorefter Brødet

opbevaredes i en stor Egetræskiste. Kisten kan forresten stadig beskues i Foderloen, hvor den i Nutiden tjener som Grutkasse.

De fhv. Bygninger, der var Bindingsværk og opført omkring ved 1840-Tallet, laa tæt ved Jørgen Christensens, og som det meste af alt tidligere Bindingsværk var de let opført. Som Murer og Tømrer gik Chr. Knudsen derfor efterhaanden i Gang med at sætte Grund og faste Mure under en Del af Bygningerne og udførte andre Forbedringer, efter at han overtog Stedet. Faster Marie deltog i Begyndelsen i Sten- og Jordarbejdet, endskønt det næppe har været paa krævet. Tiderne var dog vanskelige, og Indtægterne var ringe en Aarrække, fordi Jorden var forsømt og udpint, og der skulde hengaa adskillige Aar, inden Driften af disse mindre Brug blev et indbringende Foretagende. En Overgang var der saaledes ingen Hest paa Stedet, og naar Møllerkusken indfandt sig, bevægede Chr. Knudsen ham til at spænde Hestene fra Vognen og slæbe de største Sten, som var udgravet paa Marken, hen til Bygningerne. Jeg erindrere senere i mine Barneaar, at en mørkebrun Hest af den kendte Race paa Hjemgaarden fandtes paa Stedet.

I Aarenes Løb satte Faster Marie 6 Drengene til Verden, som følgende: Chr. Hansen Johansen, født den 25. September 1885; omkom ved en Drukneulykke 1. Juledag 1907 ud for Vejsnæs, hvor hans Lig fandtes et Par Dage senere. Der menes, han har anskudt en And og er staget ud i en lille utæt Pram for at bjerge Fuglen. Peder Christian, født den 30. April 1888, Murer og bosat paa Fyn. Martin Jørgensen, født den 15. Januar 1891, nuværende Ejer af Hjemstedet i Ronæs. Christian Knudsen, født den 1. December 1893, sømand i den amerikanske Handelsmarine og førte Skib under anden Verdenskrig; nedsatte sig efter Krigen i Jersey City, N.Y., hvor han døde i Efteraaret 1948. Karl Eli, født den 24. Oktober 1895, Landmand og bosat paa Fyn. Marius Johansen, født den 13. Februar 1900, udvandrede til de Forenede Stater i 20'erne og aftjente sin Værnepligt i den amerikanske Hær under den anden Verdenskrig, bosat i Spokane, Washington, U.S.A.

Efter Chr. K. Johansens Død den 7. Juni 1910 overtog Sønnen Martin Hjemstedet, og Faster Marie vedblev at varetage Hjemmet, som hun hidtil plejede. En Overgang var det vist Tanken, at Jorden skulde deles mellem Peder og Martin, men heldigvis indsaa de det ufordelagtige ved Delingen af den i Forvejen lille Ejendom, og Jorden forblev samlet under Martin, der desuden har tilføjet flere Tdr.

Land af Noret senere. 1919 begyndte han endvidere at opføre de nuværende Bygninger (Hus og Stald) henne paa Svinget, og Peder boede derefter adskillige Aar i Barndomshjemmet, ligesom Faster Marie vedblev at have Ophold derhenne. Rester af de fhv. Bygninger stod endnu i flere Aar, men 1934 blev den sidste Del nedbrudt og genopført som Hjelm sammen med det øvrige, der i Nutiden er Hjemmet og Centret for det veldrevne lille Landsted i Ronæs.

Den stille Tilværelse i det gamle Hjem, hvor Faster Marie havde tilbragt saa mange Aar, forsvandt imidlertid, da Peder med sin svagelige Hustru (Sidsel) og en Flok mindreaarige Børn kom til at bo i Huset, og hun stod ældre og magtesløs over for Tingenes Udvikling. Den, som har kendt Faster Marie i sin Tid, vil imidlertid vide, at det ikke har været let for hende at overvinde sig selv til at flytte hen til Karen og Martin, som var gift og havde sat Bo i Mellemtiden. Men en Dag i Sommeren 1920, da de havde været ude i Noret og klippe Faar, stod hun alligevel uventet hjemme paa Gaardspladsen med sine faa Ejendele (en stor gammeldags Familiebibel, Brillen og et Par Tøjsko) i sit rummelige Bomuldsforklæde og afventede deres Ankomst. Jeg tror ikke, der var egentlig Tale om nogen Aftægt, men hun havde siden sin egen Stue, og Karen og Martin kom ikke til at fortryde, at en gammel Moder nød sin Alderdom i deres Hjem. Faster Marie stillede nemlig ikke store Fordringer, men gik stille og rolig omkring og gjorde sig nyttig med et og andet, hvor hun kunde, og Karen drog Nytte af hendes rige Erfaring med mange Ting i de faa Aar, det var forbeholdt dem at være sammen. Jeg tog Lære af hendes Viden og sunde Omdømme, og hun har efterladt et uforglemmeligt Minde, udtaler Karen siden om Faster Marie. Det gælder for baade Faster Karen og Faster Marie og Far, at ingen af dem opnaede nogen særlig høj Alder. Faster Marie var saaledes lige fyldt 65 Aar, da hun døde den 1. November 1924 og blevet stedt til Hvile paa Marstal Kirkegaard.

Vi kender ikke de Tanker, der har rørt sig i Faster Marie de sidste Aaringer, hun levede. Men selv om Livets Storme ikke undlod at berøre hende, bar hun sin Skæbne med Taalmodighed og Selvbeherskelse. Et af hendes Valgsprog var saaledes: »Med Glæden og Sorgen hold Maade«. Hun kom ikke ret tit hjemme i min Barndom. Ja, jeg erindrer næsten aldrig, at jeg har set hende ved de almindelige Familiesammenkomster, og det var kun ogsaa med Mellemlum, at Far og Mor kom i hendes Hjem i Ronæs. Der opstod nemlig en uoverstigelig Kløft mellem Faster Marie og Far over hendes Arvepart, efter Far

havde overtaget Hjemgaarden, som aldrig lod sig fuldstændig ud-slette, omend Svælget vel nok blev mindre med Aarene. Far omtalte siden den egentlige Hændelse, efter at jeg blev ældre, men endskønt jeg har fremkaldt mange »traurige« Minder om vor Slægt gennem Tiderne, tager jeg Dramaet mellem Faster Maric og Far med mig i Graven. Det kunde dog tænkes, at en eller anden nulevende af Slægten ogsaa har Viden om Begivenheden.

*

Og vi naar hermed til Moder og hendes Slægt, der efter Oplysning af Kirkebøgerne og Folkeregistrene tydes at have sit Udspring paa Fædrenes Side i Bregninge Sogn, og den tidligere Opfattelse, at Johanserne hidrørte nede fra Sundeved eller den Egn af Sønderjylland, kan ikke paavises med Sikkerhed. Det strækker sig i hvert Fald forud for den Tid, vi kender, og de forhaandenværende Oplysninger paa Ærø hentyder ikke noget i den Retning. Den første, vi møder af Johansen-Slægten, er saaledes Sømand og Husmand Johan Henrich Johansen (født ca. 1783) i Bregninge, der oplyses at være gift med den mange Aar yngre Karen Lassesdatter (født ca. 1811) i Søby, Datter af Husmand Lasse Pedersen (født ca. 1745) og Hustruen Christina Andersdatter (født ca. 1768), mellem hvem der for øvrigt ogsaa bemærkes betydelig Aldersforskel. Som forlovede henføres Johan Henrich og Karen Lassesdatter saaledes efter Folketællingslisten 1835 til Skovby, og Johan farer til Søs, hedder det. 10 Aar senere (1845) anføres de imidlertid som Ægtefolk, og tillige med Børnene bliver de forsørget af Fattigvæsenet i Skovby. I Ægteskabet fremkom i øvrigt følgende Sønner og Døtre: Johan Heinrich (Henrich), født 1834; Frederik, født 1837; Peder, født 1839; Karen, født 1841; Magnus, født 1843; Maren, født 1846, og Mads Hansen, født 1849. Endelig 1855 fremkommer der, at Johan Henrich og Karen samt Børnene bor i Fattighuset i Skovby, undtagen Frederik.

Med den ældste af Sønnerne Johan Heinrich eller Henrik, som det ogsaa staves (født den 29. November 1834) naar vi altsaa til Moders Far, og ligesom Faderen var han ogsaa Sømand og havde faret viden om paa Togter til de Vestindiske Øer og selve Amerika i sin Ungdom, forlyder det. Men efter at være gift med Maren Olsen (født den 20. Oktober 1833) opgav han Søen og nedsatte sig som Færgekarr paa Als, hvorfra de senere vendte tilbage til Ærø. Vi skal komme til

Maren Olsens Slægt i et andet Afsnit. Men disse vore Bedsteforældre blev viet i Rise Kirke den 8. Januar 1856, og i Ægteskabet fødtes to Døtre, nemlig Karen Sofie (Moster Fie), født i Hordeshøj paa Als den 6. Januar 1858 og døbt i Oksbøl Kirke den 14. Januar næstefter. Moder derimod er født flere Aar senere, efter at Forældrene kom tilbage til Ærø. Efter Bregninge Sogns Kirkebøger har hendes Vugge saaledes staaet i Leeby, hvor hun var født den 26. Juni 1869 og blev døbt den 4. Juli næstefter, baaret af Pigen Ane Marie Olsen i Dunkær (sandsynligvis hendes Moster). Endvidere nævnes som Faddere: $\frac{1}{2}$ Boelsmand Chr. Thomsen Christensen i Skovby og Ungkarl Albert Nissen Christensen i Skovby. Det nøjagtige Aarstal, da vore Bedsteforældre kom tilbage fra Als, foreligger ikke, men Moster Fie mener, det har været efter Krigen i 64. Hun omtaler nemlig, at de boede paa Egholm en kort Aarrække, før de kom til Leeby, hvor Moder jo var født 1869, idet der saa vidt vides ingen har boet paa Egholm efter Stormfloden 1872. Moders Barndomshjem var imidlertid siden i Røndal eller Herremarken, hvor Forældrene havde et Husmandssted til en Ko. Jorden er i Nutiden lagt ind under fhv. Lauritz H. Lauritzens Ejendom, og Huset er nedbrudt. Men en Sænkning i Jorden, og en enlig Stikkelsbær- og Ribsbusk viser endnu Stedet, hvor det har staaet. Brønden, som hørte til Stedet, paapeges ligeledes i Markskellet ved en stor flad Sten, hvormed den er tildækket. Stedet gav kun et ringe Udkomme, omtales der, og endda paahvilede der Aftægt, nemlig en Potte Mælk til to ældre Mennesker, som tidligere ejede Stedet. For at supplere Indtægterne afgav Johan Henrik sig derfor med det mere stilsfærdige Hverv som Daglejer paa Gaardene i Leeby og Skovby, foruden at han ogsaa ernærede sig som Fisker til Tider. Men alt andet vedrørende vor Bedstefar (Johan Heinrich) forstummer hermed. Vi ved kun siden, at han var et iltert Gemyt, og der var tit Kiv og Spektakkel i Hjemmet. En Dag efter et Skænderi med Maren skete det saledes hverken værre eller bedre, end at han gik op paa Loftet og hængte sig. Selvmord ved Hængning den 24. December 1881, 48 Aar gammel, lyder den kortfattede, dystre Beretning i Søby Sogns Kirkebog. Ved en Grundlovsfest i Søby hen imod Aarhundredskiftet gik Mor omkring paa Kirkegaarden og søgte efter hans Gravsted. Det lykkedes hende ogsaa omsider at finde Graven saavel som Moderens. Maren Olsen døde temmelig pludseligt den 25. Juli 1885, 51 Aar gammel, da hun var paa Hjemvejen fra Søby. En Sten ved Vejkanten ikke langt fra Hjemmet, som hun satte sig paa og døde, udpeges endnu af Folk paa Egnen.

Det forrige Aarhundredes fattige Kaar for Smaafolk ruller op, naar vi ser tilbage paa Tilværelsen for vore Bedsteforældre og Oldeforældre af Johansen-Slægten. Men det gælder ikke mindre Johan Henrichs øvrige Søkende, idet disse ogsaa nærmest forfægtede Tilværelsen efter bedste Evne som Arbejdsfolk og Fiskere, og der skulde gaa mange Aar, indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede, før Frederiks Sønner formaaede at bryde Aaget og svang sig op ved Skibsfart. Gældende for Johanserne er det imidlertid, at i mange Aar fik den enkelte som Regel Tilnavn af »Lasse«, der udtaltes med en nedladende Betoning. Frederik er imidlertid den eneste af Bedstefars Brødre, af hvem jeg har bevaret noget egentligt Indtryk fra min Barndom i 90'erne. Han var en lille livlig Mand i sin Tale og sine Bevægelser, og Konen hed Ellen og var fra Vindeballe. Der omtales, at de havde boet i Bregninge tidligere og siden flyttede til Ærøskøbing, hvor de havde et lille Hus i Søndergade klods op ad Kirkemuren, og det er herfra, mine Erindringer af Frederik og Ellen stammer. Far og Mor kom saaledes en Gang imellem hos dem, og de to ældre Mennesker var altid saa glade, naar de indfandt sig. Det var jo Mors Slægt, naar alt kom til alt. Siden vilde Ellen pludselig faa travlt og forsvandt ganske stille ud ad Bagdøren for at hente et eller andet hos Bageren eller Købmanden, og det skete ogsaa, at en af Sønnerne maatte af Sted med den grønne Flaske et Par Gange i Aftenens Løb. Jeg erindrer Frederik fortælle, at en Aften, han skød Genvej hen over Kirkegaarden, traadte en fremmed Mandsperson pludselig frem bag et Træ og sagde: »Go' Avten, Frederik«; det gjorde ham yderst forskrækket, og han mente, det var et Varsel om Dødsfald eller noget ilde. Seks Sønner: Johan, Frederik, Karl, Jens, Rasmus og Hans, endvidere to Piger, Ane og Kirsten, udgjorde deres Børneflokk, af hvilken Ane vistnok døde som Barn, og Kirsten opholdt sig paa Als, efter at hun blev voksen. Drengene eller Johansen-Brødrene, som de almindelig var kendt efter de blev voksne, kom ogsaa somme-tider hjemme i min Barndom og senere. Brødrene var alle Sømænd om en Hals og sejlede med egne Baade mellem de sydfynske Øer og Sønderjylland, særlig sidstnævnte var et vigtigt Arbejdsfelt for disse driftige Brødre, og det undrer derfor ikke, naar vi hører, at de hele Livet vedblev at føle sig tiltrukket af den Landsdel. Den ældste af Brødrene (Johan) var saaledes bosat i Graasten, hvor han tillige beklædte Stillingen som Havnefoged, efter at han var holdt op med at sejle. For de øvrige tror jeg, det kan siges uden Overdrivelse, at de satte deres Præg paa Ærøskøbing, hvor de desuden drev en betydelig

Virksomhed som Skibsreder og tillige opkøbte og istandsatte havarede Skibe, som de atter solgte under den første og anden Verdenskrig. Andre, som har kendt Johansen-Brødrene gennem Livstid, omtaler, at der var stærkt Sammenhold mellem dem, og deres Virke bar Vidne om Flid og Indsigt gennem skiftende Tider, i hvilke der er sket store Forandringer i Skibsfarten. Af Johansen-Dynastiet lever Hans og Rasmus stadig i Ærøskøbing, og som gamle Søfolk har de bevaret deres Interesse for Søen og Skibsfarten. Saafremt Vejret tillader det, ses de saaledes daglig gaa deres Runde omkring Havnen iagttagende Skibsfærdselen eller for at faa en Sludder om Vejr og Vind med gamle Kendinge.

Af Bedstefars (Johan Henrich) andre Søkende glider Peder og Karen bort i det ukendte, og der høres ikke noget om dem som voksne paa Ærø. Mads derimod var bosat i Marstal, hvor han var Arbejdsmand og Fisker. Magnus var ligeledes Arbejdsmand og boede i Dunkær, hvor der nu findes Postkontor. Konen hed vistnok Bodil (Bole), og nogle af deres Sønner udvandrede til Australien, hedder det. Det berettes, at Bodil arvede en Sum Penge efter nogle Slægtninge i Olde, og straks opstod der Velstand i det lille Hjem, meget til Misundelse for Magnus' Søster (Maren), naar hun indfandt sig og forevistes, hvor meget Sul og Smør de opbevarede i Spisekammeret. Men Velstanden var kun kortvarig, og inden lang Tid maatte Magnus atter svinge Plejlen ned paa Gravendal for 66 Øre om Dagen. Som den sidste af disse Søkende er den forannævnte Maren, der var gift med en Sømmand (Hans Christensen) fra Ommel og bosat i Marstal. Jeg har kun set hende en Gang eller to og ligesom bevaret det Indtryk, at hun var mørkladen og ret kraftigt bygget. Hun var vist Enke dengang; men hendes Hjem var et typisk Sømmandshjem med Porcelænshunde og Konkylier, hjembragt fra fjerne Lande, stillet op i Vinduerne og rundt om paa Chatoller og Hylder i Stuerne. Mor bragte hende engang en Høne, og til Gengæld maatte hun absolut modtage en af de kendte brunplettede Muslingeskaller. Mor opbevarede den siden, til hun døde, hvorefter den blev overladt til Maren i Stokkeby. En Søn af Hans Christensen og Maren (Mads Lire) var en kendt Skikkelse i Marstal, som levede til indtil for nogle Aar siden. Mads var en sindig og lun Natur, og han vidste mere, end han havde Udseende af, hvad der fandt Sted, naar der var Torvedage i Marstal og Bønderne og Landslagterne »gebærdede« sig paa Gæstgivergaardene. Blandt de sidste var saaledes Per Bødker, der var gift med Mors Søster (Moster Fic). Som Dreng kom Mads hjemme de første Aar,

Far og Mor var gift, og søgte at være behjælpelig, hvor han kunde, bl. a. hjalp han Nisses Nisse at trække Køerne til Vands ovre ved Løkken, skønt Nisse ikke brød sig meget om den Lømmel fra Marstal. Bedstemor levede i Aftægtslejligheden dengang, men endskønt Mads ikke var uvidende om hendes Misfornøjelse med Forbindelsen med Far og Mor, og ikke mindre hendes Udflugter til Rudkøbing og andre Svagheder, svarede han imidlertid altid undvigende, naar jeg bragte disse Emner paa Bane: Jamen det vil jeg Skam ikke sige til dig.

Ovenstaaende skulde saa nogenlunde redegøre for Mors Slægt paa Faderens Side. Af Rise Sogns Gaarde 1960 ved M. Eriksen føres Mors vidtforvandede Slægt paa Moderens Side imidlertid gennem flere Slægtled til Olde, hvor en vis Peder Olsen oplyses at være født 1715 eller 1716, til Boelsmand Ole Madsen og Hustru Johanne, født Eriksdatter, som var gift den 29. Juli 1714. Johanne havde været gift tidligere, og hendes første Mand hed Peder Pedersen. Næst ser vi, at Sønnen Peder Olsen gifter sig med Mads Hansens Enke Ane i Store Rise den 6. Januar 1747. Ane var født Pedersdatter og døbt den 27. Oktober 1726 og blev begravet den 13. Juni 1782. En Søn i Ægteskabet med Peder Olsen, som var døbt Oluf (Ole) Pedersen den 27. Maj 1749, blev gift den 19. Januar 1783 med Kirsten Hansdatter, døbt den 13. September 1761, og disse to var siden Forældre til vor gode Hjemmelsmand og Oldefar Peder eller Per Olsen, født den 15. Oktober 1786. Faderen (Oluf) havde imidlertid ingen høj Alder, da han døde den 14. Marts 1796, og Kirsten giftede sig ret hurtigt anden Gang med Hans Jacobsen den 18. December 1796, hvorved Per Olsen fik Stedfader. Adskillige Børn fremkommer ogsaa i andet Ægteskab, men det menes ikke, at Per Olsen paa noget Tidspunkt har overtaget sin Fødegaard (den senere Jacobs i Store Rise). Det fremgaar derimod, at i April 1809 afstod Hans Jacobsen Halvdelen af Gaarden til ham, og den anden Halvdel beholdt han selv. Jeg kan ikke udtale mig om, hvad denne Halvdel til Per Olsen har bestaaet af, eller hvem der ejer Jorden i Nutiden. Men i alt Fald beholdt han ikke sin Halvdel ret længe, og den har ikke eksisteret som Gaard siden. Per Olsen var gift fire Gange: Den 9. Marts 1806 blev han saaledes gift med Mette Marie Lauritzdatter fra Store Rise, døbt den 6. November 1785, død den 18. September 1806. Gift anden Gang den 18. December 1808 med Maren Hansdatter fra Store Rise, født ca. 1763, død den 24. Maj 1818. Maren var Enke efter Parcellist Jens Rasmussen Thomsen, som havde købt en Del af en Gaard i Rise Mark, som Per Olsen overtog ved Giftermaalet, og Jorden menes

senere at være føjet til »Hans Mikkelsens Gaard«. Den 11. Marts 1821 blev han gift tredje Gang med Anne Sofie Rasmusdatter fra Store Rise, døbt den 30. Marts 1794, død den 17. Januar 1827. Og endelig giftede Per Olsen sig fjerde Gang den 20. Juli 1827 med Anne Dorthea Christensdatter i Tranderup, født den 9. November 1806 i Bregninge. Anne Dorthea var Datter af Husmand Chr. Jørgensen og Hustru Helene Samuelsen, Vindeballe Mark, Tranderup Sogn, hvortil de var flyttet efter Datterens Fødsel. Og med Per Olsen og Anne Dorthea naar vi altsaa til Maren Olsen (født den 20. Oktober 1833), som var en Datter i dette Ægteskab og siden gift med Johan Henrich Johansen i Røndal.

Hele Eftermiddagen havde »Johan i Haven« fremdraget med Liv og Lyst af sine Ungdomserindringer og sad stille og stirrede frem for sig i Skumringen. Men efter at Kirstine (Datteren) havde tændt Petroleumslampen, og den brændte som den skulde, fortsatte han atter. Ak ja, min Bedstemor var jo en Søster til Per Olsen, som var din Oldefar. Han var Enkemand og havde Vejsnæsgaarden en Overgang. Hertil maa dog bemærkes, at det er tvivlsomt, om Per Olsen har haft Vejsnæsgaarden, hvorimod hans Søster Birthe Marie, som var Enke efter Anders Rasmussen, ejede Gaarden, og det er muligt, at Per Olsen har haft sin Gang der. Som omtalt overtog han imidlertid Halvdelen af sin Fødegaard i Store Rise, desuden fik han ogsaa noget Jord i Rise Mark med den anden Kone (Maren Hansdatter), og endvidere menes det, at han har haft Caspers Fjerding i Rise Mark engang i Tiden. Men Per Olsen var en vidtløftig Natur, og det blev ved at gaa tilbage for ham, fordi han ikke kunde overkomme at passe Jorden. Naar Foraaret kom, var hans Heste saa magre og affillede, at de ikke kunde trække Ploven, og i Sædtiden gik Per Olesen ud over Agrene og stak med en Spade i Jorden hist og her, hvorefter han strøede lidt Havre, og dermed var der tilsaact.

Derimod var han en velkendt Skikkelse paa Øens Kroer og Gæstgivergaarde, og Bedstefar saas ofte i hans Selskab. Per Olsen var nemlig Hesteopkøber ned til det tyske, og selv om hans egne Arbejdsheste var daarlige, afrejste han til Tyskland med flotte Heste. Johan erindrer saaledes, at to Karle med hver sit Hestekobbel kom ridende op ad Løkkevejen i skarpt Trav paa Vej til Ærøskøbing eller Søby, mens Per Olsen selv red bagefter paa en smuk, graa Skimmel. Paa sine mange Ture til Hertugdømmerne havde han opnaaet en vis Færdighed i Platysk, og endnu i min Barndom var enkelte Gloser bevaret efter ham af ældre Folk. Skiftende Tider fejlede imidlertid

ikke at berøre Per Olsen, og efter at have lidt store Tab et Par Gange paa de tyske Markeder, maatte han som saa mange andre opgive Geschæften som Hesteopkøber.

Ægteskabet med Ane Dorthea var vist ikke videre lykkeligt, høres der, og de boede omsider i et lille jordløst Hus over for Hans Mikselsen (nu Antons i Rise Mark). Sidsel Marie fortæller, at han spredte Mergel for Bønderne i Rise Mark og Dunkær Mark, og i mange Aar fandtes der hist og her et Piletræ, hvor han havde sat en Pilekvist for at afmærke, hvor langt han var naaet, naar det var Aften, og som derfor blev kaldt Per Olsens Træ. Gennem Annalerne fremkommer Per Olsen som Boelsmand, Indsiddet og Husmand, og den tidligere brovtende Hesteopkøber endte til sidst som Fattiglem i Dunkær, inden han døde den 24. November 1871. Ældre Mennesker berettede med Gysen endnu i min Barndom om denne vor Oldefar, at han var en forhutlet Stakkel, der som Fattiglem gik omkring og opkøbte Kalveskind, og han afveg ikke fra at eftersøge døde Kalve for Skindet, som Bønderne havde smidt ud paa Møddingerne. Men højt at stige, dybt at falde.

Hvad der hændte vor Oldemor, Ane Dorthea, efter at hun blev Enke, eller om hun ogsaa endte som Fattiglem, høres der ikke noget om, uden at hun døde den 18. Februar 1883. Jeg har heller ikke undersøgt, om der var andre Børn i Ægteskabet af vore Oldeforældre, eller om Per Olsen havde Arvinger med de andre Hustruer. Men det er ikke usandsynligt, at Maren Olsen har haft andre Søskende og Halvsøskende. Gaadefuldt er det imidlertid, naar Mor blev holdt over Daaben af Pigen Anne Marie Olsen fra Dunkær, og hun omtaler jo siden, at som Barn fulgtes hun med Moderen hen til Moster Ane (Ane Per Olsen kaldet) i Dunkær, og det lattermilde, lille venlige Menneske vidste ikke alt det gode, hun skulde gøre for dem, naar de indfandt sig, og bl. a. fik de Pandekager med Puddersukker. Hendes Hjem i Dunkær var et lille gammelt Bindingsværkshus, der laa nede under Skrænten i Niels Hansens Mark paa den modsatte Side af Smedien. Det hændte nogle Vintre, at Huset næsten blev begravet af Sneen, hvilket vakte Morskab blandt Byens Karle og Ungdom og Bekymring hos Ane, inden Sneen blev fjernet, og hun kunde faa Døren aabnet. Kom med Katten, sagde hun til Far og Nisses Per Lavsen, da disse to engang havde taget hendes Kat med hjem til Gaarden. Senere boede hun en Aarrække i en gammel faldefærdig Rønne henne i Tranderup, indtil hun omsider tog Ophold hos en Datter paa Sjælland. Ane Marie havde saaledes i sin Ungdom

tjent paa Kroen, og Mor kvad en halvglemt Vise, efter hvilken Ane Marie, da en Karl engang i opløftet Stemning spurgte hende, om hun vilde gifte sig med ham, havde svaret: Jo, det vil jeg rigtignok gerne! Senere trak hun imidlertid sit Jaord tilbage, og endskønt Karlen tog Vidner paa deres Aftale, blev det ikke til noget Giftermaal mellem dem. Men et Pigebarn fremkom af Forbindelsen, og endnu omkring ved Aarhundredskiftet vedblev en middelalderlig mørk Kvinde med smaa plirrende Øjne, fulgt af et stort, groft Pigebarn i 20 Aars Alderen, at komme hjemme i Dunkær, som altsaa har været Ane Marie og Datteren. Sidstnævnte stod oppe paa Loftet og pudsede Messingbeslaget paa Seletøjet, idet Far skulle køre dem et eller andet Sted hen. Er det »pjænt« nok, er det »pjænt« nok? spurgte hun paa sit syngende sjællandske Dialekt.

*

Om Mors ældste Søster skal ikke anføres ret meget, uden at hun blev gift den 5. Januar 1877 med Peder Pedersen (Per Bødker) fra Bregninge, som var Slagter, og i mange Aar boede de omme i Vesterballe. Som Enke henlevede Moster Fie imidlertid sine sidste Aar efter Pers Død i det gamle Bindingsværk, der var sammenbygget med Lavs Skomagers og havde tilhørt gamle Ellen (Klavs Skolemesters Ellen), og hun havde det vist ganske smaat, inden hun døde den 5. Januar 1930. Min Bror Johan havde været hendes udkaarne Dreng gennem Aarene, og det tjener til hans Ære, at han støttede hende paa forskellige Maader, efter at hun blev gammel og svagelig. En Datter, Maren Sofie, var eneste Barn og gift med en Johansen, der havde et mindre Jordbrug uden for Stenstrup paa Fyn, og deres Efterkommere findes rundt om paa den Egn og andre Steder i Landet.

*

Som Afslutning paa mine Optegnelse af vor Slægt naar jeg med efterfølgende omsider til Mor, hvorefter det paahviler en eller anden af den nulevende yngre Generation, der har bedre Evner og Viden, at føre Slægtens Historie videre frem i Tiden.

Det falder imidlertid lige saa vanskeligt at tilføje noget egentligt om Mors Barndom og Ungdom, som næsten alle de andre af vor Slægt, idet hun sjældent berørte dette Tidsrum, mens jeg var mindre-aarig, og de sparsomme Oplysninger, hun siden har nedhændet, efter

at jeg var blevet ældre, kaster kun et utydeligt Skær over hendes Barndom efter saa mange Aars Forløb. Forresten kan jeg heller ikke komme bort fra den Tanke, idet jeg paabegynder disse Linier, at naar hun senere i Livet forholdt sig tavs om næsten alt, der vedrørte hendes tidlige Barndom, for vi Søkende skyldes det vistnok, at Faderens sørgelige Endeligt og ikke mindre hendes fattige, fornedrende Barndom har vakt bitre Minder, som hun helst undlod at opfriske for Eftertiden. Desuden var det jo ogsaa, ligesom al Forbindelse med hendes Fødeegn i min Barndom var afbrudt, og hun kom ikke i Forbindelse med nogen i Leby og Røndal eller omtalte Barndoms- og Ungdomsvenner senere i Livet. Kun en Gang, mens jeg var mindre-aarig, indfandt en hjemvendt Dansk-Amerikaner sig hjemme for at hilse paa hende. De havde været Skolekammerater og leget sammen som Børn, men selv om de leende genkaldte et eller andet fra deres Barndom mellem dem, var jeg for lille til at fatte noget af Samtalen og udviste vistnok mere Interesse for den fremmedes Guldur og fremmedartede Klædedragt. Ja, jeg skulde endda helt til Amerika senere, før jeg mødte en af Mors Barndomsveninder. Da jeg saaledes engang besøgte min Bror Peter i Harrison, Idaho, mødte vi en Dag en lille munter Kone af Fabricius-Slægten fra Søby paa Gaden. Hende skal du hilse paa, sagde Peter, hun har gaaet til Skole sammen med Mor, hvilket godt nok passede, da jeg siden omtalte det i et af mine Breve til Mor.

Som Fattigfolks Barn i det forrige Aarhundrede har Mors Skolegang vel nok været saa som saa, og hendes Skolekundskaber strakte sig ikke ud over lidt Bibelhistorie og Katekismus. Men hun havde en skarp Hukommelse, og hvad hun engang havde faaet indprentet, glemte hun ikke saa hurtigt. Hun kunde saaledes citere Skriftsteder med største Færdighed, efter at hun blev ældre, og da jeg siden selv famlede mig frem paa Kundskabens besværlige Sti, behøvede hun skam ikke at lytte ret længe eller kikke i Bogen, naar jeg opremsede min Lektie for hende, for at vide, om jeg kunde den eller ej. Jeg synes desuden, at hun havde en medfødt Færdighed til at regne og tumle med Tal, og hun var yderst nøjeregnende med alt, hvad der vedrørte Vægt og Priser, naar hun handlede med Købmændene og Landslagterne.

Men velvoksen og kraftig som Barn matte Mor allerede i 12—13 Aars Alderen ud mellem andre for at tjene til Føden i Høstferien, og sammen med en jævnaldrende Dreng traskede hun barfodet gennem det dugvaade, kolde Græs ud paa Markerne for at malke, og for at

varme sine Fødder holdt hun dem ind mod Kærne, der endnu laa søvndrukne og tyggede Drøv i den aarle Morgenstund. Ligesaa i Efteraaret forsømte hun ogsaa mange Dage i Skolen for at opsamle Kartofler omkring paa Egnens Gaarde, skønt det kun indbragte nogle faa Øre for at ligge en lang Dag og rage i den kolde Jord. Efter sin Konfirmation i Søby Kirke første Søndag efter Paaske den 1. April 1883 undrer det derfor ikke, at Mor ubemærket er gledet ind i de Tyendes Rækker som Tjenestepige nogle Aar paa forskellige Gaarde i Leby og Søby, indtil hun som en yppig Ungmø 19 Aar gammel i Efteraaret den 1. November 1888 holdt sit Indtog som Tjenestepige paa Gaarden i Dunkær, der altsaa siden skulde blive hendes Hjemsted Resten af hendes Dage. Thi som der vides, gik det hverken værre eller bedre, end at hun blev forlovet med Sønnen paa Gaarden, eller Ejer var han vel allerede dengang, nemlig Enkekonens Krester, og altsaa Far, der havde til Følge, at hun bragte Forfatteren af disse Optegnelser til Verden den 20. Januar 1890, inden de blev gift. Som tidligere meddelt under Bedstemor var denne meget imod Forbindelsen mellem dem, og Far ømmede sig vel ogsaa i Øjeblikket ved at gifte en fattig Tjenestepige, høres der, ligesom det heller ikke kan siges, at den øvrige Familie (Jens Hermansen og Chr. Knudsen) forekom venlig stemt over for Mor, og det saa mørkt ud for hende en Tid. De to sidstnævnte søgte saaledes af al Magt at faa Far til at gifte sig med den noget ældre Sidsel Marie Johansen (Datter paa Stoffers Gaard i Eske), da Sidsel jo var kendt for at have Grunker, og endvidere var Sidsel og Far jo fjernt beslægtet. Under disse vanskelige Forhold vedblev Mor imidlertid at opholde sig paa Gaarden med sin nyfødte Søn, og Far vaklede frem og tilbage. Paa et Tidspunkt var Mor ogsaa beredt til at tage til nogle Kendinge i Leby eller Røndal, da Hjemmet i Røndal jo allerede var opløst dengang. Hentydningen af Fars Svogre, at han skulde gifte Sidsel, bragte imidlertid Bægeret til at flyde over, og i ikke usikre Vendinger gav han tilkende i alles Paahør, at han skulde nok selv bestemme, hvem han vilde giftes med, og i hvert Fald vedkendte han sig sin Forpligtelse over for Mor. Den 21. Februar 1890 blev de saaledes viet, og hvor mærkeligt det end lyder, blev de hjemmeviet. Handlingen fandt nemlig Sted i den lille røde Overstue ud til Gaardspladsen, og Agestolen paa Fjedervognen, der i Dagens Anledning var overtrukket med et Tæppe, tjente som Brudeskammel. Kun den nærmeste Familie var til Stede. Jens Hermansens Kirstine, som var en stor Tøs dengang, erindrer tydeligt Begivenheden og omtaler, at hun fik Lov til

at holde mig. Far var svært oplagt, hedder det videre. Der blev saaledes drukket Chokolade efter Vielsen, og han kom ud i Køkkenet og raabte Skaal, Børn!

Saa blev Mor altsaa Gaardmandskone; det blev dog ikke en Dans paa Roser for hende. Derimod fulgte et Liv i Slid og Sløb i mange Aar, og naar jeg nu som ældre ser tilbage paa et Afsnit af min Barn-dom og Ungdom, inden jeg forlod Hjemmet, er det ikke altsammen lyse Minder, jeg har bevaret af Mor, men de Sorger og Genvordigheder, hun maatte bære dengang vi var smaa. Dog kan det tilføjes, at de første Aar, Far og Mor var gift, og saa længe Gaarden var i sin oprindelige Skikkelse, var der stadig et anseligt Folkehold hjemme. Jeg erindrer saaledes, at der var to Karle og to Piger og en Dreng Aaret rundt, desuden var der ogsaa Daglejere og Høstmænd andre Tider af Aaret, naar det krævedes. Jeg har ikke været ret gammel dengang, men jeg skønner i disse Aar, at Tilværelsen for Mor har været i Lighed med andre Gaardsmandskoner, og hun har nærmest varetaget Madlavningen og anden forefaldende Husgerning, endskønt allerede dengang skaanede hun ikke sig selv, men tog sin Tørn med andre, naar der slagtedes eller blev brygget Øl eller ved Stovask. Mor var ung og livlig dengang, og hun førte sig let og sikkert sammen med andre. Far havde jo ligesom været uden for Øen, hed det sig, og det var store Dage, naar Far og Mor skulde et eller andet Sted hen i Sommertiden. Et Aar besøgte de saaledes Moster Fie og Per, mens de boede i Tved, hvor Per vistnok arbejdede i Nærheden paa et Teglværk, før de kom til Ærø. Selvfølgelig var jeg med paa disse Udflugter, og en anden Gang besøgte vi Datteren (Maren Sofie) i Omegnen af Stenstrup. Desuden var vi ogsaa paa Thurø et af Aarene, Faster Karen og Jens Hermansen var derovre.

Men der fulgte andre Tider baade for Far og Mor, efter Ruhet og Mosen var frasolgt, hvorved alt Folkehold ophørte paa Gaarden, og da Far selv maatte klare Arbejdet uden en Daglejer i Ny og Næ, begyndte Vanskelighederne for Alvor at taarne sig op; thi selv om Far var gelassen og dygtig nok til at arbejde dengang, var det, ligesom alle hans Anstrengelser var omsonst, og en voksende Gæld steg ham over Hovedet. Ofte stod han saaledes grædefærdig med dårlige Heste og Markredskaber og var næsten altid bagefter andre med Arbejdet i Saa- og Høsttiden. Et Efteraar var de i Færd med at tærskne nede paa Løkke Mølle, medens Far endnu havde et Stykke Bland-sæd staaende paa Roden længere ovre i Løkken. Jorden var vaad, og Far kunde ikke komme der med Heste og Redskaber, hed det. Men

Fars Fejl og Svagheder var ikke altid uforskyldt. Gaardens Stortid slap ham saaledes ikke af Minde, især naar han sad i lystigt Drikkelag. Mange Gange senere i Livet har jeg ogsaa tænkt paa de sene Nætter, Mor vaagede, og den Uro, han forvoldte hende, naar han var et eller andet Sted henne og ikke kom hjem før langt ud paa Natten i hjælpeløs Tilstand. Et Træk staa ogsaa klart endnu, da han efter at have været til Marked i Marstal kom hjem omtaaget og sad inde i Stuen med Tegnebogen og talte nogle Sedler efter atter og atter uden at ane, at han var næsten paa Fallittens Rand.

Skønt Mor senere søgte at raade Bod saa godt hun formaaede, gjorde hun kun svage Indsigelser over for Far i de første Aaringer, de var gift, fordi hun mente, hun var en fremmed, og det tilfaldt ikke hende at sige noget, fortæller hun siden. Desforuden var det heller ikke raadeligt at irettesætte Far dengang, og der skulde hengaa lang Tid, inden han omsider træt og mismodig lyttede til Raad fra andre. Men det skyldes ene og alene Mor, at det lykkedes at ride Stormen af. Jeg erindrer jo som Barn, at Far Gang paa Gang ikke vidste sine levende Raad, naar Terminen stod for Døren, men Mor forstod altid at udrede Skatter og Renter.

Hermed er dog ikke alt sagt. Mange Gange maatte Mor ogsaa tage en Haand med i Høstarbejdet eller andet, mens vi var smaa, foruden at hun stoppede og lappede Strømper og Tøj, og det undrede mig mange Gange senere i Livet, naar jeg selv maatte prøve noget af Livets Alvor, at hun ikke segnede af Udmattelse og Fortvivlelse. Men trods alle hendes Genvordigheder og trods hendes fattige Glæder i Livet, bar hun sin Skæbne uden at klage, selv om hun fældede en Taare i det stille. Johan skrev engang over til mig, at »Mor var en egen stærk Kvinde«, og derom er ingen Tvivl. I Virkeligheden havde Mor et barokt og ukueligt Gemyt, hvori der ligesom afspejlede sig noget af hendes »Vesterlens« Afstamning. Dit »Udskud«, var et af hendes Udtryk, naar hun skændte paa nogen. Det kan ogsaa være et Levn fra hendes Ungdom, da Smaafolk ikke kendte anden Opmuntring end Brændevinsflasken, at Mor ikke gik af Vejen for en Snaps eller to, naar hun kom i Selskab med andre gæve Medsøstre. Men hun vidste ogsaa at »rane Maade«, og hun kendte kun altfor godt den Ulykke, Flasken medførte, naar den misbrugtes. Hun var bange for Torden; saa stod hun altid op og tændte Lys og aabnede rystende Dørene ind til de brandmærkede Stuer, for efter at have forvisset sig om, at alt var vel, at sætte sig ned og søge at læse i Bibelen. Med sin djærve og stoute Skikkelse og Føring er det kun naturligt, at Mor

med Tiden blev ikke alene en Del af Gaarden, men af hele Almuen og Egnen, endskønt hendes Omgangskreds kun strakte sig til Søsteren (Moster Fie) og nærmeste Naboer saasom: Chr. Hjulmands, Peder Slots, Per og Stine, Hans Olsens, Ane Kirstine Groth og gamle Ellen, og Selskabeligheden beløb sig sjældent til andet end en Taar Kaffe ved Lejligheder. Dog erindrer jeg dunkelt, at Far og Mor tillige med Rasmus Bødkers og andre var indbudt til Kaffe hos Moster Fie og Per, og efter Kaffen drak Mændene Romtoddyer og forsløg Resten af Eftermiddagen med at spille Kort. Senere blev der spist Aftensmad, bestaaende koldt, røget Flæsk, Spejlæg og tilhørende Brød og Snapse; hvorefter Mændene atter tog fat paa Kortene. Den samme Selskabelighed og Anretning udfoldede sig forresten ogsaa engang nede ved Rasmus Bødker og hjemme senere til Gengæld. Men det var ogsaa Højdepunktet for Mors Adspredelser uden de enkelte Gange i Aaret, hun kom til Byen for at handle, eller naar der var Barsel og Daabsgilder i Nabolaget; dog var der ogsaa livligt Samkvem baade med Faster Karen og Faster Marie, mens vi var mindreaarige.

Mine øvrige Brødre og Søstre er født som følgende: Johan Henrik Christensen, født den 7. Oktober 1891, død den 1. Marts 1954; Peter Sofus, født den 16. November 1893, udvandrede til Amerika og var Farmer nær Harrison, Idaho; siden bosat i Cour d'Alene, Idaho, hvor han døde og blev begravet 1952; Karen Hansine, født den 18. April 1896, gift med Parcellist Martin Johansen (Søn af Chr. Knudsen og Faster Marie) i Ronæs; Maren Sofie, født den 27. Marts 1898, gift med Marius Johansen (en Jyde); en Aarrække havde de Vandmøllen i Noret i Forpagtning og købte siden en Ejendom ude paa Ommelshoved, hvor Marius døde i Efteraaret 1958. Sofie solgte siden Stedet og nedsatte sig i Marstal; Ane, født den 16. Marts 1900, gift med Parcellist Hans Christensen i Ronæs; og som den sidste i vort Led Karl Hansen, født den 23. November 1905, gift med Johanne Jørgensen fra Fyn og bosat paa Løkkevejen i Dunkær.

Foranstaaende er altsaa nogle ufuldstændige Rids af Mor indtil Aaret 1927, da det begyndte at gaa stærkt ned ad Bakke med Fars Helbred. Sidstnævnte Aar havde Marius og Sofie saaledes Gaarden i Forpagtning, og Far og Mor havde taget Aftægtslejligheden i Brug, efter at den i mange Aar havde været udlejet til fremmede eller staaet ubenyttet hen. Men Fars Helbred var allerede stærkt svækket dengang, og det stod snart klart, at der maatte træffes en Beslutning om Gaardens Fremtid. Mine Forældre havde vel helst set, at Marius og Sofie overtog den, men af økonomiske og andre Grunde fandt de

det vist ikke raadeligt, forlyder det, endskønt Marius, som det senere fremgaar, var en ualmindelig dygtig Landmand. Der høres nemlig, at min Bror Johan var meget ivrig efter at faa Gaarden, og det var nærmest for at have Fred i Familien, at Marius og Sofie ikke fik den. Siden sin Konfirmation havde Johan tjent ude mellem andre og bl. a. været Møllerkarl paa Grubbe Møllen ved Ærøskøbing og Olde Mølle, hvorefter han arbejdede en Aarrække i København. Sparsommelig og nøje, som han var, havde Johan saaledes opsparet et anseligt Beløb, og endvidere var hans tilkommende Kone (Skræderens Anne i Ronæs) ogsaa ret godt beslaaet, menes der. Tilværelsen som selvstændige Gaardfolk paa Ærø har i hvert Fald været mere tillokkende for Johan og Anne i det lange Løb end Livet inde i Storbyen, og som det fremgaar, var disse to unge, stærke Mennesker særdeles velegnede til at overtage Gaarden paa Betingelser, som sikrede Far og Mor en sorgfri Alderdom.

Som ovenfor nævnt laa Far paa det Tidspunkt syg og elendig, og det vides, at han ømmede sig ved Tanken om, at Johan skulde overtage Gaarden. Dog glæder det mig, naar Mor senere beretter, at inden han døde den 22. Februar 1928, havde han imidlertid en Samtale med Johan angaaende Afstaaelsen, og under Samtalen var det alligevel, ligesom Far viste, hvor meget Gaarden laa ham paa Hjerte, og hvad den havde været for Slægten gennem Tiderne, før han til sidst næppe hørligt spurgte: Ja, vil du saa have den da, Johan? Far skulde imidlertid ikke naa at se Gaarden under Johans Styre, skønt det sikkert vilde have glædet hans gamle Hjerte, idet han døde nogle faa Dage senere, og det blev Mor, der endelig afstod Gaarden til Johan paa følgende Vilkaar:

Colding Steenstrup
Overretssagfører,
Ærøskøbing.

Bedes thinglyst ogsaa som pantstiftende med Hensyn til Ydelserne til Sælgerinden.

SKØDE.

Underskrevne Anne Christensen, født Johansen, af Dunkær, Enke efter Gaardjer Christen Hansen Christensen, efter hvem jeg hendsidder i uskiftet Bo, erkender at have solgt til sin Son Landmand Johan Henrik Christensen, sammesteds, Ejendomme:

Matr. Nr. 3-a af Dunkær af Hartkorn 2 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk. $0\frac{3}{4}$ Alb., der tilhører mig ifølge Skifteudskrift, der agtes thinglyst samtidig hermed.

Matr. Nr. 81 af Dunkær af Hartkorn $0\frac{1}{2}$ Album, der tilhører mig ifølge Skifteudskrift, der agtes thinglyst samtidig hermed, og

Matr. Nr. 34-b af Dunkær af Hartkorn $2\frac{1}{4}$ Album, der forlængst er mageskiftet med Matr. Nr. 3-b af Dunkær, uden at denne Handel er bleven berigtiget, hvorfor Parcellist Rasmus Jensen Clausen af Dunkær, der ifølge Pante-registrene er Ejer af Matr. Nr. 34-b medunderskriver dette Skøde.

Vederlaget er 45,000 Kr. og en Aftægt af aarlig Værdi 250 Kr.

Med i Købet følger foruden Bygninger og alt andet fast Tilbehør Besætning, hvoraf fremhæves: 2 Heste, 8 Køer, 2 Kalve, 2 Grisesøer, Inventarium, hvoraf fremhæves: 1 Sæt Seletøj, 3 Arbejdsvogne med Tilbehør, 1 Fjedervogn, 1 Plov, 3 Harver, 1 Tromle, 1 Radrenser, 1 Saamaskine, 1 Selvbinder, 1 Flesterive, 1 Rensemaskine og 1 Hakkelsesmaskine samt Avl og Afgrøde.

Vederlaget berigtiges ved, at Køberen betaler mig 45,000 Kr. — Firetifem Tusinde Kroner — kontant samt forpligter sig til at yde mig aarlig til Mortensdag, første Gang den 11. November 1928, 4 Tdr., af de sædvanlige Kornsorter efter mit Valg i hvert enkelt Tilfælde, fra 1. Januar 1928 4 Liter sød Mælk ugentlig i mindre Portioner daglig efter Aftægtskonens nærmere Bestemmelse eller Betaling derfor fra Mejeriet som Aftægtskonen maatte ønske dette.

Sælgerinden forbeholder sig for Livstid Fribolig i den østlige Ende af Stuehuset paa Matr. Nr. 3-a, 5 Fag ved den nørre Side og 3 Fag ved den søndre Side med Loftsrum over de 3 Fag mod Øst, helt igennem Huset.

Aftægtskonen skal derhos have fri Bolig af den nuværende Hønsgaard (med det nuværende Hønseshus i den østre Ladebygning).

Hønsgaarden strækker sig ned til Gaden og ind foran Gaardspladsen til Vejen over denne, saaledes at dens øvrige Grænse til Gaardspladsen er en lige Linie, trukket i Forlængelse af den nordlige Gavl af den østre Ladebygning.

Endvidere skal Aftægtskonen have et tilgrænsende Stykke Jord til Have, syd for Hønsgaarden, saaledes som dette Stykke Havejord er afgrænset mod Syd op til Kørevejen, der gaar Syd for Byen, fri Brug af Brøndvand og Gulvsand. Plads til Brændsel i den sydlige Ende af Vognporten samt Kærnemælk til Husbehov, hvilke Ydelser og Rettigheder anslaaes til en aarlig Værdi af 250 Kr. ialt.

Ejendommen er overtaget den 1. Januar 1928, fra hvilken Dag den staar for Køberens Regning og Risiko i enhver Hensende, navnlig saaledes at han svarer alle af samme til det offentlige forfaldende Skatter og Afgifter og oppebærer Bygningernes Assurancesum i Ildebrandstilfælde.

Da nu Køberen har berigtiget Vederlaget ved at betale mig 45,000 Kr. — Firetifem Tusinde Kroner — kontant, for hvis Modtagelse herved kvitteres, ved med sin Medunderskrift paa nærværende Skøde at forpligtige sig til at yde mig aarlig til Mortensdag 4 Tdr. af de sædvanlige Kornsorter efter mit Valg og ugentlig efter min nærmere Bestemmelse 4 Liter sød Mælk eller Betaling derfor fra Mejeriet efter nærmere Aftale, samt Kærnemælk til Husbehov, Fribolig i den østlige Ende af Stuehuset, 5 Fag ved den nørre Side 3 Fag mod Øst ved den

søndre Side med Loftsrøm over de 3 Fag mod Øst, helt igennem Huset, Brug af den nuværende Høsegaard (med det nuværende Høsehus i østre Ladebygning), som denne foran er beskrevet, og et Stykke Jord til Have, som foran beskrevet, Plads til Brændsel og fri Brug af Brøndvand og Gulvsand, saa tilskøder og endelig overdrager jeg Anne Christensen, født Johansen, herved bemeldte min Køber Johan Henrik Christensen fornævnte min Ejendom Matr. Nr. 3-a 81 og 34-b af Dunkær af Hartkorn ialt 3 Tdr. 0 Skpr. 0 Fdkr. 0½ Alb. med Bygninger og alt andet fast Tilbehør, Besætning, Inventarium, Avl, Gødning og Afgrøde, erklærer ham for Ejer fra Dato og forpligter mig til at hjemle ham det overdragne frit for Paatale af nogen.

Medunderskrevne Johan Henrik Christensen erkender at have købt og overtaget fornævnte Ejendom paa de anførte Vilkaar.

Det attesteres paa Tro og Love, at det medfølgende Løsøre paa Overdragelsestiden har en Værdi af 7,455 Kr., og at Resten af Vederlaget falder paa den faste Ejendom.

Medunderskrevne Parcellist Rasmus Jensen Clausen, Dunkær, samtykker herved i foranstaaende Overdragelse af Matr. Nr. 34-b efter at jeg har faaet min Adkomst til Matr. Nr. 3-b Dunkær, der i mange Aar har været i min og min Families Besiddelse, berigtiget ved Mageskifte.

Værdien af de mageskiftede Ejendomme maa anses at være lige store, idet bemærkes, at Matr. Nr. 3-b er bleven bebygget af min Svigerfader, Matr. Nr. 34-b er ubebygget.

Ejendommen Matr. Nr. 81 er ved en Fejltagelse vurderet til Ejendomsskyld sammen med Matr. Nr. 79-b og 79-c, Dunkær, foranlediget ved langvarigt Brugsfællesskab, idet Matr. Nr. 81 af den tidligere Ejer af Matr. Nr. 79-b og 79-c har været brugt som Høsegaard ifølge Kontrakt med de tidligere Ejere af Matr. Nr. 81, om hvilken der i en længere Aarrække, fra 1823 til 1919, ikke er registreret eller paa anden Maade formelt ordnet noget Ejerskifte.

Sælgerinden forbeholder sig Forkøbsret til Ejendommen.

Koberen maa altsaa, saa længe Sælgerinden lever, ikke sælge nogen Del af Ejendommen uden at give Sælgerinden Underretning derom samt Anledning og Lejlighed til at gøre Overbud.

Det er derimod Koberen og senere Ejere tilladt at pantsætte Ejendommen paa sædvanlige Vilkaar uden at indhente Samtykke af Sælgerinden, selv om dette maatte kunne medføre, at Ejendommen ved Tvangsrealisation kommer Trediemand i Hænde.

Til Sikkerhed for prompte Erlæggelse i enhver Henseende af Ydelserne til Sælgerinden pantsætter jeg Johan Henrik Christensen herved Ejendommen Matr. Nr. 3-a, 81 og 34-b af Dunkær af Hartkorn ialt 3 Tdr. 0 Skpr. 0 Fdkr. 0½ Alb., med Bygninger og alt andet fast Tilbehør, Besætning, Inventarium, Avl, Gødning og Afgrøde, al af Ejendommen gaende Leje og Interesse og det pantsattes Assurancesummer, alt med Samtykke af min medunderskrevne Hustru Anne Christensen.

Som Rasmus Jensen Clausens Hustru samtykker undertegnede Karen Clausen, todt Hansen, i foranstaaende Afhændelse af Matr. Nr. 34-b.

Til Vitterlighed om Underskrifternes Ægthed, Dateringens Rigtighed og Udstedernes Myndighed samt om, at Rasmus Jensen Clausen er gift med Karen Clausen, f. Hansen, og at Anna Christensen er gift med Johan Henrik Christensen, og endelig om, at Anne Christensen er ugift:

Dunkær, den
28. Maj 1928.

Colding Steenstrup,
Overretssagfører,
Ærøskøbing.

Anne Christensen.
R. Clausen.
Karen Clausen.
Anna Christensen.
Johan Henrik Christensen.

2358 Foranførte Ejendom Matr. Nr. 3-a, Dunkær By, er vurderet til Ejendomsskyld saaledes:

Ved 4. alm. Vurdering til Værdi 39,500 Kr. under R.N. 319

Ved 5. alm. Vurdering til Værdi 43,400 Kr. under R.N. 319

Ved 6. alm. Vurdering til Værdi 38,700 Kr. under R.N. 318

sammen med Matr. Nr. 3-b smsted. (Till. 30/11 27).

Matr. Nr. 81 Dunkær er ved 4., 5., 6. alm. Vurdering vurderet til Ejendomsskyld sammen med Matr. Nr. 79-b og 79-c.

Matr. Nr. 34-b Dunkær, er ved 4., 5., 6. alm. Vurdering vurderet til Ejendomsskyld sammen med Matr. Nr. 33-a m. fl. stds. (Til 30/11 27).

Svendborg Amtstue, den 7. Juni 1928.

J. E. Larsen.
Ass.

Indført i Dagbog for Retskreds No. 36, Rudkøbing Købstad m. v. d. 16/6 1928, Løbe No. 447.

Rigtig Genpart. Thinglyst tillige Pant for Sælgerindens Rettigheder til Aftægt m. v.

Thingbog: Blad Akt: Skab Nr.

Iver Krabbe.

Udviklingen under Johans Styre skal jeg ikke komme nærmere ind paa herigennem, uden at han var en dygtig og indsigtfuld Landmand, og i de Aar (1928—54), han bestred Gaarden, indførte han mange Forbedringer paa Bygningerne. Tag og Loft paa Stuehuset blev saaledes udbedret, ligesom Stald og Lade blev udvidet og gjort

mere praktiske. Men den største Forandring sporedes vistnok egentlig i Jorderne, som ved kyndig Driftsmaade opnaaede en hidtil uanet Frugtbarhed under Johan, som vilde have faaet Far til at vende sig i Graven, om han kunde se Afgrøderne nu om Stunder paa de Agre, hvor han havde traadt op og ned i sin Tid.

Som eneste Barn og Søn af Anne og Johan overtog Christen, 21 Aar gammel, ved Faderens Død den 1. Marts 1954, hvad der er tilbage af den gamle Slægtsgaard, og fører den videre med vekslende Held, som andre af Slægten gennem de skiftende Tider.

Som det ses af Skødet, tilfaldt Aftægtslejligheden Mor, hvor hun tilbragte et kvart Aarhundrede efter at have afstaaet Gaarden, og der bredte sig noget hyggeligt og hjemligt i de fhv. tomme og forladte Stuer, efter at hun havde taget dem i Besiddelse. Kun Klokkens Tik-Tak afbrød Stilheden, og et Væld af Blomster prangede i Vinduerne Sommer og Vinter. Borde, Stole og Skabe, omend de for Størstedelen havde gjort Tjeneste omme paa Gaarden tidligere, virkede stadig afpasset i de nye Omgivelser. Et »Gud velsigne vort Hjem« hang iøjnefaldende over Døren, og nogle Skilderier tillige med Fars Pibe og mine to Merskumspiber indtog deres Plads rundt om paa Væggene i Dagligstuen. Og for at give det hele et endnu mere hjemligt Præg laa en »Skarns Kat« som Regel under Kakkellovnen. Her var altsaa Mors lille Verden, hvor hun færderes ud og ind sine sidste Aar, og mine Søkende mener, disse Aar blev de lykkeligste i hendes Levetid. Mor havde endvidere en lille Sum Penge tilovers, efter at enhver havde faaet sit, og tillige modtog hun senere en mindre Folkepension, der tillod hende at tilbringe en sorgfri Alderdom. Der kom ligesom noget roligt over Mor i disse Aar, hedder det, ved Bevidstheden om, at Ansvar og Bekymringerne, der tidligere havde tynget hende, var overladt til yngre og stærkere Kræfter.

Mor har været lige ved 60 Aar gammel, da hun kom paa Aftægt, og det tunge Slid og Slæb i hendes unge Aar anfægtede hende tilsyneladende ikke dengang. Jeg glemmer saaledes ikke, da jeg i Efteraaret 1931 var hjemme fra Amerika efter 23 Aars Fraværelse, langsomt kom gaaende om Søndens By og nærmede mig Hjemmet, kom Mor netop tilsyne i Døren med en Spand i Haanden og gik over til Brænderummet uden at se mig, og jeg blev forbavset over at se, hvor let hun bevægede sig endnu med det lange, sikre Skridt, der var en naturlig Gangart for visse Kvinder paa Ærø dengang. Men Mor laa heller ikke paa den lade Side, fordi hun var blevet Aftægtskone, og varetog med Lethed alt inden for Huset, ligesom hun aldrig havde

langt til Uldgarnet, hvis der var et ledigt Øjeblik, og hun formaaede at binde og strikke mange Par Hoser og Vanter til den yngre Generation i sine ledige Stunder. Endvidere havde hun sin dejlige, store Have og en Flok Høns. Nok gravede hun ikke selv Haven, men som det driftige Menneske, hun hele Livet var, udnyttede hun baade Haven og Hønsene med Fordel. Saa længe hun orkede, syltede og henkogte hun saaledes betydelige Mængder Frugt og Grøntsager til eget Brug og afsatte en Del til andre. Ligesaa med Æggene, som hun solgt til Ægmanden Chrest Hansen under mange drøje Eder, naar han kom med Bismere for at veje Æggene, hvilket i og for sig var spildt Ulejlighed, idet Mor vidste nøjagtigt, hvor mange Pund og Kvint der var i Kurven. De drak dog som Regel Forlig over en Taar Kaffe og skiltes i bedste Forstaaelse.

Jeg tror heller ikke, Ensomheden trykkede Mor særligt; thi mere end en af hendes gamle Naboer, som Wilhelms Hanne og Peder Slot, kom tit hos hende i Skumringen, og Klokkerne tikkede Timerne af, mens disse jævndrende Mennesker sad stille og talte sammen om Vejr og Vind og Dagens smaa Hændelse inden for deres lille Verden, til det omsider blev Sengetid. Desuden havde Mor ogsaa Plejedatteren (Maren) hos sig næsten til hun døde. Maren var en Datter af Peder Johansen og Sidsel i Ronæs, som Far og Mor havde taget til dem, mens hun var lille. Hun blev forresten konfirmeret samme Aar, jeg var hjemme fra Amerika. Siden tjente hun ude nogle Aar og blev gift i Stokkeby, hvor hun stadig lever. Men Maren vedblev at føle sig tiltrukket af Mor og Plejehjemmet i Dunkær, selv efter hun var gift, og hun var en Støtte for Mor, lige til hun døde. Desuden besøgte snart en, snart en anden af mine Søskende i Ronæs og Vandmøllen jo ogsaa tit deres gamle Mor i Dunkær og vekslede Nyheder over en Taar Kaffe i hendes hyggelige Dagligstue. Mor havde nemlig ikke langt til Kaffekanden, naar der kom et Menneske, og det traf sig vel ogsaa, at hun kunde støtte en eller anden med Raad og Daad. Men der kom ogsaa andre hos Mor; thi hendes Omsorg var ikke endt, og endnu var hendes Moderkærlighed ikke udtømt. Efterhaanden var der jo ogsaa Børnebørnene. »De kære Børn«, plejede hun at sige om dem. Og hvor glædede det ikke hendes gamle Hjerter, naar disse Smaafolk indfandt sig fra Ronæs og Vandmøllen og tilbød at gaa Ærinder for en gammel Bedstemor. Saa glinsede hendes Øjne, og Kagedaasen og andre gode Sager, hun havde gemt, blev fundet frem til dem i Anledningen. Den store, kække Pige (Martha) af Sofies, og vel ogsaa hendes andre Søskende kom saaledes næsten daglig og spiste

Middagsmad ved Mor, efterhaanden som de begyndte at gaa i Skole i Dunkær, og ofte tilbragte de ogsaa Natten hos hende i Stedet for at traske den lange Vej ned til Vandmøllen, naar det var daarligt Føre eller Vejret var mindre godt.

Følgende er tilføjet om Mor af Martha, da hun senere som 19—20-aarig i Sommeren 1941 tjente paa Gaarden i Dunkær for Johan og Anne:

„Jeg ved, at Tante Anne mange Gange, mest i det skjulte, var god ved Bedstemor, der er baaret meget godt om til hende, og havde Tanten end sine Særheder, saa havde hun paa Bunden et ejegodt Hjerter. Og saa havde hun en stærk Tro, een af de faa, jeg mener var virkelig troende. —

Johan fandt ogsaa sin Mors Stue — vistnok daglig — eller da næsten. — Han kom i Storm og han kom i Stille. Mangen god Sludder har de haft og megen Hovro af hinanden, men til Tider havde Johan et meget uligevægtigt Sind, og den Sommer gik det op for mig, at Bedstemor i sin Tid havde haft — og endnu havde sit. Bedstemor fortalte ikke alting, men hun bevarede gennem alle Tilskikkelser — sit lyse Sind, og det tror jeg, hjalp hende over meget. Knækket og kuert det blev hun aldrig. — Var hun end med Aarene blevet gammel, lille og indfalden og svag af Kræfter, da var hun stærk, som kun faa og livsklog, ser jeg nu bagefter. — Jeg saa, hun „faldt af“, men stadig fulgte hun med i alt, levende og opmærksomt. Og lige omsorgsfuldt og kærligt modtog hun sin store „Flok“. Hvor nød jeg Tiden hos hende — ubevidst — som Barn, og hvor nød jeg Tiden hos hende — bevidst — som voksen, hvor var det godt engang imellem at sidde i Stuen med de hvidstivede Gardiner og de gammeldags Geranier i Vinduerne og snakke med hende. — Siden kom jeg med Kæreste — senere Mand og Børn, ogsaa de holdt af hende og husker hende endnu“.

*Moder og Tante Ane i fortrolig Samtale
mellem Aft.egtslejligheden og Laden*

Under de bevægede Aar 1941—45 af den anden Verdenskrig standsede Brevvekslingen med Mor og Søskende, og mine Tanker gik ofte paa Langfart til lille Ærø. Efter Krigens Ophor, da Forbindelse atter blev genoprettet, havde jeg imidlertid den Glæde at sende Pakker fra Amerika hjem til hende, og det træder altsammen frem igen i Tankerne, idet jeg skriver disse Linier, hvorledes Mor med Forventning imødesaa disse Forsendelser af mærkelige kulørte Pakker og Daaser indeholdende den uerstattelige Kaffe, Kalao, Ris m.m. Endskønt det var et Savn for Mor, da hun til sidst maatte give

Moder paa sin 80 Aars Fødselsdag den 26. juni 1949

Afkald paa Kaffen, var den alligevel kærkommen for andre. Særlig erindrer jeg en Pakke med Kaffe afsendt til hendes Fødselsdag den 26. Juni et af disse Aar, og til min Glæde ankom den ogsaa i Tide, saaledes at Mor, Søskende og Naboer alle fik en ordentlig Taar Kaffe, som jeg havde bedt hende give dem i Dagens Anledning.

Af Brevene fra Mor og mine Søskende efter Krigen fremgik det imidlertid, at Alderen begyndte at gøre sig gældende, og hendes Helbred var synkende. Mor havde saaledes Sukkersyge, og Synet blev svagt. Endvidere havde hun en Mavelidelse og blev mere og mere afhængig af andre til at passe sig de sidste 3—4 Aar, hun levede. »Ja, mig er der ikke meget ved mere«, skrev hun i et af sine sidste Breve og skjulte samtidig ikke længere, at hun var utilfreds og følte noget af Alderdommens Forladthed. Jeg faar ogsaa det Indtryk af mine Søskende, at Mor var vist ikke saa helt let at omgaas i Slutningen. Plejedatteren Maren, der betragtede hende som sin egen Mor, var forresten den eneste, med hvem hun egentlig var fortrolig og forstod at omgaas hende, efter at hun blev gammel og skrøbelig. Maren naede ogsaa, endskønt hun var gift og havde sit eget Hjem at varetage, dengang ofte at besøge Mor og oplive hende paa hendes Livsaften. En af Sofies Piger (Rigmor) havde en Plads i Nærheden og tilbragte Nætterne hos Mor. Men Rigmor var en Modsætning til den lille spagfærdige Maren, og hun endes vist ikke saa godt med Mor, forlyder det. En Tid var der tillige Tale om, at det maaske vilde være at foretrække for Mor, hvis hun kom over paa Alderdomshjemmet i St. Rise, men heldigvis blev det ikke til noget. »Nej, bare jeg endda maa faa Lov til at dø i min Rede«, skrev hun ogsaa engang. Og Gud ske Lov, at det blev hende forundt efter lige ved 65 Aars Ophold paa Gaarden. Det kan imidlertid ikke skjules, at efterhaanden har baade mine Søskende og ikke mindst Mor været vidende om, at det lakkede mod Enden, omend hendes Bortgang alligevel kom hurtigere end de anede. »Jeg er færdig, naar min Tur kommer; jeg har været her min gode Tid«, sagde hun. Sofie havde saaledes været og set til hende om Eftermiddagen, og Mor syntes bedre og var næsten oplagt, da Sofie forlod hende for at gaa hjem. Men det har saa været den sidste Opblussen; thi kort efter gik Mor ind og lagde sig paa Sengen, og da Johan senere hen mod Aften kom for at se til hende, udbrød hun, idet han aabnede Døren til Sovekammeret: »Jeg dør«, og med disse Ord sov Mor hen den 25. Februar 1952.

AFSLUTNING

Ja, kære Mor, det blev ikke for mig at oplæse disse Mindeord for dig, inden du lukkede dine Øjne for stedse.

Et haardt og stridsomt Liv blev din Lod, men aldrig klagede eller svigtede du Ansvarret, som Skæbnen havde paalagt dig, og det var kun ved din Selvfornægtelse og Opofrelse, at Barndomshjemmet i Dunkær blev bevaret for Efterslægten. Ej altid paaskønnede jeg dine Formaninger og velmente Raad. Først da jeg selv stod alene mellem fremmede, og naar Livets Skuffelser manede til Alvor, gik Tankerne tilbage til dig, Mor, og Barndommens sorgløse Tid. Da mindedes jeg de Kvaler og Ængstelser, som jeg tankeløst havde forvoldt dig, og jeg lærte at bøje Hovedet i Anger og Ydmygelse.

Hav Tak for alt, Mor, og hvil i Fred!

C. H. C.